

*Millətimi saz anladar, saz anlar,
Saza baxsın tariximi yazanlar.*

*Zəlimxan Yaqub
Xalq şairi*

OZAN DÜNYASI

**№ 1 (29)
2018**

*Jurnal Xalq şairi Zəlimxan Yaqubun
xeyir-duası ilə 2010-cu ildə nəşrə başlayıb.*

Baş redaktor:
Musa NƏBİOĞLU
Əməkdar Mədəniyyət İşçisi

REDAKSIYA HEYƏTİ:

Məhərrəm Qasımlı
Nizami Cəfərov
Muxtar İmanov
Qəzənfər Paşayev
Qənirə Paşayeva
İsmayıl Məmmədli
Elxan Məmmədli

Doğan Kaya (Türkiyə)
Seyfəddin Qəniyev
Səməndər Məmmədov
Nizaməddin Onk (Almaniya)
Çingiz Mehdioglu (İran)
Məhəmməd İbadi Alışuq (İran)
Mahmud Kamaloğlu (Gürcüstan)

*Jurnal 26 noyabr 2008-ci ildə Azərbaycan Respublikasının
Ədliyyə Nazirliyində qeydə alınmışdır. Qeydiyyat nömrəsi: 2756*

Əlaqə:
(+994 50) 345 36 52
musa58@bk.ru

ISSN 2224-9257

BAŞ REDAKTORDAN

Xoş gördük, əziz saz-söz vurğunları, dəyərli sənətsevərlər, “Ozan dünyası”nın sadıq oxucuları! İki illik fasilədən sonra yenidən sizlərin görüşünə gəlirik.

2010-cu ildə nəşrə başlamış “Ozan dünyası” jurnalı 2016-cı ildən müəyyən səbəblərdən nəşrini müvəqqəti olaraq dayandırmalı oldu. Bu iki ildə respublikamızla yanaşı, Türkiyə, İran, Gürcüstan və digər ölkələrdəki çoxsaylı oxucuları-mızdan aldığımız məktub və müraciətlər də göstərdi ki, fəaliyyətinin əsas məqsədi dərin tarixi köklərə malik olan aşığı sənətinin təbliği olan “Ozan dünyası” geniş oxucu kütləsinin etimadını qazana bilib. Jurnalın səhifələrində aşığı sənətinin keçdiyi tarixi təkamül sayəsində yaranmış çox qiymətli qeyri-maddi epik mənəvi abidələr, respublikamızın və xarici ölkələrin görkəmli folklorşünas alimlərinin aşığı sənətinə dair elmi və publisistik məqalələri, klassik və çağdaş ustad aşığıların həyat və fəaliyyəti haqqında очерklər, onların bədii yaradıcılıq nümunələri və milli dəyərlərimizin inkişafında müstəsna xidmətləri olan sənət adamları ilə müsahibələr dərc olunub, respublikamızla yanaşı, Türkiyədə, İranda, Gürcüstanda və digər ölkələrdə yaşayıb fəaliyyət göstərən aşığıların yaradıcılığına da geniş yer ayrılıb.

Jurnalın indiyədək işığı üzü görmüş saylarından aşığı sənətinin daşıyıcıları ilə yanaşı, ölkəmizin ali və orta ixtisas məktəblərində müvafiq ixtisaslar üzrə təhsil alan tələbələr, magistr və doktorantlar da bəhrələnilər.

Hörmətli oxucu! Çox götür-qoydan sonra qərara gəldik ki, 2010-cu ildə nəşrə başlayıb qısa müddətdə geniş oxucu kütləsinin rəğbətini qazanan, elmi ictimaiyyətin diqqətini cəkmək “Ozan dünyası”nın nəşrini şəxsi vəsaitimiz hesabına yenidən bərpa edək. Necə deyərlər, böyük arzularla başladığımız bir işi yarıyolda qoymayaq. İnanıram ki, bu dəfəki görüşümüz daha uzunömürlü və daha keyfiyyətli olacaq.

Hamımız üçün xeyirli və uğurlu olsun!



AŞIQ ŞƏMŞİRİN 125 İLLİK YUBİLEYİ QEYD OLUNDU



Martın 15-də Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi və Azərbaycan Aşıqlar Birliyinin birgə təşkilatçılığı ilə M.Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasında XX əsr Azərbaycan aşıq poeziyasının görkəmli nümayəndələrindən biri, ustad aşıq, Əməkdar İncəsənət Xadimi Aşıq Şəmşirin 125 illik yubileyinə həsr edilmiş “Saz-söz bayramı” adlı tədbir keçirilib.

Tədbir iştirakçıları aşığın həyat və yaradıcılığına dair foyədə təşkil olunmuş sərgidə görkəmli aşığın kitabları,

ona həsr edilmiş elmi-publisistik kitablar və ömrünün müxtəlif anlarını əks etdirən foto-şəkillərlə tanış olublar.

Tədbiri giriş sözü ilə açan Azərbaycan Aşıqlar Birliyinin sədri, Əməkdar Elm Xadimi, professor **Məhərrəm Qasımlı** Aşıq Şəmşirin həyat və yaradıcılığı haqqında ətraflı məlumat verib. Qeyd olunub ki, Dədə Şəmşir 1893-cü ildə Kəlbəcərin Dəmirçidam kəndində anadan olub. Sənətdə ilk dərslərini də öz dövrünün tanınmış şairlərindən olan atası Ağdabanlı Qurbanadan alıb. Hələ yeniyetməlik illərindən böyük Aşıq Ələsgərin sazının-sözünün hikmətini mükəmməl şəkildə mənimsəyib.

Bir sənətkar kimi saz-söz aləmində böyük ad-san qazanan Aşıq Şəmşir hələ gənclik illərindən dədəlik mərtəbəsinə ucalıb, hər yerdə ona Dədə Şəmşir deyər müraciət ediblər.

Aşıq Şəmşir Azərbaycan aşıqlarının 1938-ci ildə keçirilən II və 1961-ci ildə keçirilən III qurultaylarının iştirakçısı olub, hələ o dövrlərdən şeirləri ilə dövrü mətbuatda çıxış edib. Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının üzvü olub. Onun ilk şeirlər kitabı 1959-cu ildə xalq şairi Osman Sarıvəllinin ön sözü ilə nəşr olunub. Səməd Vurğunla görüşü və dostluğu isə bu gün də dillərdə dastandır.

Aşıq Şəmşirin sənətdəki xidmətləri dövlət tərəfindən layiqincə qiymətləndirilib – “Əməkdar İncəsənət Xadimi” fəxri adına layiq görülüb, o dövrün ən yüksək dövlət mükafatlarından olan “Şərəf nişanı” ordeni ilə təltif olunub.

AAB-nin sədri Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin də Dədə Şəmşirin sənətini yüksək qiymətləndirdiyini vurğulayaraq, ümummilli liderimizin ustad haqqında dediklərindən sitat gətirib: “Qədim köklərə malik Azərbaycan aşiq sənəti ənənələrinin davam etdirilməsi və zənginləşdirilməsində Aşıq Şəmşirin böyük əməyi vardır”.



Qeyd olunub ki, Dədə Şəmşir qələmə aldığı qoşma, gəraylı, tənris, bayatı, rübai, qəzəl və müxəmməslərlə Kəlbəcər ədəbi mühitini, eləcə də yazılı və şifahi poeziyamızın ən vacib cəhətlərini ustalıqla mənimsəyən söz sənətkarı kimi öz məktəbini yaradıb. Onun 40-dan artıq şagirdi olub. Aşıq Qardaşxanın, Qəmkeş Allahverdinin, Aşıq Xalıqverdinin və bu gün çoxlarının yaxşı tanıdığı onlarla saz-söz sənətkarlarının yetkinləşməsində, kamilləşməsində Aşıq Şəmşir məktəbi əvəzsiz rol oynayıb. Bu məktəb təkcə aşiq sənətinə deyil, ümumən saz-söz sənətinə təsir göstərməklə, Bəhmən Vətənoğlu, Sücaət kimi şairlərin yetişməsinə münbit zəmin yaradıb.

Aşıq Şəmşirin “Şeirlər” adlı ilk kitabı 1959-cu ildə “Akademiya” nəşriyyatı tərəfindən buraxılıb. Sonralar müəyyən fasilələrlə “Qoşmalar”, “Seçilmiş əsərləri”, “Dağ havası”, “Öyüdlər” və sair kitabları işıq üzü görüb.

Aşıq Şəmşirin həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş “Aşıq ürəkli şair, şair ürəkli Aşıq Şəmşir”, “Saxla izimi, dünya”, “Dədə Şəmşir yaddaşlarda” kitabları oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanıb.

M.Qasımlı Miskin Abdal nəslinin davamçısı olan Dədə Şəmşirin bütün Azərbaycana daha yaxından tanındılmasında böyük Səməd Vurğunun əvəzsiz rolu olduğunu diqqətə çatdırıb. Bildirib ki, ilk dəfə musiqişünas Əminə Eldarova Aşıq Şəmşirin ifasında 75 aşıq havasını lentə köçürüb.

Aşıq Şəmşirə həsr olunmuş filmin nümayişi ilə başlayan bədii hissədə Əməkdar Mədəniyyət İşçisi **Gülərə Azaflının** rəhbərlik etdiyi “Çəsmə” folklor qrupu, Əməkdar Mədəniyyət İşçiləri **Ədalət Dəlidağlı, Samirə Əliyeva və Sərdar Məmmədli**, eləcə də aşıqlardan **Qələndər Zeynalov, Altay Məmmədli, Kəmalə Qubadlı, Şaiq İncəli, Avdı Musayev, Qabil Abduev, Ramin Qarayev, Gözəl Kəlbəcərli, Əli Pənahoğlu, Əli Tapdıqoğlu, Mehdi Məsimov, Yaşar Kəlbəcərli, Roman Azaflı, Elməddin Məmmədli, Şəhriyar Qaraxanlı**, Dağıstan-dan gəlmiş aşıq **Şəmşir**, Əməkdar artistlər **Babək Niftəliyev və Sevinc Sarıyeva** ustadın sözlərini aşıq havaları və muğam üstündə oxumuş, aktyorlar şeirlərini səsləndirmişlər.

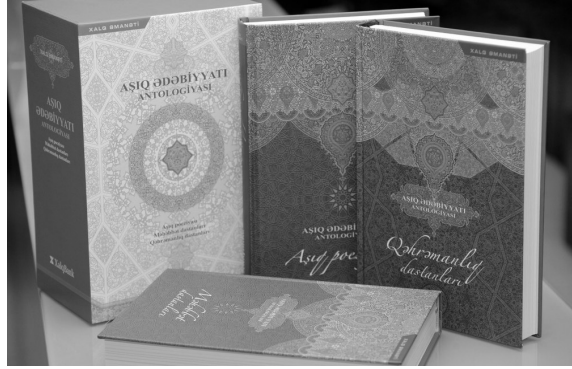
Tədbirin sonunda Dədə Şəmşirin nəvəsi, Millət vəkili **Cavid Qurbanov** çıxış edərək tədbirin təşkilatçılarna və iştirakçılarna minnətdarlığını bildirib. O, Aşıq Şəmşirin anadan olmasının 125 illik yubileyinin belə böyük təntənə ilə qeyd olunmasını ölkəmizdə mədəniyyətin inkişafına, aşıq sənətinə göstərilən böyük diqqətin təcəssümü kimi dəyərləndirib. Qeyd olunub ki, Azərbaycan dövlətinin qurucusu, ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin ləyaqətli siyasi varisi, möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyevin ölkəmizin iqtisadi və sosial-mənəvi həyatının inkişafındakı genişmiqyaslı fəaliyyəti öz bəhrəsini verməkdədir. Bu gün Azərbaycanda gedən iqtisadi və mədəni quruculuq işləri müqayisə olunmaz dərəcədə sürətlə gedir. Mədəniyyətimizin digər sahələri kimi, musiqi mədəniyyətimizə, xüsusən də muğam və aşıq sənətlərinin inkişafına göstərilən qayğı və diqqətin bəhrəsini hər birimiz görürük. Muğam sənətinin YUNESKO-nun qeyri-maddi mədəni irs üzrə representativ siyahısına salınmasından sonra 2009-cu ildə əvəzsiz milli sərvətimiz olan aşıq sənətinin də həmin siyahıya daxil edilməsi milli-mənəvi varlığınıza ən yüksək səviyyədə böyük diqqət və qayğıdan xəbər verir.

Tədbirdə dövlət və hökumət nümayəndələri, nazirlər, millət vəkilləri, respublikamızın tanınmış elm və sənət adamları iştirak edib.

M.NƏBİOĞLU

AŞIQ ƏDƏBİYYATI ANTOLOGİYASI” ÜÇCİLDLİYİ İCTİMAİYYƏTƏ TƏQDİM OLUNUB

Fevralın 23-də “Xalq Bank”ın əsas binasında yerləşən bədii qalereyada ölkənin görkəmli elm və sənət xadimlərinin iştirakı ilə “Xalq əmanəti” layihəsi çərçivəsində hazırlanmış növbəti fundamental nəşrin – üçcildlik “Aşıq ədəbiyyatı antologiyası”nın təqdimat mərasimi keçirilib.



Toplantını giriş sözü ilə açan Milli Məclisin deputatı, akademik **Nizami Cəfərov** bankın xalqımıza yeni hədiyyəsi barədə məlumat verərək bildirib ki, tarixən, nənə-babalarımızın arzu və istəklərinin yüksək bədii söz və musiqi havaları ilə ifadəsini tapdığı aşıq ədəbiyyatımız dünənimizin bugünüməzə ən qiymətli əmanətlərindəndir. “Xalq Bank” bu əmanətə sahib çıxıb, onu sabahımız üçün də qorumaq missiyasını gerçəkləşdirib.

Akademik qeyd edib ki, sazın-sözün əzəli və əbədi missiyası da xalqın dilini, ruhunu yaşatmaq, arıdıb-durultmaq, onun tarixi-mənəvi kimliyini, yaşam tərzini, folklor dəyərlərini, fikir-düşüncə özünəməxsusluğunu, könül gözəlliklərini sirli-sehirli bir ecazkarlıqla sabahlara daşımaq olmuşdur. Yüzdilliklərdən daşınıb gələn aşıq poeziyası Azərbaycanın tarixi coğrafiyasını, vətən xəritəsini doğru-dürüst əks etdirən ən mötəbər qaynaqdır. Bu mənada aşıq poeziyasının tarixi mənzərəsində həm də Azərbaycanımızın birliyi, bütövlüyü, ayrılmazlığı qararlaşıb.

Nəhayət, “Xalq Bank”ın nəşr edib oxuculara hədiyyə etdiyi dəyərli kitab və bədii albomlar sırasına üçcildlik “Aşıq ədəbiyyatı” antologiyası da əlavə olundu. Qədim və zəngin mədəni irsimizdə layiqli yeri olan aşıq yaradıcılığı incilərinin toplandığı üçcildliyin birinci kitabı ən yaxşı poetik nümunələri, ikincisi cild qəhrəmanlıq və üçüncü toplu məhəbbət dastanlarını əhatə edir.

Antologiyayı tərtib edənlər Azərbaycan Aşıqlar Birliyinin sədri, Əməkdar Elm Xadimi, professor **Məhərrəm Qasımlı** (o həm də nəşrin elmi redaktorudur) və filologiya elmləri doktoru, professor **Mahmud Allahmanlı**, redaktoru **Şəhla Tahirqızı**, illüstrasiyaların müəllifi xalq rəssamı **Arif Hüseynov**, layihənin redaktoru **Səlim Babullaoglu**, rəhbəri isə **Rəfiq Həşimov**dur.

Nizami Cəfərov “Xalq Bank”ın mənəvi saxlancına bu dəfə aşiq ədəbiyyatımızın seçmə nümunələrindən ibarət üçcildlik möhtəşəm bir antologiyanı əlavə etməsinin vətəndaşlıq və yurdsevərlik işi olduğunu vurğulayıb, bu dəyərli layihəni ərsəyə gətirən yaradıcı heyətə və bankın rəhbərliyinə ölkə ziyalılarının və geniş oxucu auditoriyasının minnətdarlığını ifadə edib.

Azərbaycan Aşıqlar Birliyinin sədri, Əməkdar Elm Xadimi, professor **Məhərrəm Qasımlı** çıxışında bildirib ki, Azərbaycan xalqının mədəni irsinin sütunlarından olan aşiq yaradıcılığı incilərinin toplandığı üçcildlik aşiq poeziyası, qəhrəmanlıq və məhəbbət dastanlarını əhatə edir. “Xalq Əmanəti” layihəsinin on altıncı nəşri – “Aşiq ədəbiyyatı antologiyası” nüfuzlu alimlərdən ibarət işçi qrupunun uzunmüddətli tədqiqat işinin nəticəsidir. Nəşr üç tematik cildədən (“Aşiq poeziyası”, “Qəhrəmanlıq dastanları”, “Məhəbbət dastanları”) ibarətdir və aşiq ədəbiyyatının ən qiymətli nümunələrindən tərtib olunub. Topluda həm də müəllifi məlum olmayan əsərlər, geniş arxaik və əcnəbi sözlərin lüğəti öz əksini tapıb.

Ədəbiyyatşünas professorlar **Qəzənfər Paşayev** və **Şirindil Alışanov**, Əməkdar Mədəniyyət İşçiləri **Aşiq Ulduz Sönməz** və **Aşiq Əhliman Rəhimov**, nəşri illüstrasiyalarla bəzəmiş Xalq rəssamı **Arif Hüseynov** ədəbiyyat və incəsənətimizin klassikləşmiş nümayəndələrinin ən yaxşı əsərlərindən ibarət topluların, tarix və mədəniyyətimizə işıq salan fundamental nəşrlərin çağdaş nəsilərə çatdırılmasında “Xalq əmanəti” layihəsinin müstəsna rol oynadığını qeyd edərək bildiriblər ki, “Xalq Bank”ın son 8 ildə həyata keçirdiyi möhtəşəm işlər tarixi ənənənin yaşarlığının bariz nümunəsidir.

Çıxışlarda vurğulanıb ki, layihənin əvvəlki nəşrlər kimi, aşiq ədəbiyyatı antologiyasının da hazırlanıb çap olunması və yüksək səviyyədə təqdimatının təşkili ədəbi-mədəni həyatımızın məmnunluq doğuran hadisəsidir. Bununla da “Xalq Bank” təkcə xalqın maliyyə əmanətlərinin deyil, mənəvi dəyərlər əmanətinin də ən yaxşı saxlancı və hamisi olduğunu təkrar-təkrar sübut edir.

Qeyd edək ki, Azərbaycan Aşıqlar Birliyinin sabiq sədri, mərhum Xalq şairi **Zəlimxan Yaqubun** antologiyanın nəşrə hazırlığı gedişində aşiq sənəti ilə bağlı yazdığı “Dahilik, müdriklik və sadəlik” məqaləsi üçcildliyin “Aşiq poeziyası” cildinə daxil edilib. Aşiq sənətinin mahir bilicisinin aşağıdakı sözləri antologiyanın missiyasına gur işıq salır: “Aşiq yaradıcılığı ruhumuzun danışan dilidir. Bu dil aranın-yaylağın, gülün-çiçəyin, suyun-bulağın, çayın-çəşmənin, yerin-göyün, buludun-şimşəyin, gözəlliyin, sevginin-məhəbbətin, çərşənbə gününün dilində danışır, bizi də bu ruhda danışdırır, bu ruha kökləyir.”

“Xalq əmanəti” layihəsinin xalqımıza bəxş etdiyi “Aşiq ədəbiyyatı” antologiyası şanlı dünənimizin şərəfinə yaradılmış mənəvi bir abidədir. Böyük oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuş bu abidə xalqımıza bir armağandır, əsl Xalq əmanətidir!

Məhərrəm QASIMLI,
Əməkdar Elm Xadimi, professor



MİLLİ DƏYƏRLƏR BAYRAMI

Yüz illər boyunca el-ulusumuzun cəmi şadlıqlardan, çal-çağırlardan başda saxladığı istəklili bir bayram var – Novruz bayramı! Bu xətrli bayram gur tonqalları, göz oxşayan, könül açan noğul-nabatlı xonçaları, yamyaşıl səmənis, gül qanadlı, yel qanadlı düzgü-qoşquları, mübarək niyyətləri, tumurcuq diləkləriylə tanınır, sevilir. Gün-güzəranımız hər zaman bu ulu bayramın qədəmlərinin uğuruna, sayasına güvənir. Əski çağlardan üzü bəri elimiz Çillələr, Xıdır Nəbi, Boz ay boyu Novruzun mübarək gəlişini gözləyə-gözləyə çal-çağırılı yığnaqlar qurub, bayrama yetməkdən ötəri vaxtı-zamanı söz-söyləməklə yorub yola salıb...

Qədim tarixə və zəngin mədəniyyətə malik olan Azərbaycan xalqının əski çağlardan daşıyıb gətirdiyi mənəvi dəyərlər sistemində Novruz bayramının da özünəməxsus yeri vardır. İbtidai çağlara məxsus ilkin dünyaduyumu və arxaik mifoloji inanışlardan qaynaqlanan yazı – yeni günü qarşılama mərasimi yüzillikləri çevrələyən tarixi təkamül prosesi nəticəsində zəngin mədəni-mənəvi keyfiyyətlər qazanaraq geniş miqyasda malik xalq bayramına – Novruza çevrilmişdir. Bu baxımdan Novruz təkcə bir neçə günü əhatə edən bayram deyil, həm də uzun bir təqvim müddətini öz ətrafında cəmləşdirən irimiqyaslı mərasim kompleksidir. Uzun sürən qış dönəminin çətinlik və məşəqqətlərindən (soyuq, qida sıxıntısı və s.) qurtulub yaşayışa müsbət təsir edən işıq, istilik, qida imkanları açan yaz dönəminə başlamaq arzusu əcdadlarımızı bu mürəkkəb və zəngin mərasim kompleksini yaratmağa təşviq etmişdir. Bilindi ki, kimi, ilkin – ibtidai sivilizasiyanın digər üzvləri kimi qədim azərbaycanlılar da öz ətraflarında baş verən kosmoloji prosesləri, xüsusən də təbiət hadisələrini yaşayışa, güzərana necə təsir etməsinə görə çeşidli bölümlərə ayırır və həmin dəyişiklikləri özünün ilkin bədii təxəyyülündə ibtidai şəkildə olsa da, obrazlaşdırmağa çalışırdı. Həyatı çətinliyə salan, qida, istilik çatışmazlığı və başqa bu kimi sıxıntılarla imtahana çəkən qışın obrazı,

şübhəsiz ki, ulu babalarımızın təsəvvüründə qorxulu, qara cizgilərlə canlanırdı. Elə buna görə də canlı danışqda geniş yer alan “Qara qış”, “Böyük çillə”, “Kiçik çillə” kimi adlar təbiətin sərt iqliminin, diriliyə uyar olmayan çağının tarixi-semantik məzmun daşıyıcısı kimi ortaya çıxmışdır. Elə buradaca diqqət önündə saxlayaq ki, bir çox hallarda “qış”ın əvəzedicisi kimi işlənən “çillə” sözü dərd-bəla, ağrı-acı, çətinlik, müşkül anlamındadır. Xalq arasında “çillə çəkmək”, “çillə tökmək”, “çillə-dağ eləmək”, “çillə kəsmək” deyimləri də vardır ki, həmin ifadələr, əslində, əzab-əziyyət çəkmək, dərd-bəlanı tökmək, ağrı-acını, xəstəliyi, müşkülü kəsmək, yox etmək anlamları daşıyır. Bəzi bölgələrimizdə əziyyət çəkən, əzabkeş mənası verən “çiləkeş adam” deyimi də işlənir. Deməli, ulularımız qışı dərd-bəla, müşkül, çətinlik kimi qəbul etdiklərindən onu iki yerə bölərək “Böyük çillə” (böyük çətinlik – dekabrın iyirmi ikisindən yanvarın otuz birinədək olan qırx günlük dönmə) və “Kiçik çillə” (kiçik çətinlik – fevralın birindən iymisinədək olan iyirmi günlük dönmə) adlandırmışlar. Qış yerini yazı təhvil verən zaman yandırılan tonqala el arasında “çillə qovan tonqal” deyilməsi və Novruzqabağı keçirilən mərasimlərə (qulaq falı, üzüksalma, oddan, sudan atlanma və s.) “çillə çıxartma”, “çilləkəsmə” adı verilməsi də qışın ağrı-acı, dərd-bəla, sıxıntı kimi “çillə” obrazında folklor biçimi qazandığını göstərir.

Qışı – çilləni yola salmaq, yazı – yeni günü qarşılamaq məqsədi ilə keçirilən “Novruz çərşənbələri” adlı silsilə rituallarda da qədim azərbaycanlının təbiətə təsir etmək, onu mülayimləşdirmək, işığı, günəşi çağırmaq arzu-niyyəti öz əksini tapmışdır. “Oğru çərşənbələr” və “Doğru çərşənbələr” adıyla iki qismə ayrılan “Novruz çərşənbələri”nin ümumi sayı bəzi elmi ədəbiyyatlarda qeyd olunduğu kimi, dörd yox, yeddidir. Sadəcə olaraq, onların dörd sonuncusu əsas çərşənbələr sayılır. Əsas çərşənbələrə qədərki üç çərşənbə el arasında “oğru çərşənbələr” (bəzi regionlarda “oğru üskülər”, “oğru buğlar”) adlanır və Kiçik çilləyə düşür. İnəmə görə, oğru çərşənbələrdə yazın nəfəsi oğrunca Yer üzünə – suya, torpağa, ağaclara toxunub geri qayıdır, bu minvalla yaxın zamanlarda gəlib çıxacağına işarə etmiş olur. Oğru çərşənbələrdən sonra başlayan əsas çərşənbələr “doğru çərşənbələr” (bəzi bölgələrdə isə “doğru üskülər”, “doğru buğlar”, “cəmlələr”) adıyla tanınır.

El inamına görə, doğru çərşənbələrdə yazın nəfəsi növbəylə suyun, ağacın, torpağın canına hopub onları oyadır. Yazın nəfəsi öncə suya toxunur və bununla da, el arasında deyildiyi kimi: “sulara ixtiyar verilir”. Sulara ixtiyar verilməsi, daha doğrusu, suların ixtiyarının

özünə qaytarılması o deməkdir ki, həmin gündən başlayaraq daha sular donmur, şaxta-qış onu dondurub ixtiyarını əlindən ala bilmir. İkinci çərşənbədə torpağa ixtiyar verilir. Torpaq qarını-buzunu əridib, nəfəsinin buğuyla toxumu cücədir, əkini dikəldir. Torpaqdan sonra növbə ağaclara çatır. Doğru çərşənbənin üçüncüsündə ağaclara ixtiyar verilir. Həmin çərşənbədə ağaclar qış yuxusundan oyanır və tumurcuğa dolmağa başlayır. Ən sonda – axır çərşənbədə yazın nəfəsi canı-qanı olanları tərpədir – heyvanların, quşların, adamların qanı yerindən oynayır. Beləcə, yaşayış, varlıq yeni bir axara düşür.

Çərşənbələrdə (daha dəqiq desək, çərşənbə axşamlarında) tonqal qalanması, göyə yanar fişənglər, tarixən üskü-lopa atılması, bayram süfrəsi düzəldilməsi ululardan qalma qədim el adətidir. Tonqal qalamaq, oddan atlanmaq, başı üzərində yanar fişəng, lopa-üskü fırlayıb göyə atmaq əski mifik dünyagörüşlə bağlı bir məsələdir. Işıqın, Günəşin gücünə inanan qədim insan odun-alovun köməyi ilə neqativ səciyyəli yad-yabançı ruhları, soyuq, qaranlıq, xəstəlik gətirən, yaşayışa sıxıntı verən pis – şər qüvvələri qovub uzaqlaşdırmağın mümkün-lüyünə inanırdı. Burada bütün məqamlarda od – Günəşin rəmzi kimi düşünülürdü. Çillədən – qışdan çıxmaq üçün tonqal, od yandırılması əslində, dolayısı ilə həm də Günəşin – yazın çağırılması mərasimidir. Bu aktın icrası zamanı tonqalın üstündən atılarkən:

*Ağırlığım, uğurluğum
Tökülsün, bu odda yansın –*

söylənməsi də əski təsəvvürlə, çillədən, qışın ağrı-acısından qurtulmaq üçün oda – mikrogünəşə bir xilaskar kimi yanaşılması qənaəti ilə bağlıdır.

Bəs Novruza qədərki çərşənbə mərasimlərinin icrası üçün niyə məhz həftənin ikinci günü – çərşənbə axşamı seçilmişdir? Həftənin başqa bir günü – cümə axşamı, cümə və ya şənbə də seçilə bilməzdimi? Bu məsələnin təsadüf mü, yoxsa qanunauyğunluqmu olması həqiqətən də, düşündürücüdür. Bilindiyi kimi, el inamına görə, çərşənbə axşamı ağır gündür, uğurlu, düşərli sayılır. Bu səbəbdən həmin gün nəşə bir işin binəsini – başlanğıcını qoymaq, ev tikintisinə başlamaq, toy-düyün etmək, səfərə yollanmaq, elçi getmək və s. məsləhət bilinmir. Sınayıblar ki, çərşənbə axşamında başlanan iş uğur gətirməz. Bu günün el arasında “Duz günü” adıyla tanınması da onun ağır bir gün olmasına işarədir. Anadolu türkləri arasında yaygın olan “salı gün sallanar” – ifadəsi də “salı”nın – çərşənbə axşamının ağır gün olması

barədəki xalq inamından doğmuşdur. Görünür, çillədən çıxmaq, dərd-bəlanı, ağrı-acını bu ağır günün üstünə tökmək, qarşıdakı günlərə – xüsusən də ilaxır çərşənbə axşamından sonra gələn Novruza arınıb-durulmuş halda, saf ruh, pak, sağlam bədənə getmək el inamınca daha uyğun bilinmişdir. Bu barədə görkəmli maarifçi Məhəmməd ağa Şahtaxtinskiyin 1880-ci ildə Tiflisdə çıxan “Obzor” qəzetində çap etdirdiyi “Novruz bayramı” məqaləsində də söz açılmışdır. Həmin mötəbər qaynaqda deyilir: “Çərşənbə ağır gün, ilaxır – ilin axır çərşənbə axşamı isə ondan betər hesab olunur. Odur ki, çərşənbənin ağırlığını yüngülləşdirmək üçün müxtəlif vasitələrə əl atırlar. Deyilənə görə, axır çərşənbəni quş kimi ötüb keçməyən adam təzə ildə dərd-sərə tutulur”. İlaxır çərşənbədə icra olunan bütün mərasim, oyun və əyləndirici vasitələr bütövlükdə bir tam halında yüngülləşdiricilik, saflaşdırıcılıq funksiyası daşıyır və həmin funksiya yeni ovqatın, yeni ruhun – yaz ovqatının, yaz ruhunun, yeni günün – yaz gününün gəlişi və qəbulu üçün psixoloji-estetik zəmin hazırlayır.

Yaz mərasimi daha çox şimal yarımkürəsində yaşayan xalqlar arasında qeyd olunur. Cənub yarımkürəsində (Afrika, Hindistan, Cənubi Asiya və başqa bu kimi ərazilərdə) qış demək olar ki, duyulmadığından belə bir mərasimin keçirilməsinə ehtiyac olmamışdır. Bunun əksinə, şimal yarımkürəsində yaz-qış əvəzlənməsi qabarıq görüntü yaratdığından bu yarımkürədə yaşayan bütün xalqlar qışın gedişini və yazın gəlişini bir-birinə bənzər mərasimlərlə qeyd edirlər. Sadəcə olaraq, şimal yarımkürəsinin müxtəlif qurşaqlarında iqlim dəyişməsi fərqli zamanlara düşdüyündən ayrı-ayrı ərazilərdə yazın qarşılanması münasibəti ilə keçirilən mərasimlər müxtəlif (əslində, o qədər də aralı olmayan!) vaxtlarda baş verir. Məsələn, yazın bayramı kimi Çində fevral, Orta Asiya, İran, Anadolu və Azərbaycanda mart, Rusiyada aprel aylarında qarşılanması bu səbəbdəndir.

Yaz mərasimi insanlığın ilkin çağlarından kök alıb gəldiyindən etnik fərqlərdən asılı olmayaraq müxtəlif xalqların çeşidli adlarla keçirdiyi bu bayramın tərkibində əski mifik təsəvvürlərlə bağlı çox sayda oxşar ünsürlər müşahidə edilməkdədir ki, onların böyük əksəriyyəti tipoloji səciyyə daşıyır. Türk Novruzu ilə slavyan Pasxası arasındakı bənzəyiş və paralellər bu baxımdan təsir amili kimi yox, ilkin – ibtidai çağların mifik dünyaduyumundan gələn tipoloji oxşarlıq kimi dəyərləndirilməlidir. Eyni tipoloji bənzəyiş (tonqal qalanması, yumurta boyanması, şirniyyat hazırlanması, süfrə bəzənməsi, musiqi, rəqs, oyun, mahnı oxumaq və s.) digər xalqların yaz mərasimlərində də müşahidə edilməkdədir.

Novruz süfrəsinə bol nemətlərin düzülməsi də yeni ildən xeyir-bərəkət, bolluq-firavan həyat diləmək arzu-istəyini simvollaşdırır. Süfrəyə yeddi cür nemətin qoyulması müqəddəs sayılan yeddi rəqəminin uğur gətirəcəyinə inamla bağlıdır. Azərbaycanın bir sıra bölgələrində ilaxır çərşənbənin “Yeddiləvin bayramı” adı ilə tanınması da bu səbəbdəndir. Zərdüştilik dönməsində süfrəyə “şin”(ş) hərfi ilə başlanan yeddi cür nemət qoyularmış: şərbət, şəkər, şam, şərab, şəkərbura və s. Sonralar islam dönməsində “şərab” yasaq olunduğu üçün “şin” (ş) hərfi “sin” (s) hərfi ilə əvəz olunmuş və süfrəyə “sin” (s) hərfi ilə başlanan yeddi cür nemət qoyulması məqsədyönlü bilinmişdir: su, süd, səməni, səbzə (göyərtili), sumaq və s. Yuxarıda qeyd etdik ki, yeddilik sistemi çərşənbələrin sayında da qorunmuşdur.

Yazın gəlişinin daha yaxın iqlim qurşağında olan xalqlar tərəfindən eyni zamanda bayram edilməsi tamamilə təbiidir. Novruzun qırğız-qazax-tacik, yaxud özbək-əfqan, eləcə də Azərbaycan-Anadolu-İran-İraq oxşarlıqları bu baxımdan bir çox başqa cəhətlərlə yanaşı, coğrafi şərait və iqlim uyğunluğundan irəli gəlir. Bununla belə, hər bir etnosun və bölgənin başqasında təkrarı olmayan bənzərsiz yaz mərasimi və ayinləri mövcuddur. Məsələn, “Sayaçı”, “Təkəçi”, “Kosa-kosa” (əslində “kosa” da “təkə” deməkdir), “Xanbəzəmə”, “Kilimarası”, “Üzüksalma”, “Maral oyunu”, “Cəngülüm” və başqa bu kimi sırf elat həyat tərzindən gələn mərasim-təməşalar təbiətin oyanışı, ilin yeniləşməsi, güzəranın, yaşayışın canlanıb qaynaması ilə bağlı yaranmışdır və istisnasız olaraq hamısı türk bədii təxəyyülünün məhsullarıdır. Məsələn, Azərbaycan Novruzunun mühüm atributu olan “Kosa-kosa” mərasimində “Kosa” – köhnə ilin təmsilçisi olan qocalmış keçi obrazında çıxış edir və mərasimin sonunda oyun – təməşaya daxil olan yeni, gənc keçi tərəfindən qovulur və ya öldürülür. Burada məclisə yeni gələn, gənc keçi yeni ilin, məclisdən qovulub uzaqlaşdırılan Kosa – köhnə keçi isə köhnə ilin simvolu kimi düşünölmüşdür. Yaxud indi də Ordubadda keçirilməkdə olan “Xanbəzəmə” mərasimində qaraqabaq xanı əyləncəli oyun – hərəkətlərlə güldürmək və bundan sonra onu suya basmaq zəhmli, qorxulu, qaraqabaq qışı gülər günlə, yağışla, günəşli yazla əvəzləmək istəyinin rəmzi ifadəsidir. Bu sıradan olan folklor örnəkləri Novruz bayramı kimi qeyd edən başqa xalqların (fars, tacik, ərəb) yazı qarşılama mərasimlərində müşahidə olunmur.

Yuxarıda adı çəkilən mərasim-təməşaların, xüsusən də sayaçı mərasiminin yurduumuzda keçirilən Novruz – yenigün şənliklərində folklor kollektivləri tərəfindən icra-ifa edilməsi soykökə – qan yadda-

şına qayıdış üçün son dərəcə gərəkli və əhəmiyyətlidir. İlin yaza dönən çağlarında Türkünstanda “sayal”, Altay və Saxa-Yakutiyada “sağalqan” (süd bayramı) mərasimlərinin keçirilməsi və bu mərasimlərin bizim milli-etnik yaddaşımızdakı sayaçı mərasimi ilə genetik bağlara malik olması göstərir ki, həmin folklor ritualı yaz – yenigün mərasiminin başlıca özəlliklərindən biridir və olduqca dərin köklərə malikdir.

Novruz – yenigün bayramının dirilik, oyanış, qurtuluş kimi ulusumuzun yaddaşında möhkəmlənməsinin bir səbəbi də bu günün bir sıra əlamətlərinin Ərgənəkonla bağlılığıdır. Əbül Qazı Bahadır xan özünün məşhur “Şəcəreyi-türki”sində yazır ki, türklər Ərgənəkondakı dəmir dağları yararaq Bozqurdun rəhbərliyi, yol göstəriciliyi ilə zülmətdən qurtuluşa çıxdıqları günü yadda saxladılar və hər il həmin vaxtı bayram elədilər. Bu mənada Ərgənəkondan çıxış-qurtuluş Yenigün kimi, Bozqurd bayramı kimi mübarəkdir. Ərgənəkon dastanının özündə də qurtuluşun mart ayına – yazın başlanğıcına düşdüyü xatırlanır. Türk etnik-mədəni sistemində 9 (doqquz) rəqəmi müqəddəs və uğurlu sayıldığından Ərgənəkondan çıxış – qurtuluş günü uzun müddət “mart doqquzu” deyə xatırlanmış və həmin gün çəkilə dəmir zindanı döymək, yaxud dəmiri dəmirə vurmaq uğur gətirən bir ritual kimi yerinə yetirilmişdir. Olsun ki, Ərgənəkondan çıxış – Yenigün türk etnik-mədəni sisteminin daxilində bir müddət ayrıca mərasim keçirməklə xatırlandıqdan sonra tarixi-siyasi şərait və şərtlərdən asılı olaraq tədricən Yaz-Yenigün-Novruz mərasimi ilə qaynayıb-qarışmışdır.

Novruz bir mövsüm mərasimi kimi irimiqyaslı coğrafi hüdudlara yayıldığından və hər il istisnasız olaraq uyğun təqvim məqamında böyük coşquyla keçirildiyindən müxtəlif tarixi mərhələlərdə hakim ideoloji sistemlər ondan siyasi məqsədlər üçün istifadə etməyə cəhd etmişlər. Belə ki, atəşpərəstlər Novruzu zərdüştliklə əlaqələndirməyə çalışmış (guya Zərdüştə bu gün peyğəmbərlik verilmişdir) və hətta böyük nüfuz sahibi olduqları zamanlarda bu bayrama özlərinin bir sıra cizgilərini (səməni, şam yandırmaq və s.) daxil də edə bilmişlər. İranda Novruza sırf İran hadisəsi anlamı vermək məqsədilə onu ədalət-xilaskarlıq simvolu olan mifik qəhrəman Firidunun şər-istibdad qüvvə sayılan Zöhhakı (Dehhakı) məğlub etdiyi gün və ya mifik Cəmşid xaqanın taxta oturduğu gün sayaraq bu yöndə çoxsaylı rəvayətlər yaradılmışdır. Daha sonra Novruzu islama bağlamaq üçün çeşidli rəvayətlər düzəldilmişdir. İslamla əlaqəli rəvayətlərdə Novruz gah Həzrət Əlinin anadan olduğu gün, gah taxta oturduğu gün, gah Fatimeyi-

Zəhra ilə kəbin kəsdirəyi gün, gah da onların övladlarının dünyaya gəldiyi gün hesab edilir. Bu yöndəki təbliğat bayrama məzhəbi don geydirmək kimi aşırı mövqeyə qədər gedib çıxırdı. Əlbəttə, bütün bunlar xalqın mədəniyyətinə daha güclü şəkildə nüfuz etmək, öz siyasi-ideoloji məqsədlərini bu bayram mərasimi daxilinə yeridərək xalqın uzunmüddətli dəstəyini qazanmaq niyyəti ilə edilmişdir.

Astronomik təqvim üzrə Novruzun yerinin təsbitlənməsi – gecə ilə gündüzün bərabərləşdiyi gün (21 mart) və saatın dəqiq müəyyənləşdirilməsi isə səlcuqlu hökmdarı Məlikşah Qəznəvinin göstərişi ilə dövrün böyük şair və alimi Ömər Xəyyam tərəfindən (1074-1079-cu illərdə) həyata keçirilmişdir. Səmərqənd rəsədxanasında bir neçə il çəkən müşahidə və tədqiqatların nəticəsində Ömər Xəyyam gecə ilə gündüzün bərabərləşməsinin dəqiq cədvəl – təqvimini hazırlamışdır. Onun Məlik şahın şərəfinə “Sultan təqvimi”, yaxud “Təqvimi-cəlaliyyə” adlandırdığı bu astronomik təqvim indi də öz elmi dəqiqliyi ilə heyranə doğurur.

Beləliklə, indiki halda tarixin dərin qatlarından yol alıb gələn Novruz bayramının tərkibi aşağıdakı iki əsas laydan ibarətdir:

a) *təbiətin oyanmasını əks etdirən əski mifoloji qat;*

b) *müxtəlif tarixi dövəmlərin ovqatını ifadə və inikas edən siyasi-ideoloji qat.*

Birinci qat əsas və aparıcı axarı təşkil edir. Burada mövsüm mərasiminin genetik başlanğıcı, təkamül prosesi, tarixi-tipoloji səciyyəsi öz əksini tapır. İkinci qatda isə ayrı-ayrı epoxalara məxsus hakim sistemlərin mərasimdən məqsədli şəkildə faydalanmaq, onu öz ideoloji qəlibinə salmaq, siyasi mənafeyin icrasına çevirmək niyyəti qərarlaşmışdır. Yüzillər aşib keçmiş, siyasi-ideoloji sistemlərin biridigərini əvəz etmiş, hər yeni gələn sistem Novruzunu özününkü etməyə çalışmış, ancaq buna axıracan nail ola bilməmişdir. Təbiətin oyanışını inikas edən ilkin mifoloji qat xalqın etnoqrafik həyatına qovuşaraq, əsl xalq bayramını ortaya gətirmişdir.

Bu gün Azərbaycanda keçirilən Novruz hər cür siyasi-ideoloji rənglərdən azad olaraq, sözün həqiqi mənasında, ilkin qatla – təbiətin oyanışı, yazın gəlişi ilə bağlı insanın işığa, həyata, yeni günə, xoş güzəranə, aydın sabahlara inamını ifadə edən saf və duru bir təqvim mərasiminə çevrilmişdir. Humanizm, quruculuq, abadlıq, xeyirxahlıq, xoş münasibət, insanı ucaldan, kamilləşdirən mənəvi dəyərlərə ehtiram və sayğıyla yanaşmaq tarixində olduğu kimi indi də Azərbaycan Novruzunun əsas göstəricisidir.



Fərhad XUBANLI
pedaqoji elmlər üzrə fəlsəfə doktoru.

AŞIQ ƏLƏSGƏR YARADICILIĞININ TƏDRİSİ

Həyat və yaradıcılığı uzun illər orta ümumtəhsil məktəblərində tədris olunan sənətkarlarımızdan biri də ustad Aşıq Ələsgərdir. VIII sinifdə sənətkarın “Dağlar” qoşması, X sinifdə isə həyat və yaradıcılıq yolu və digər “Dağlar” qoşması öyrədilir. Dövlət standartları və proqramları (*kurrikulumlar*) əsasında 10-cu sinif üçün ədəbiyyat fənni üzrə yazılmış dərslik kitabında (*müəllifləri: Soltan Əliyev, Bilal Həsənov, Aynur Mustafayeva*) Aşıq Ələsgərin həyat və yaradıcılığının öyrədilməsinə 3 saat vaxt ayrılır. Həmin saatlarda müəlliflər ustad aşığın ədəbi irsinin daha önəmli sayıla biləcək məqamlarını tədris obyektinə gətirsələr də, sənətkarın Şərq poeziyasına yaradıcı marağından, xüsusən, poeziyasında sufiliyin izlərindən məlumat vermirlər. Bununla da şagirdlərin müvafiq araşdırmalar aparıb öz fikirlərini müstəqil şərh etmələrinə imkan yaradıblar.

Təhsil islahatlarının həyata keçirildiyi dövəmdə ustad aşığın poetik irsi son tədqiqatların işığında təqdim edilərkən dərsə yanaşı, sinifdən xaric oxu, fakultativ məşğələlərdə müvafiq elmi-metodik işlərin aparılması müəllim və metodistlərin ən ümdə vəzifələrindən biridir.

Şagirdlərdə motivasiyanın yaradılmasına fərqli yollarla nail olmaq mümkündür. **Birinci istiqamət.** Müəllim qısa şərhdə qeyd edir ki, Aşıq Ələsgər xüsusi təhsil almağa da, “*özünün kəskin hafizəsi, qeyri-adi istedadı sayəsində xalq yaddaşında qorunan zəngin milli mədəni irsə dərin-dən yiyələnmiş, həm şifahi və yazılı ədəbiyyat nümunələrinə, həm də Şərq dünyası üçün səciyyəvi-fəlsəfi etik görüşlərə yaxından bələd olmuşdur*” (*İslam Ələsgərov*).

Daha sonra müəllim aşığın Şərq poeziyasına bələd olduğunu ifadə edən aşağıdakı bəndi xatırladır:

*Yox sazımın nə pərdəsi, nə simi,
 Onu çalıb kim tərpadər nəsimi,*

*Füzuli, Firdovsi, Hafiz, Nəsimi,
Onlar da yazdığı ayə məndədi.*

Tədqiqat sualına yazılı cavab verməyə zəmin yaratmaq və həvəsləndirici informasiya vermək üçün müəllim “Aşıq Ələsgər irsində sufilik” mövzusunda fəlsəfi yönümdə tədqiqat işi aparmış professor Camal Mustafayevin aşağıdakı açıqlamasını şagirdlərin diqqətinə çatdırır: **“Yox sazımın nə pərdəsi, nə simi” şeirə köklənmiş könül sazıdır. Şairin qəlb rübabının “nə pərdəsi, nə simi” olmur; onu gözəl şeir çalır, dilə gətirir. “Nəsim” ruhu canlandıran, xoş ovqat oyadan səbə yelidir. “Ayə” – bilindiyi kimi hikmətli şeirdir. (Quran ayəsinə bənzər). (Bax: Camal Mustafayev. “Fəlsəfi-tarixi araşdırmalar”. “Vətən” nəşriyyatı, Bakı 2013, səh. 92).**

Müzakirə Nizami-Aşıq Ələsgər, Füzuli-Aşıq Ələsgərdən iqtibas edilmiş şeir parçalarının müqayisəli təhlili ilə davam etdirilir:

*Söz gövhərə döndü, şair-qəvvasa.
Çətin ələ gəlir sözlərin xası.*

Nizami

*Gövhər olar dəryalarda dərinədən,
Qəvvas çəkər onu ay üzə tək-tək.*

Aşıq Ələsgər

*Gər qara daşı qızıl qan ilə rəngin edəsən,
Təbə təgyir verib, ləli-Bədəxşan olmaz.*

Füzuli

*Sərraf yüz bəzəyə səngi siyahi (qara daşı)
Üzdən mitəllədir (parlaqdır), ləl ola bilmez.*

Aşıq Ələsgər

Şeir parçalarında əsas nələrə (klassik söz xəzinəsindən gələn motivlər, Ələsgər şeirində yeni boyalarla işlənib; fikrin ifadəsində oxşar və digər fərqli məqamlar var və s.) diqqət etməyin vacib olduğu bildirilir. Beləliklə, müəllim yönəldici və köməkçi suallar, o cümlədən, açar sözlərdən istifadə etməklə mətnlərdəki faktların məqsədəuyğun müzakirəsini təşkil edir. Müqayisəni şagirdlər əvvəlcə müəllimin fasiləsiyası (yönəldici suallar, fərziyələrin irəli sürülməsi zamanı həvəsləndirmə və dəstəkləmə) ilə aparılır. Müvafiq əlamətlər müəyyənləşdirildikdən sonra

müqayisəli təhlil əsasən şagirdlər tərəfindən aparılır. Onların yaradıcı və keyfiyyətli fəaliyyətinin təşkili üçün tədqiqat kiçik qruplarla aparıla bilər. Müqayisəli təhlil üçün Nizami-Ələsgər mətnləri 1-ci qrupa, Füzuli-Ələsgər mətnləri isə 2-ci qrupa verilə bilər.

Görülmüş işlərin nəticəsi olaraq 1-ci qrupda birləşən şagirdlər gəldiyi qənaətləri belə bölüşür: *“Aşıq Ələsgərin yaradıcılığı öz fikir qaynaqları etibarilə klassik ədəbiyyatla da bağlıdır. Belə ki, o, Nizami, Nəsimi, Füzulidən ərz etdiyi fikirləri özünəxas bədii libasda, müəyyən simvolik cizgi və işarələrlə davam etdirir. Təqdim olunan mətnlərdə şair Nizaminin poetik hissləri ilə Aşıq Ələsgərin fikirlərində bir incəlik, yaxınlıq var. Hər iki sənətkar sözə böyük qiymət verərək gövhər sözün dilə az-az gəldiyi qənaəti obrazlı şəkildə ifadə etmişlər”*.

İkinci qrupun şagirdləri isə öz qənaətlərini təxminən belə şərh edir: *“Qara daşı yüz bəzədən də ləl ola bilməz” – nəsihətamiz-əxlaqi fikri hər iki söz ustasının fəlsəfi qənaətlərinin həlledici qayəsidir. Bu hikmət onların həyat təcrübəsi və babaların sınağından süzülüb gəlir. Başqa sözlə, hər iki sənətkar fəlsəfi qənaətini bədii “daş” obrazına bükərək şeirə gətirib. Mətnlərin elmi qatında sual belə qoyulub: Təbii törəmə və inkişaf prosesində hansı amil üstündür? İrsiyyət, yoxsa tərbiyə amili? Hər iki söz sərrafı təkamül prosesində (zat, irs, qan, xislət) amilini təlim-tərbiyədən üstün tutur. Forma məzmunu, təzahür mahiyyəti əvəz edə bilməz. Yəni əşyanın forması dəyişsə də, onun xassəsi, mahiyyəti özlüyündə qalır”*.

Şeir parçalarının bədii məna qatında isə aşağıdakı hikmət qərar tutur: naqis, xəbis insanlar min dona girsələr də, nə onların xasiyyəti, nə də bəd əməlləri dəyişməyəcək. Bütün bu deyilənlərlə yanaşı, şagirdlər Aşıq Ələsgər poeziyasının həm də qüvvətli, zəngin klassik mənbələrdən baş alıb gəldiyini əyani şəkildə müşahidə edirlər. Öyrənirlər ki, Nizami, Füzuli öz fikirlərini klassik janrlarda ifadə etdiyi halda, Aşıq Ələsgər qoşma və təcnisin məzmununa yeni nəzərlə baxmışdır.

Daha sonra müəllim tədqiqat işini davam etdirmək üçün Füzulinin folklordan ərz etdiyi məşhur kəlamı:

*İldə bir qurban kəsərlər xəlqi-ələm iyid üçün:
Dəmbədəm, saatbəsaət mən sənə qurbanınam.*

– şagirdlərə təqdim edib, Aşıq Ələsgər şeirində müvafiq paralellərin axtarıb tapılmasını tövsiyə edə bilər.

Belə bir məlumat mübadiləsi və müzakirələrdən sonra əsaslandırılmış nəticələr çıxarılır.

İkinci istiqamət Aşıq Ələsgərin bağlamaları üzərində tədqiqat işi ola

bilər. Motivasiyanın uğurlu yaradılması üçün mümkün yollardan birini – rəmzi (*simvolik*) materialların qısa şərhini seçir. Xatırladır ki, bağlama aşığı şeir janrlarından biridir. Bu şeir şəkli deyişmənin ən yüksək zirvəsi hesab olunur. Onu ancaq fitri istedadı, sözləri mənalandırma bacarığı olan, geniş elmi dünyagörüşə, incə müşahidəyə malik sənətkarlar söyləyə bilər.

Aşığı Ələsgərin kamal dünyasında məşhur 10 bağlaması xüsusi yer tutur. Bu şeirləri oxuyan, dinləyən hər kəs onun zəngin bilik, böyük istedad sahibi olduğunu bir daha təsdiq edir. Aşığın bədii və elmi təfəkküründən süzülüb gələn bağlamaları qədim qaynaqlara, müxtəlif əfsanə və səma cisimlərinə həsr olunub. Həmin bağlamalarda dövrün fəlsəfi düşüncəsi, ayrı-ayrı hadisələrə münasibət öz bədii ifadəsini tapıb. Bu baxımdan, Aşığı Ələsgərin başdan-başa sufilik ruhunu daşıyan “Ay nədən oldu?” bağlaması üzərində aparılan iş şagirdlər üçün maraqlıdır. Çünki təhlil prosesində şagirdlər sufi görüşlərin bağlamada öz varlığını necə saxladığının şahidi olurlar.

Müəllim şagirdlərə bir daha xatırladır ki, hər hansı bağlama açılarkən bir ənənəvi qayda olub: bağlamayı açan sənətkar suala cavab verməklə yanaşı, şeirin bölgüsünə, rədif və qafiyələrinə uyğun ifadələr seçməlidir. Bir sözlə, bağlamanın ruhu saxlanılmaqla öz bilik və bacarığını nümayiş etdirməlidir. “Ay nədən oldu” bağlamasının açılması ənənəvi qaydada mümkün olmasa da, onun elmi-fəlsəfi yönündə açımı filosof-alim professor Camal Mustafayevə nəsis olmuşdur.

Müəllim elmin daşlı-kəsəkli yollarında şagirdlərə bələdçilik etmək üçün aşağıdakı istiqamətdə iş aparır. Bağlamanın birinci bəndinin:

*Yerin, göyün, ərşin, gürşün, insanın
Künhü, bünövrəsi ay nədən oldu?
Yeri göydən, göyü yerdən kim seçdi?
Hikmətin dəryası ay nədən oldu?*

oxusundan sonra diqqət yenə də professorun aşağıdakı açıqlamasına yönəldilir: “Burada əvvəlcə varlığın ilk səbəbi haqqında söhbət gedir. Bu səbəb sufizmdə Allah anlamına gələn dünya ruhudur. Əslində, xüsusi terminlə buna “dəryayi-mühit” deyilir, dünyanın əslı sayılır. Aşığı Ələsgər “Hikmətin dəryası” sözünü eyni mənada işlədir. Onun başqa sualını düşünək: “Yeri göydən, göyü yerdən kim seçdi?”

Bu sualı Qurani Kərimdən əxz etdiyi məlumata əsaslanır. “Füs-silat”, “Əl-Hac” surələrində bu məsələdən xüsusi danışılır. İlk yaranışda “qaz halında olan göyü” Allah, iradəsi ilə yerdən ayırdığı deyilir.

Yəni bu, kainatı bir nizama gətirməyin ilk başlanğıcına işarə edir. (Bax. yenə orada, səh. 93)

Əlbəttə, belə bir izahdan sonra şagirdlər hiss edirlər ki, tanış olmayan söz və ifadələrin mənasını, mənşəyini aydınlaşdırmaq üçün müxtəlif məxəzlərə üz tutması vacibdir. Bu zaman şagirdlərə mənbələrdən nələrə diqqət yetirməyin lazım olduğuna istiqamət verilir.

Təcrübə göstərir ki,

*Mansırın toxmağı, İsrafil suru,
Kəbənin Zənzəmi, Mansırın Turu –*

misralarını, o cümlədən, digər söz və ifadələrin ikinci qatındakı mənanı açıqlamaq üçün şagirdlər həvəslə mənbələrə, lüğətlərə üz tuturlar. Araşdırma nəticəsində şagirdlər öyrənirlər ki, sufi təriqətinin ilkin müridlərindən biri Həllac Mənsurdur (852-922, *asl adı Hüseyn bin Mənsur*). “Həllac” – pambıq atan deməkdir. “Mansırın toxmağı” ifadəsi buna işarədir. Sufi görüşlərini təbliğ edərkən 922-ci ildə Bağdadda edam olunmuşdur. Bu böyük sufi aliminin görüşləri ilə tanışlıq bağlamada aşığın sufi görüşlərini əks etdirən misraların təhlili işini xeyli asanlaşdırır.

“İsrafil suru” ifadəsinə belə aydınlıq gətirirlər: İsrafil 4 böyük mələkdən biridir. Qiyamət (*Məhşər*) günü Allahın əmri ilə İsrafil surunu çalacaq. Surun səsinə qəbirdəki bütün ölümlər dirildikdən sonra ilahi sorğusual başlanacaq. Aşığın “Eylər” qoşmasında həmin günə işarələr də var:

*Seçilməz məhşərdə nə şah, nə gədə,
Xaliqu-ləmyəzəl Haqq-divan eylər.*

Tədqiqat prosesində şagirdlər “Zənzəm” sözünün mənası və bu müqəddəs çeşmənin hasil olduğu barədə bir rəvayətlə də tanış olurlar. Rəvayətə görə, Həzrəti-İbrahim Tanrının əmri ilə xanımı Həcəri südəmər oğlu İsmayıl ilə birgə indiki Zənzəm suyunun olduğu əraziyə buraxır. Həzrəti-İbrahim bu işdən narahat deyil, çünki ruzi verən Tanrı onları görürdü. Bir müddət ana və bala buralarda qalırlar. Su və azuqələri qurtardıqdan sonra Cəfa və Mərv təpələri arasında vurnuxmağa başlayır. Qəfildən Mərv təpəsindən bir səs eşidir. Görür ki, Həzrəti-Cəbrayıl qanadı ilə (*bir mənbədə ayağı ilə*) yeri qazır. Birdən su görünür, Həcər buna çox sevinir. Suyun axdığını görüb “Dur, dur” mənasında “Zənzəm” deyir. Sonra suyun axını dayandırır hovuz edir. Su götürdükcə, çeşmə qaynayır hovuz dolur. Nəhayət, Həcər sudan içib Həzrəti-İsmayılı əmizdirməyə başlayır.

Daha sonra “Musanın Turu” ifadəsini açmaq üçün yenə də mənbələr-dən alınmış biliklər yardımcı olur: Musa peyğəmbər eramızdan əvvəl 13-cü yüzillikdə yaşayıb. İnanca görə, Sina yarmadasının Tur dağında Töv-rat səmadən Musaya nazil olub və s.

Bəzən də elə olur ki, hər hansı mətnin, məsələn: “Nədən lövh yaran-dı, nədəndi qələm?” – misrasının daşdığı məna yükünü açmaq, ümumi-yətlə, mümkün olmur. Ehtiyac yarananda, heç şübhəsiz, lazımı izahatın verilməsi məqsəduyğundur. Sufi anlamına görə, “lövh” – lövhə varlığın ruhu, “qələm” Allahın əmridir (*Camal Mustafayev*). Belə bir məlumat mubadiləsi və müzakirədən sonra müvafiq ümumiləşdirmələr aparılır. Əlbəttə, bağlamanın bütün bəndlərinin açımı üçün aparılmış elmi-meto-dik işin təsvirini bir məqalədə vermək mümkün deyil. Odur ki, bəzi xarakterik məqamları qısa şərh etməklə kifayətləndik.

Məktəb təcrübəsi göstərir ki, fəal (*interaktiv*) təlim metodları ilə apa-rılan dərslər və digər məşğələlər bir necə cəhətdən önəmlidir. Ən başlıcası, şagirdlər Aşıq Ələsgəri həm də mütəfəkkir aşıq olaraq dərk edir. Onun zəngin irsinin dərslər kitabında verilməyən sahələri ilə ətraflı tanış olurlar.

Göründüyü kimi, şagirdlər müəllimin rəhbərliyi altında yeni bilik əl-də etməklə yanaşı, müstəqil öyrənməyə də alışırlar. Ənənəvi təlimdən fərqli olaraq, bu iş formasında bütün biliklər hazır şəkildə ötürülmür. Əksinə, şagirdlərdə idrak fəallığı, biliklərə müstəqil yiyələnmək bacarığı formala-şır. Deyilən bu məziyyətlər, heç şübhəsiz, bugünkü təhsilmizin hədəfləri-dir. Əlbəttə, təklif etdiyimiz istiqamətlər dəyişilməz resept deyil, mək-təbin maddi-texniki bazasına, şagirdlərin istək və arzularına uyğun olaraq aşığın digər bədii təfəkkür özəllikləri-mənəvi, əxlaqi-etik dəyərləri tədqiqat obyektinə ola bilər. Ən başlıcası, bu azman sənətkarı olduğu səviyyədə şagirdlərə tanıtmadır. Yazımı Camal Mustafayevin bir tövsiyəsi ilə başa çatdırıram: “*Aşıq Ələsgərin hikmətli şeir sənəti hər zaman öyrənilməyə, geniş təbliğ edilməyə layiqdir. Folklorçu alimlər, ustad aşıqlar onu (nəinki onu!) yeni nəsillərə həvəslə tanıتماğa borcludurlar*”.

Ədəbiyyat:

1. **Aşıq Ələsgər.** Seçilmiş əsərləri. Şeirlər. Yazıçı, 1988.
2. **Azadə R.** Nizami Gəncəvinin həyatı və sənəti. Bakı, 1979.
3. **Əliyev Sabir.** Füzulinin poetikası. Bakı, Yazıçı 1986.
4. **Əliyev Sabir.** Füzuli (nəzəri-bədii düşüncələr). Bakı, Azər nəşr, 1996.
5. **Camal Mustafayev.** Fəlsəfi-tarixi araşdırmalar. "Vətən" nəşriyyatı. Bakı 2013.
6. **Qasımlı Məhərrəm.** Aşıq sənəti. Bakı, 1986.
7. **Namazov Qara.** Azərbaycan aşıq sənəti. Yazıçı, Bakı 1983.

Qənbər SƏMSİROĞLU**AŞIQ ƏMRAHIN KƏLBƏCƏRƏ İLK SƏFƏRİ**

1976-cı il iyun ayının iyirmi səkkizi idi. Xoş və mülayim bir hava idi. Yellicə kəndindən Kəlbəcərə təzəcə gəlmişdim. Çox yorulmuşdum. Axşam düşürdü. Dedilər ki, qonşumuz Əfsəl həkim Bakıdan gəlib, məni axtarır. İstirahət etmədən Əfsəlgilə getdim, onu tapıb xeyli söhbətləşdik. Həkimin xahişlərini yerinə yetirəcəyimə söz verdim. Sağollaşdıb döndüm və rayon yun idarəsinin müdiri İbrahim kişinin məni gözlədiyini dedilər. İbrahimplə görüşdük. İbrahim dedi ki, aşiq Əmrah Gülməmmədov bizə qonaq gəlib. Daha doğrusu, onu mən qonaq dəvət eləmişdim. Sağ olsun, gəlibdir. Elə evdə bir xırda məclis düzəldib, Əmrah kişiye qulaq asmaq istəyirik. Əgər mümkünə, mənimlə getməyinizi xahiş edirəm.

Doğrusu, Əmrah kişinin adını eşidəndə sevincimdən qışqırdım: “Ayə İbrahim, çox sağ ol, nə yaxşı iş tutmusan, mənim aşiq Əmraha xüsusi hörmətim var. Nə yaxşı o kişi buralara gəlibdir”, – deyib məmnuniyyətlə İbrahimgilə gəldim.

Onu da deyim ki, aşiq Əmrahla mən 1958-ci ildən şəxsən tanış və dostam. 1958-ci ildə biz Ali Partiya Məktəbində oxuyarkən professor Alı Alıyevin dəvətilə Gürcüstan aşığı və dədəm Bakıya dəvət olunmuşdu. Onlar bir neçə yaxşı konsert verdilər. O zaman Bakı şəhərində mehmanxana məsələsi çox çətin idi və qonaqlar çox zaman xüsusi evlərdə qalırdı. Dədəm qohumların evində, aşiq Əmrahgilin dəstəsi partiya məktəbinin yataqxanasında bizimlə qalırdı. Əmrah kişi mənim, aşiq Kamandar Gürcüstanlı Musanın, o biri aşıqlar da hərəsi bir tələbənin yanında gecələyirdi. Yəni, aşiq Əmrahla biz elə o vaxtdan – 1958-ci ildən dost idik. Onun Kəlbəcərə gəlişi məni çox məmnun elədi. Biz aşıqla səmimi görüşdük. O, adəti üzrə mənə yenə “əmioğlu!” – deyə müraciət edir, hal-əhval tuturdu. Bu kiçik məclisdə İbrahimin yaxın qohumları və bir neçə nəfər də onun ürəyi istədiyi adamlar iştirak edirdi. Əmrah yenə cüşa gəlmişdi. Onun barmaqları yenə aləmi heyratə gətirən, ürəkləri fəth edən, bəzən isə insanı valehedici təsiri altında saxlayan şirin melodiyaları

səsləndirirdi. Doğrusunu deyim ki, həmişə sazla-sözə pərvəriş tapan Kəlbəcər adamları heyrlətlərini gizlədə bilmir, sənətin bu gözəl ifadəsindən qabiliyyətinə heyran olurdular.

Onu da qeyd edirəm ki, aşiq Əmrah həm də çox incə ləyaqət və gözəl mənəviyyat adamı idi. O, bu gecədə isə xüsusi istedad nümayiş etdirirdi. Mən balaca qeydlər eləyib ona verdim və o, mənə: “Əmioğlu, sağ ol, xahiş edirəm Şəmşir əminin yeni nəşr edilmiş kitablarından mənə verəsən”, – deyərək xahiş etdi:

*Kəlbəcər dağları qoy şahid olsun,
Əmrah neçə nəğmə çaldı, bu axşam!
Sazın həzin səsi, sazın nəfəsi
Qəlbimi əlimdən aldı, bu axşam!*

*Qoç Koroğlu nərə çəkdi, gurladı,
Kərəm oda yandı, Dilqəm ağladı.
Leylinin gözyaşı sinə dağladı,
Əsli qəm içində qaldı, bu axşam!*

*Sirrilə lal edən bülbül dilini.
Canından çox sevən doğma elini,
Gümüşü saçlara çəkib əlini,
Vurğun da xəyala daldı, bu axşam!*

*Dünyadan ayrılıb daldıq xəyala, –
Biz sahib olduqca cahi-cəlala!
Durun, haray salın elə, mahala,
Qədəhlər şərbətədi, baldı, bu axşam!*

*İlahi, hardandır görən bu qüdrət?
Tellər dilə gəldi, söylədi hikmət,
Ürəyimdə coş eylədi məhəbbət,
Fərəhdən gözlərim doldu, bu axşam!*

Bu sətirləri Əmrah gözaltı oxudu və mən onun əməlli-başlı kövrəldiyini gördüm. Səhərisi onu İstisuya yola saldıq...

28 iyun 1976-cı il.



Səməndər MƏMMƏDOV
Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü

ÖLÜM BİLSƏYDİ Kİ, KİMİ ÖLDÜRÜR...

Sərlövhəyə çıxardı-
 ğım bu müdrik kəla-
 mın müəllifi kimdir,
 bilmirəm, lakin ürəyi sa-
 ray, özü haqdan gələn ha-
 ray, söz mülkünün sultanı
 böyük söz fatehi Zəlim-
 xan Yaqubun ünvanına
 deyəndə, sanki təsəlli
 tapıram.

Zəlimxan Yaqub şeir-
 lərinin birində yazır:



*Şər ilandı, şər əfidi?
 Saflıq ömrün şərəfidir.
 Qoru görüm şərəfi di,
 Qorudunsa, yaşamısan.*

Zəlimxan Yaqub Allah verən ömrü şərəflə yaşadı. Şərəfi qoruya-qoruya yaşamaq, şərəflə yaşamaq hər adama qismət olmur.

Zəlimxan Yaqub xalqını sevdi, mədəniyyətini sevdi və dövlətini sevdi.

Vurğunu olduğu müqəddəs vətəninin pərvanəsinə çevrildi.

Zəlimxan Yaqubdan nə qədər yazsaq, ünvanına nə qədər gözəl sözlər işlətsək, onun aydan arı, sudan duru, torpağın təkindən büllur bulaq kimi qaynayan poeziyası deyilən sözlərdən yüksəkdə durur. Bax, budur Zəlimxan Yaqub möcüzəsi!

XX əsr Azərbaycan aşiq sənətinin ən görkəmli nümayəndələrindən biri olan ustad aşiq Əmrah Gülməmmədovun ölümündən təsirlənən şair yazırdı:

*Başımıza gəldi nələr,
Ay Zəlimxan, qaldıq mələr.
Açıldı çox möcüzlər,
Əmrah sirr gəldi, sirr getdi.*

Şeirdən nümunə gətirdiyimiz bu misraları bu gün Zəlimxan Yaqubun özünə də aid etmək olar. Biz onu tanıdığımız qədər də tanımadıq, Türk dünyasına sirr gəldi, sirr getdi.

Zəlimxan Yaqub kimdir? Azərbaycan ədəbiyyatında mövqeyi nədir? Bu sualın cavabı hər kəsə aydın olsa da, onun haqqında deyilən fikirlərdən nümunələr gətirmək istəyirəm. Millət vəkili, AMEA-nın müxbir üzvü Nizami Cəfərovun fikrincə “Zəlimxan Yaqub bu dünyaya xüsusi missiya ilə gəlib: onun vəzifəsi böyük sənətin mövqeyində dayanaraq, böyük idealları təqdir etməkdən, xalqla dövlət arasında əsrlər boyu ehtiyac duyulan harmoniyanın yaranmasına sənətkar-mütəfəkkir xidməti göstərməkdən ibarətdir”. Zəlimxan Yaqubu poeziya hökmdarı adlandıran Xalq şairi Xəlil Rza Ulutürk isə belə deyirdi: “Zəlimxan yeganə şairdir ki, Azərbaycanda heç bir təbliğata ehtiyacı yoxdur”. Xalq şairi Hüseyn Arif – “Zəlimxan Yaqubu mənə doğmalaşdıran, sevdiren cəhət məhz budur ki, o, əsas enerjisini bəziləri kimi özünə təbliğə yox, təsirli, bəşəri mövzuları xalq ruhuyla, milli zəminlə bağlamağa sərf edir”, – deyirdi. Musa Yaqub onu sinəsi dolu şair adlandırır və yazır ki, Vətən və torpaq sevgisi, bəlkə də, Zəlimxan şerində birincidir. Xalq yazıçısı Mövlud Süleymanlı yazır: “Onun yaradıcılığı mənim türkcəmin çox doğma sözlərindən, duyğularından götürülüb ki, bu duyğuların, sözlərin minlərcə yaşı var. Minilliklərin də ruhunu ifadə eləyir”.

AMEA-nın müxbir üzvü, görkəmli filosof, müasir Azərbaycan fəlsəfi fikrinin ən görkəmli nümayəndəsi Səlahəddin Xəlilov isə bu qənaətdədir: “Hərdən mənə elə gəlir ki, Zəlimxan Yaqubun yazdıqları onun özünün kü deyil, xalq yaradıcılığıdır, Zəlimxan isə, ancaq ifaçıdır. Görünür, o, bizimlə milli-mənəvi dəyərlərimiz arasında, bu günlə keçmişimiz arasında, sadəcə vasitəçi olur”.

Zəlimxan Yaqubun ölüm xəbərini Azərbaycandan kənarda eşidən Millət vəkili, Azərbaycan Mətbuat Şurasının sədri Əflatun Amaşov – “Sözün özü qədər böyük olan ustadı itirdik”, – deyərək yazır: “Zəlimxan Yaqub müasir Azərbaycan poeziyasında sütunudur. Zəlimxan dil məbədidir. O, ayrıca mənəvi dəyərdir. O dəyər ayrıca dünyadır”.

“Göy üzündə Allahın, yer üzündə bəndənin qədrini bilən” şair işıq ömrü yaşadı, nur ömrü yaşadı. Ən əsası, sözün həqiqi mənasında haqdan gəlib, haqqa gedən yolun yolçusu oldu. Həmişə dövrün nəbzini tutan, həyatla ayaqlaşan, hamını düşündürən şeirlər yazdı. “Kaş bu yuxudan ayıl-mayaydım”, “Çanaqqala zəfəri”, “Şuşada balam qaldı” kimi bir-birindən gözəl şeir və poemalar onun son yaradıcılıq nümunələridir.

Söz mülkünün bükülməz biləkli pələngidi Zəlimxan Yaqub. Nə qədər xalqımız var, Zəlimxan Yaqub da var. Çünki Zəlimxan Yaqub və onun poeziyası həmişə sağdır, həmişə diridir. “Öləndə də qəbrim qədər Azərbaycan torpağıyam”, – deyirdi Zəlimxan Yaqub. Doğurdan da, tərədən dırnağadək bütöv Azərbaycandır, Vətən torpağıdır Zəlimxan Yaqub.

...Elə torpaq olmaz ki, orada çayır olmasın. Elə bir adam olmaz ki, yeriyəndə bədrəməsin. Zəlimxan Yaqub poeziyası, bəlkə də, Türk dünyasında yeganə poeziyadır ki, şeiriyyatında bir dənə də çayır yoxdur. Zəlimxan Yaqubun yaradıcılığı elə bir yaradıcılıqdır ki, orada bədrəmələrə, şürişkənliyə rast gəlməzsən. Elə bil, bütün sözlər özünün dediyi kimi, haqdan gəlir. Həyatımızın elə bir sahəsi yoxdu ki, o sahəyə Zəlimxan Yaqub yüksək səviyyədə qələm çalmasın.

İki çağırış Milli Məclisə deputat seçilmiş mərhum professor Şamil Qurbanov həmişə deyirdi ki, Zəlimxan Yaqub qeyri-adi istedad sahibidir. İnsanlığın, elmin zirvəsində dayanan görkəmli alimlərimizdən Xudu Məmmədov isə deyirdi ki, Zəlimxan Yaqubun beynini öyrənmək lazımdır ki, insanda bunca iti yaddaş hardandı. Elə bilirdin, “usta bağlamayıb, zərgər düzməyib”, onun yaddaşı da, qabiliyyəti də, ilhamı da Haqqdan gəlib.

Müdriklərdən biri deyib ki, mən böyük ağıl qarşısında baş əyirəm, böyük ürək qarşısında isə diz çökürəm. Zəlimxan Yaqub böyük ağıl və böyük ürək sahibi idi. İnsanlara, onların problemlərinə qarşı o qədər diqqətli idi ki, ona pənah gətirən bir nəfəri belə naümid qaytarmazdı. Dostlara qarşı hədsiz dərəcədə saygılı idi. Yaxşı xatırlayıram, bir gün mənə zəng elədi ki, “Qadan alım, hardasan?” Dedim: “Məktəbdə”. Dedi: “Bakıxanov qəsəbəsində mərkəzi kitabxanada görüşümüz var, mən istəyirəm ki, gəlib mənə götürəsən, məclisi də özün aparasan”. Dedim: “Baş üstə”. Sonra məktəbdən də müəllim və, şagirdlərdən də götürüb tədbirə getdik. Görüş o qədər gözəl keçdi ki, ayrılmaq istəmirdik. İştirakçılara, çıxış edənlərə o qədər həssas yanaşar, nitqlərə o qədər diqqət edərdi ki, gördüyün adı bir sözü ürəyincə işlətməyəndə müdaxilə edər, doğru tələffüz, düürüst intonasiyanı öyrədərdi.

Sözə qarşı çox həssas və məsuliyyətli idi. Bilirdi ki, hər bir söz sənət nümunəsidir. O, doğurdan da söz mülkünün həqiqi mənada sultanıydı. Hüseyin Arifi, Səməd Vurğunu, Osman Sarıvəllini özünə ustad bilirdi.

Bəhrələndikləri şairləri daima yüksəkdə tutardı ki, bu da onun insanlığına, qədirşünaslığına dəlalət edirdi. Onun xalqa, mədəniyyətə xidmətini yüksək dəyərləndirən Ulu Öndər Heydər Əliyev haqqında qədirşünaslıqla yazırdı:

*Basdı bağına bu cahan səni,
Göylərdən göndərdi Yaradan səni.
Qorudun müqəddəs Azərbaycanı,
Sıyrılmış qılıncım, cəsarətimdən.*

Zəlimxan Yaqubla 1973-cü ildən başlayan tanışlığımız sonradan sözün həqiqi mənasında dostluğa çevrildi. Yaxın dostlarımızla tez-tez, ən gec ayda iki dəfə görüşərdik. Elə bil, bizi birləşdirən əvəzolunmaz dəyər idi Zəlimxan Yaqub.

Sanki bir universitet idi Zəlimxan Yaqub. İstedad, qabiliyyət hər adamda ola bilər. Amma onların üzə çıxması üçün mühit lazımdı. Bizim üçün mühit yaratmışdı Zəlimxan Yaqub, formalaşdırdı o mühitdə.

Zəlimxan Yaqubla bağlı xatirələrimi toptasam, bir kitab olar. Mənə və ailəmə həmişə diqqət göstərmiş. Oğullarım Tural və Ramilin toyunda ürəklə iştirak edib, xeyir-dua verib. Ailəmizdə baş verən çətin günlərdə bizimlə olub. Təmkinli olmağa çağırıb.

Zəlimxan Yaqub hansı məclisdə olardı, həmin məclisi şərəfətə yüksəldərdi: harda oturardı, o yer məclisin başı olardı. Şadlandırırdı, şənləndirirdi, nikbin, xoş ovqat bəxş edirdi. Bax, belə gözəl insan idi Zəlimxan Yaqub!

Haqqımda söhbət düşəndə deyirdi: “Səməndər Zəlimxanın gözən kitabxanasıdır. Mən bununla fəxr edirəm. Belə adamların olması cəmiyyətin, xalqın, insanlığın xeyrinədir.

Yalandan heç vaxt ad olmaz, yalandan şöhrət olmaz. Şöhrət varsa, onun kökündə halallıq, halal zəhmət durur, yuxusuz gecələr və ziyalı mədəniyyəti durur. Mən qardaşımı bağrıma basıb öpürəm, həmişə adı uca olsun, eşqi sönməz olsun. Zəlimxan kimi dostlar da, heç vaxt onun ətrafından əskilməsin!”

Adam bilmir onun haqqında hardan desin, hardan başlayıb harda qurtarsın.

Zəlimxan Yaqubun timsalında dünyadan – Türk dünyasından gözəl bir insan köçdü: Yeri uca zirvələr səltənəti olan gözəl bir insan. Allah o insana qəni-qəni rəhmət eləsin. Cənnətməkan olsun. Nə qədər Azərbaycan xalqı var, Azərbaycan dövləti var, Zəlimxan Yaqubun məkanı qədərbilən həmvətənlərimizin ürəyidi. Çünki o, nə yazdısa, ürəkdən yazdı, nə dedisə, ürəkdən dedi. Dedi ki, öləndə də qəbrim qədər Azərbaycan torpağıyam.

Təpədən dırnağadək Vətən idi, Azərbaycan torpağıydı Zəlimxan Yaqub. Ona həsr etdiyim şeirin bir bəndində yazmışam:

*Sazdı, sözdü, diləkdi,
Yurda bağlı ürəkdi.
Söz mülkündə pələngdi,
Söz fatehi Zəlimxan.*

Zəlimxan Yaqub deyirdi ki, “yazanda elə yaz, kitabın sənin, qalından olmasın, qalandan olsun”. Bu mənada, onun qələmindən nə çıxıbsa, Azərbaycan xalqına qalan sərvətdi.

Yazılarımın birində Zəlimxan Yaqub haqda fikrimi qısaca olaraq belə ifadə etmişəm: “Böyük söz fatehi”. Və nədənsə mənə elə gəlir ki, bu fikri ilk dəfə mən söyləmişəm, bu üç sözü eyni məxrəcə mən gətirmişəm. Bu,

doğrudan da, belədir. O, aydın, axıcı, “durnanın gözündən də duru” sözlərdən istifadə edir, dumduru beytlər, dumduru şeirlər ərsəyə gətirirdi. Hansı şeirini oxuyursan, hamısı təpədən-dırnağadək hikmətdi.

Zəlimxan Yaqubun əsərləri bədii idrakın həddlərini nəhayətsizliyə qədər genişləndirən və çağdaş həyatımızın gerçəklərindən güc alan aforizmlərlə doludur. Onun poeziya nümunələrini “bu yaxşıdı, o biri daha yaxşıdı”, – deyib seçim aparmaq olmaz. Ən məşhur söz xiridarları belə deyə bilməz ki, Zəlimxan Yaqubun filan sözü hikmətlidi, digəri yox. Fikrimi qüvvətə mindirmək üçün elə Z. Yaqubun şeirlərindən birinə müraciət edirəm:

*Öz eşqi var, hər ucalan zirvənin,
Dağa təpə deyilməz ki, deyilməz.
Şimşəklərin pəncəsində didilməz,
Sel ağzında yeyilməz ki, yeyilməz.*

*Diri var ki, tez bükəsən ağılara,
Ölü var ki, dayaq olub sağlara.
Qarğaları qaldırasan dağlara,
Qartal kimi öyülməz ki, öyülməz.*

*Hər ucalıq bir alçağa dərd olar,
Üzə gülər, ürəyində pərt olar,
Ömrü boyu mətin olar, mərd olar,
Sərt qayalar əyilməz ki, əyilməz.*

Söz mülkünün bükülməz biləkli pələngi olan Zəlimxan Yaqub həmişə sağdır, həmişə diridir və nə qədər ki, qədərbilən xalqımız var, müstəqil dövlətimiz var, “Tutacaq dünyanı səsim-sorağım, dünyadan havayı getməyəcəyəm”, – deyən Zəlimxan Yaqub da var olacaqdır.

Sirindil ALIŞANLI**filologiya üzrə elmlər doktoru, professor****KƏRKÜK SEVDALI FİLOLOQ**

Professor Qəzənfər Paşayev doğma vətəninə olduğu kimi, İraq, Türkiyə, İran kimi ölkələrdə də dilçi, ədəbiyyatşünas, folklorçu kimi etiraf olunmuş alim, pedaqoq və ictimai xadimdir. Ömrünün səksəninci baharını tükənməz enerji, yaradıcılıq ehtirası ilə qarşılayan Qəzənfər müəllimi müasir humanitar fikrimizin səlahiyyətli söz sahibi etmiş yeddicildlik “Seçilmiş əsərləri” onun elmi maraq dairəsinin hüdudlarını, mövzu və mətləblərini, müəllifin vətəndaşlıq mövqeyini özündə ehtiva edir.



Qəzənfər Paşayev imzasını tanıdan, ona bir filoloq alim kimi hörmət və nüfuz qazandıran, şübhəsiz ki, bu insanın İraq türkmənlərinin varlığını özündə yaşadan mənəvi yaddaşın bütün daşıyıcılarına eyni həssaslıq və professionallıqla yanaşması, onların bitib-tükənməyən milli-bədii tutumunu üzə çıxarmasıdır. Qəzənfər müəllim klassik ədəbi irs, dil tarixi, qarşılıqlı ədəbi təsir, müasir ədəbi proses haqqında yazanda və danışanda da İraq türkmənlərinin zəngin mədəniyyətinin ona aşılacağı bir ovqata köklənir.

Tovuzun Düzqırıqlı köyündən beş-altı dərslə Bakıya yollanan Qəzənfər müəllim bu gün doğma məktəbində onu qarşılayan onlarca məktəblinin qürur hissi ilə başı üzərinə qaldırdığı xeyli sanballı elmi-publisist kitabın müəllifidir, ölkəmizdə sayılıb-seçilən ziyalılardandır.

Professor Qəzənfər Paşayevin humanitar fikrin müxtəlif sahələrini eyni səriştəliklə tədqiq etməyinin kökü onun geniş elmi erudisiyasından, böyük həyat təcrübəsindən irəli gəlir.

Azərbaycan Dillər Universitetində ingilis və Azərbaycan dilləri ixtisasına yiyələnməsi, uzun illər xaricdə rus və ingilis dilləri üzrə tərcüməçi işləməsi, İraqda çalışdığı müddətdə ərəb dünyası ilə yaxından tanışlığı onun elmi tədqiqatları üçün ədəbi-tarixi zəmin yaratdı. Altı ildən çox İraqda tərcüməçilik fəaliyyəti dövründə müşahidə və elmi axtarışları əsasında yazdığı “Altı il Dəclə-Fərat sahillərində” əsəri bu dövrün bəhrəsi olmaqla yanaşı, onun sonrakı fəaliyyətinin də bütün istiqamətlərini müəyyən etdi.

Hələ gənclik illərində İraq deyəndə romantik bir ovqata köklənirdik. Aşıqların söylədiyi “Koroğlunun Bağdad səfəri”, “Min bir gecə dastanları”nın bitib-tükənməyən real və irreal həyat lövhələri məsafəcə bizə o qədər də uzaq olmayan bu ölkə haqqında hərədə bir İraq, Bağdad obrazı yaradırdı. Hələ bu ölkədə bizim dildə danışan xalqın varlığından xəbərsizdik. Füzulini yetirən, Gəncədən, Qarabağdan perik düşmüş doğmaları-mızın taleyi, indisi haqqında təsəvvürümüz Bağdad ellərinin ilğımına bənzəyirdi.

“Altı il Dəclə-Fərat sahillərində” ötən əsrin 70-ci illərində Azərbaycan ədəbi-mədəni həyatında gözlənilməz, ilğıma bürünmüş xəyallarımızı gerçək edən hadisə oldu.

“Altı il Dəclə-Fərat sahillərində” əsəri bizim ədəbiyyat tariximizdə janr etibarilə yeni hadisə idi. Bunu vaxtilə dəqiq müşahidə etmiş şair, professor Qasım Qasımzadə yazırdı: “Altı illik səmərəli zəhmətin əbədləşən səhifələrini nəzərdən keçirdikcə Q.Paşayevin şəxsində istedadlı dilçi, ədəbiyyatşünas, tarixçi, etnoqraf alimlə, sosioloq jurnalistlə, ən ümdəsi də bütün bunları özündə cəmləşdirən, görüb-götürmüş şərqşünas bir müsahiblə üz-üzə dayanırıq”. Bu dəqiq elmi müşahidələrə onu artırmaq istərdim ki, çağdaş ədəbi-mədəni zəmində əsərin janrına yenidən qayıtdıqda burada yazıçı təfəkkürünün reallaşdırdığı, ədəbi-tarixi sinxronluğun vəhdətini ehtiva edən roman poetikasının şahidiyik. Uzaq və yaxın tarix, mif, folklor, təbiət haqqında Q.Paşayevin müşahidələri, bədii qavrayış yetkinliyi müəllif təhkiyəsinin poetik həndəvərindədir. Xatirə, məktublaşma, müxtəlif tipli görüşlərə verilən bədii yozumlar əsərə bir tamlıq gətirir.

Qəzənfər Paşayevin yaradıcılıq imkanları bu əsərdə bir məqsədə xidmət edir: İraqda yaşayan dili, inamı, varlığı bizimlə bir olan Kərkük elləri ilə uçurulmuş mənəvi körpüləri bərpa etmək. Mübaliğəsiz demək olar ki, ömrünün yarım əsrini Kərkük türkmənlərinin ədəbi-mədəni həyatının keçmişi və indisinə həsr etmiş Q.Paşayev böyük elmi toplumun görəcəyi işi görmüşdür. “Bizim üçün İraq Füzulidən, Füzuli Kərbəladan başladığı kimi, Kərkük də Qəzənfər Paşayevdən başlayır” (Yaşar Qarayev).

“Kərkük bayatıları” (1968), “Kərkük mahnıları” (1973), “İraq-Kərkük atalar sözləri” (1978), “Kərkük tapmacaları” (1984) “Kərkük folkloru antologiyası” (1987), “İraq-türkmən nağılları” (2014), “Çağdaş İraq şeirindən seçmələr” (Ə.Bəndəroğlu ilə birgə, 2001) kimi nəşrlər Qəzənfər Paşayevin bir folklorçu, mətnşünas kimi tədqiqatçılıq potensialının miqyasını ortaya qoydu.

Qəzənfər Paşayevin folklor yaddaşı Qurbani, Xəstə Qasım, A.Tufarqanlı, Sarı Aşıq, A.Ələsgər, A.Şəmşir, Mikayıl Azaflı irsinin sənət möcüzələri zəminində formalaşmış. Azərbaycan saz sənətinin incilərinə dərin-

dən bələd olan, onların təbliği ilə ardıcıl məşğul olan Qəzənfər müəllimin Kərkükün mədəni sərvətlərinə vurğunluğunun, onun bədii-fəlsəfi mahiyyətinin sərrast araşdırmasının bir sirri də yaradıcılıq psixologiyasının bu yönümü ilə bağlıdır.

Qəzənfər Paşayev bir dilçi-folklorşünas kimi Kərkük mədəni sərvətlərinin dərinliyinə endikcə ucalıb. Yuxarıda qeyd olunan ədəbi materiallar əsasında yazılmış “İraq-Türkman ləhcəsi” və “Kərkük folklorunun janrları” kimi monoqrafiyalar ona orijinal təfəkkür sahibi olan bir filoloq kimi ölkəmizdə və onun hüdudlarından kənarda elmi nüfuz qazandırmışdır. Onun dilçiliklə bağlı araşdırmaları yeddicildliyinin ikinci cildində toplanmışdır.

Azərbaycan dialektologiyasının inkişaf dövründə yazılmış “Kərkük dialektinin fonetikasi” əsərinin üstünlüyü onda idi ki, bu əsərdə rus və Azərbaycan türkologiyasının elmi-metodoloji təcrübəsi ilə ilk dəfə tədqiq olunan dil materialı vəhdətdə idi. Digər tərəfdən, monoqrafiya İraqda və Türkiyədə Kərkük dialektinin öyrənilməsinin başlanğıcı oldu. Azərbaycan klassik ədəbiyyatının böyük bir dövrünün poetik sisteminin qaynaqlarını və təkamülünü öyrənmək mənasında da göstərilən monoqrafiya öz missiyasını davam etdirir. “Mən hesab edirəm ki, Q.Paşayevin azərbaycanşünaslığa verdiyi zəngin bol dil, ədəbiyyat nümunələrinin tədqiqinə başqa elmi kollektivlərimiz də qoşulmalıdır” (Tofiq Hacıyev).

“Dilimiz-varlığımız” başlığı ilə çap olunmuş tədqiqatlar məzmun baxımından sistemləşdirilmiş, müəllifin rəhbər tutduğu ideoloji kontekst, dilə xalqın tarixi taleyi bucağından baxış prinsipi onlara bütövlük, elmi məntiq aşlamışdır.

Qəzənfər Paşayevin “İraq türkman folkloru” və “Kərkük folklorunun janrları” kimi sanballı monoqrafiyaları bu diyarda meydana çıxmış folklor nümunələrini müasir elmi biçimdə dünya ictimaiyyətinə təqdim edən əsərlərdir. Folklorşünaslıq elminin tarixi təcrübəsini mükəmməl öyrənmiş Qəzənfər Paşayevin bir tədqiqatçı kimi üstünlüyü onun eyni zamanda folkloru dil daşıyıcısı kimi görməsindədir. Məşhur İraq alimləri bu monoqrafiyaları “Şah əsər” (Ə.Bəndəroğlu), “Abidə bir əsər” (M.Naqib) başlıqları altında dəyərləndirmiş, müəllifi Kərkük xalqını bütün dünyaya təqdim etmiş Əta Tərzibaşı ilə bir tutmuşlar.

Professor Mahir Naqib Qəzənfər müəllimin fəaliyyətini yüksək dəyərləndirərək böyük səmimiyyətlə yazır: “Bir zamanlar tək vahid torpaq halında olan Kərkük və Azərbaycan indi iki ada halına gəlmişdir. Bu gün bu iki adanı bir-birinə bağlayan körpünün memarı məhz Qəzənfər Paşayevdir. İftixarla söyləyə bilərik ki, artıq o, Əta Tərzibaşı qədər dəyərli bir araşdırıcımızdır”.

Professor Qəzənfər Paşayevin son kitablarından biri olan “Əta Tərzi-başının folklorşünaslıq fəaliyyəti” adlı əsəri bu böyük şəxsiyyətin İraq türkmanları üçün kim olduğunu Azərbaycan oxucusuna, elmi ictimaiyyə-tə yaxından tanıtdı. Qədirşünaslıqla yazılmış bu monoqrafiyada Qəzən-fər müəllim öz həmkarının yaradıcılıq yolunu onun tədqiqatlarının möv-zuları üzrə təhlil edir, bu əfsanəvi insanın iki milyonluq bir xalqın mədə-niyyətinin cəfakeşi olduğunu emosional, elmi-publisist bir ovqatla şərh edir. İraq və Türkiyə alimləri Kərkük mədəniyyətinin dünyaya tanıtıl-masında Əta Tərzibaşı ilə Qəzənfər Paşayevi qoşa qanad hesab edirlər.

Qəzənfər Paşayevin Kərkük sevdası onun həyat sevdasıdır. Bu sevda bitib-tükənmir, davam edir. Kərkük şairlərinin əsərlərinin Azərbaycanda yeni nəşrləri ilə, yeni məqalələr, yeni tədbirlərlə.

Qəzənfər müəllim bu gün ədəbi-ictimai həyatda ən fəal ziyalılarımız-dan biridir. Onun klassik ədəbiyyatımız, XX əsrin və müasir ədəbi prosesin hadisə və şəxsiyyətləri haqqında müxtəlif ədəbiyyatşünaslıq-tənqid janrlarında yazdığı əsərlərini oxunaqlı edən, ona söz demək səla-hiyyəti qazandıran elmi səriştəsi ilə yanaşı yüksək zövq sahibi, obyektiv tədqiqatçı olmasından doğur. O, Füzulidən, Nəsimidən danışdığı profess-ionallıqla Səməd Vurğun və Rəsul Rza, Elçin və Anar, H.Arif və Nəri-man Həsənzadə sənətindən də söz açır. Nəsimi irsinin nəşri və tədqiqi tarixinə onun elmi töhfəsi də mətndən, onun naməlum şeirlərinin elmi dövriyyəyə gətirilməsindən başlayır. “Nəsimi haqqında araşdırmalar”, “Borcumuzdur bu ehtiram”, “Ədəbiyyatşünaslıq elmimizin patriarxı”, “Ədəbi məktublar”, “Elçin haqqında düşüncələrim”, “Hüseyn Kürdoğlu-nun poetik dünyası” kitabları bir daha təsdiq edir ki, Qəzənfər Paşayevin maraq dairəsi zaman-məkan məhdudluğu tanımır. Qədim yazılı abidələr, folklorun janrları, dilçiliyin tarixi və nəzəri problemləri, ədəbiyyat tarixi-nin öyrənilməmiş faktları və görkəmli simaları haqqında, həmçinin çağ-daş ədəbi proseslə bağlı ədəbi-publisist formada operativ reaksiyaları onun simasında cəm olunan alim-vətəndaş bütövlüyüdür.

Professor Qəzənfər Paşayev nadir şəxsiyyətlərdəndir ki, öz müəllim-lərinə, həmkarlarına münasibətini onların sağlığında olduğu kimi, dünya-larını dəyişdikdən sonra da eyni səmimiyyətlə davam etdirir. A.Zamanov, M.Şirəliyev, R.Rza, Y.Qarayev, H.Arif, İ.Məlikzadə, B.Nəbiyev, T.Bay-ram, F.Qoca haqqında məqalə, monoqrafiya, orijinal formada düşünül-müş yubiley nəşrləri Qəzənfər müəllimin mənəvi sərvətimizə, onu yaradanlara ehtiramından yaranır.

“Nostradamusun möcüzəli aləmi”, A.Dümanın “Qafqaz səfəri”, A.Kristinin “Mavi qatarın sirri”, S.Benetin “Necə yaşayasan yüzü haqla-yasan”, L.Parsinecadın “M.F.Axundzadənin ədəbi-tənqidi” kimi tədqiqi-

qatları və tərcümələri bir də ona görə xüsusi elmi əhəmiyyət kəsb edir ki, onlar ədəbiyyat tariximizdəki müəyyən boşluqları doldurur, dünyada tanınan şəxsiyyətlərin ölkəmizlə, xalqımızla bağlı mülahizə və düşüncələri ilə bizi qovuşdurur.

Professor Qəzənfər Paşayevin monoqrafiya və tərtib kitablarının sayı əlliyə yaxındır. Bu nəşrlərin sayı və sanbalı bir-birini tamamlayır. Bir ildə xaricdə və ölkəmizdə bir neçə kitab, onlarca məqalə nəşr etdirən Qəzənfər müəllim yarım əsrdən çoxdur ki, eyni yaradıcılıq şöqü ilə yaşayır, yaradır. O, müxtəlif vəzifə kürsülərində, ali məktəbdə müəllim, kafedra müdiri, elmi-tədqiqat müəssisələrində şöbə müdiri, baş elmi işçi kimi çalışarkən varlığı qədər sevdiyi xalqının, dövlətçiliyimizin maraqlarını uca tutmuş, dünyanın çeşidli ölkələrində filoloji fikrimizi ləyaqətlə təmsil etmişdir.

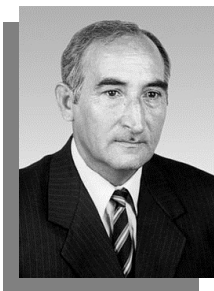
Professor Qəzənfər Paşayevin elmi kadrların hazırlanmasındakı cəfakəşliyi, xeyirxahlığı yaxşı mənada həsəd doğurur. Onun rəhbərliyi ilə müdafiə edilən namizədlik və doktorluq dissertasiyalarının, rəsmi opponenti olduğu, rəy verdiyi əsərlərin böyük bir siyahısı mövcuddur. Professor bu rəyləri “Seçilmiş əsərləri”nə daxil etmişdir. Bunlar onun dilçilik, ədəbiyyatşünaslıq, etnoqrafiya sahələrini birləşdirən alim tədqiqatçı portretinə yeni cizgilər əlavə edir. Uzun illər həmsədr olduğu Müdafiə Şurasında, institutun Elmi Şurasında eyni səliqə-sahmanla fəaliyyətini davam etdirir.

Qəzənfər müəllimin elmi-pedaqoji fəaliyyəti ölkəmizdə və xaricdə yüksək dəyərləndirilmiş, xarici alimlərin onun haqqında məqalələri, rəyləri sanballı bir kitabda, “Kərkük sevdalı elm adamı”nda toplanmışdır. Respublikamızın çox dəyərli alimlərinin yazdığı onlarca məqalənin cəm olduğu “Ömrün əbədləşən illəri” məcmuəsi onun yarım əsrlik yaradıcılıq yolunun bütün istiqamətlərini dolğun əks etdirir.

Müasir ədəbi-elmi prosesdə tükənməz bir enerji ilə fəaliyyətdə olan Qəzənfər müəllim respublikamızın ictimai-siyasi həyatında da yaxından iştirak edir. O, Respublika Ağsaqqallar Şurasının idarə heyətinin, Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin nəzdində fəaliyyət göstərən Elmi-Dini Şuranın üzvü, Azərbaycan Yazarlar Birliyinin Təftiş Komissiyasının sədridir.

Kərkük mədəniyyətinin tədqiqi sahəsindəki xidmətlərinə görə Kərkük Vəqfinin, İraq-Türkman cəbhəsinin yüksək diplom və ödüllərinə layiq görülmüşdür.

80 illik ömrünü böyük ləyaqətlə yaşamış xalqımıza Kərkük dünyasını bəxş etmiş təvazökar el ağsaqqalı, nəcib ailə başçısı Qəzənfər müəllimin həyat yolu onun həmkarlarının, oxucularının fəxr etdiyi, ehtiram göstərdiyi elm və vətəndaşlıq ünvanıdır.



Sərraf ŞİRUYƏ

AŞIQ NƏCƏFİN ÖVLADLARI GÖZÜNÜN QARŞISINDA NECƏ QƏTLƏ YETİRİLDİ?

Aşiq Ələsgərin məşhur şəyirdlərindən olan Aşiq Nəcəf 1876-cı ildə Göyçə mahalının Daşkənd kəndində – çoban Allahverdinin ailəsində anadan olub. Ailənin tək oğlu olan Nəcəfin atası Allahverdi kişi oğlunu molla məktəbinə qoyur. Burada Nəcəf ərəb və fars dillərində yazıb-oxumağı öyrənsə də, maddi çətinlik üzündən məktəbi yarımçıq qoyaraq atasının yanında çobançılıq edir. Uşaq yaşlarından özündə aşıqlıq sənətinə güclü meyl hiss etdiyindən sazda çalıb-oxumağı da öyrənir.



Ustad Ələsgərlə ilk görüş

Daşkəndli Hacı Kərim oğlu Muxtarın toyuna Aşiq Ələsgəri dəvət etmişdilər. Ustad aşiq şəyirdi Aşiq Əsədlə toyun ikinci gününü yola salırdı. Məclis nisbətən seyrəldiyindən, arada Aşiq Ələsgər ağsaqqallarla oturub çay içir, Aşiq Əsəd isə meydanda oxuyurdu. Bu vaxt Nəcəfin atası Allahverdi kişi Nağı bəydən xahiş edir ki, Aşiq Ələsgərdən rüxsət al, bizim uşaq da bir hava çalıb-oxusun.

Nağı bəy Aşiq Ələsgərdən icazə alır, Nəcəf ilk dəfə sazla camaatın qarşısına – Aşiq Əsədin meydanına çıxır. Sazı sinəsinə basıb mələhətlə bu şeiri oxuyur:

*Nəfis tox olarsa, ürək dar olmaz,
Zəhmət çəkilməsə, süfrə var olmaz,
Sənət meydanında şayird xar olmaz,
Nəcəfəm, ustadı pir ustad olsa.*

Nəcəfin oxuması və sözləri Aşıq Ələsgərin çox xoşuna gəlir və Nəcəfi özünə şayird götürür. Nəcəf uzun illər Aşıq Ələsgərə şayirdlik edir. Özünün zil və məlahətli səsi ilə tez bir zamanda böyük şöhrət qazanır. Elə Nəcəfin toyunu da Aşıq Ələsgərlə Aşıq Əsəd eləyirlər.

Deyilənlərə görə, toy günü Nəcəfin nişanlısı Gülüstani ata evindən çıxararkən onun əmisi Həzrətqulu irəli yeriyyir ki, Aşıq Ələsgər Gülüstana bir tərif deməsə, qızı verməyəcəyəm. Ustad aşıq orda Gülüstana üç bəndlik bir tərif də deyir:

*Eşitmişdim, görməmişdim üzünü,
Canlar yaxır süzdürəndə gözünü.
Aşıq Ələsgərəm, deyim düzüünü:
Doğrudan Nəcəfə taydı Gülüstan.*

Aşıq Nəcəf ustadından fərqli olaraq təsadüfi hallarda hansısa bir hadisədən bərk təsirlənəndə şeir yazıb. Onun sənətinin gözəlliyi təkrarsız ifasında, zil və məlahətli səsinə olub. Aşıq Nəcəfin elə zil səsi varmış ki, oxuyanda hündürdə asılmış enli və halqavari piltə ilə yanan otuzluq lampanı keçirərmiş.

Dəli Alının bacısı oğlu Zeynalabdinin toyunda maraqlı bir hadisə baş verir: Uzaqda gedən karvanın sarbanı bərk fikrə gedibmiş. Karvandən yüklü bir dəvə ayrılıb arxada qalıbmış. Həmin dəvənin də üstünə bir qurd gəlirmiş. Zurnaçı nə qədər püfləyirsə, zurnanın səsi sarvana çatmır ki, onu fikirdən ayırsın. Qurd az qalıbmış ki, dəvəni haqlasın. Nəcəf dəli bir şikəstə çəkir:

*Xabi qəflətdə yatıbsan,
Oyan, sarban, dayan, sarban!
Karvanı qurda atıbsan,
Oyan, sarban, dayan, sarban!*

Aşığın zil səsi sarbanı diksindirib yuxudan ayıldır. Əvvəlcə səs gələn tərəfə, sonra da karvana baxır. Qurd artıq dəvənin üstünə atılıbmış. Bu zaman güllə açılır. Toyda olan Qandal Nağı uzaq məsa-

fədən nişan alıb qurdu vurur. Beləcə, Nəcəfin səsi ilə qaçağın gülləsi karvanı qurddan qurtarır.

Nəcəfin dövrü və baş verən hadisələr

Nəcəf yalnız aşılıqla məşğul olmayıb. O, ətrafında baş verən ictimai-siyasi proseslərə də biganə qalmayıb. Aşığın yaxın qohumu, yüz yaşında belə gümrahlığını itirməyən Mələk nənə söhbət edirdi ki, hələ 1918-ci il erməni-müsəlman davasında Nəcəf tutulmamışdan qabaq oğlanları Şemiddin və Şemistanla birlikdə ermənilərə qarşı igidliliklə vuruşurdu. Hətta döyüşlərin birində qolundan da yaralanmışdı. Yarasını daşkəndli Loğman Səfər müalicə edirdi.

Gözəlliyi, boy-buxunu, ölçüyəgəlməz avazı ilə yanaşı, Allah Aşıq Nəcəfə qeyri-adi bir istedad da veribmiş: O, başına gələcək əhvalatları əvvəlcədən yuxuda görürmüş. Həyatının sonunun da faciəylə qurtaracağını yuxuda görüb danışmış.

Deyilənlərə görə hələ Əsədlə Aşıq Ələsgərin evində şeyird olduğu günlərin birində gecə yarı oyanıb bir ah çəkib ağlayır. Aşıq Əsəd də oyanır. Soruşur ki, ay Nəcəf, nə olub, niyə ağlayırsan? Onda Nəcəf yuxusunu belə söyləyir:

*Aman Allah, nə yuxudu görürəm,
Açılacaq nə bəlalər başıma.
Görən kimsəm köç eylədi dünyadan,
Töhmət qoydu el-obalar başıma.*

Aşıq Nəcəf ermənilər tərəfindən necə tutuldu?

Rus havadarlarının köməyi ilə silahlanaraq Qərbi Azərbaycanda qanlı qırğınlar törədən ermənilər Göyçəni də qan çanağına döndərmişdilər. Ermənilərin aramsız hücumlarından qurtulmaq üçün Aşıq Nəcəf də bütün el-obası kimi, əmisi oğlanları Molla Abuzər və Həsənqulu ilə birlikdə Kəlbəcərin İstibulaq kəndinə pənah aparırlar. Bu zaman Göyçənin güney, yəni Gədəbəyə, Qazaxa yaxın kəndləri (Şişqaya, Kəsəmən, Cil, Pəmbək və s.) yerindən tərpənməyibmiş. Zodlu Səməd Ağa, şişqayalı Kor Tanrıverdi (gözləri çəp olduğu üçün belə deyirmişlər. O, həm də Göyçə üzrə Nikolayın «uçastkovısı» işləyirmiş) çalışmışlar ki, ermənilərlə müsəlmanlar arasında barışıq yaratsınlar. Belə “barışıq qonaqlıqlarının” birində, yəni Zod kəndində Göyçəni talayıb darmadağın edən general Sülükovun başını

daşkəndli Hacı Rəhim kəsir. (Sülikov əslən Azərbaycanın Şəki rayonunun Qarabağlı kəndindən olub).

Sülikovun ölümündən qabaq Kor Tanrıverdi Aşıq Nəcəfə xəbər göndəribmiş ki, Nəcəf, araya barışıq qoyulub, köçünü qaytar Göyçəyə. Aşıq Nəcəf də əmisi oğlanları ilə birlikdə İstibulaqdan Şişqayaya dönəndə ermənilərə əsir düşür. Aşıq Nəcəfin böyük oğlu Şəmidin, əmisi oğlanları Molla Abuzər və Həsənqulu birtəhər ermənilərin əlindən qurtulub, qaça bilirlər. Sülikovun öldürülməsindən sonra daha da quduzlaşan ermənilər Kor Tanrıverdinə də, Səməd Ağanı da əsir götürürlər. Kəndləri isə oda qalayırlar.

Bəzi yazarlar səhvən Səməd Ağə, Kor Tanrıverdi və Aşıq Nəcəfin ölümləri arasında hansısa əlaqə axtarırlar. Hətta, Aşıq Nəcəfin faciəli ölümünü Səməd Ağayla bağlamağa çalışanlar da var. Ancaq bunlar tamamilən yanlışdır. Belə ki, Səməd Ağə Kəvər (indiki Kamo) türməsinə salınmışdı.

Tanrıverdinə isə öz mehtəri ilə Basarkeçərin köhnə bazarında birlərinə öldürmüşdülər. Sonradan Səməd Ağanın türmədə bir erməni dığasının ona vurduğu sillədən ürəyi partlayıb ölmüşdü. Bu zaman və bundan bir ay sonra da Aşıq Nəcəf yaşayırmış və ermənilər öz şənliklərində onu oxudurmuşlar. Elə Nəcəfin o günlərdə yazdığı şeirlər də onun dustaq həyatından xəbər verir:

*Əsən yellər, bir Allahın eşqinə,
Mənim də ərzimi vətənə yetir.
Ümidim, pənahım, qibləgahımdı
Zülümün daşını atana yetir.*

Və yaxud arvadı Gülüstana yazdığı:

*Nəcəfəm, üzünə qapılar bağlı,
Taleyi qaranlıq, sinəsi dağlı.
El-oba həsrətli, vətən soraqlı,
Mehribanım, şirin canım, hardasan?*

Bir məqama da toxunmaq istərdim: Hələ Aşıq Nəcəf tutulmamış Hacı Rəhim (Sülikovun başını kəsən) eşidir ki, Nəcəf köçünü Şişqayaya gətirib, Hacı Kərəmin evinə yığılıblar. Hacı Rəhim oğlu Mehdiylə ona belə bir namə göndərir:

*Nəcəf, bağlanıbdı o bənd, o bərə,
Amandı, əlini elindən üzmə.*

*Qayıt Kəlbəcərə, aşır köçünü,
Allahın adını dilindən üzmə.*

Aşıq Nəcəf isə Hacı Rəhimə cavab verir ki, artıq iş-işdən keçib. Qayıtmağa imkan yoxdur. Hacı Rəhimə bir şeir də göndərir:

*Hacı, günahlarım bağışlanılmaz,
Eldən ayrı saldı fitnə-fel məni.
Qəzanın dəryası göz önündədi,
Aparacaq yaman daşqın, sel məni.*

Başqa bir kövrək şeirində isə Hacı Rəhimə belə yazır:

*Hacı Rəhim, sən Əsədə deginən
Mənim də qeydimə qalsın, ağlasın.
Ağır məclislərdə, söz yığnağında,
Hərdənbir yadına salsın ağlasın.*

Etiraf edim ki, mən özüm də “Aşıq Nəcəf və Gülüstən” dastanında bəzi səhvlərə yol vermişəm. Belə ki, Hacı Rəhim əvəzinə Aşıq Rəhim yazmışam. Bəziləri isə Hacı Rəhimi Kalvayı Rəhim kimi göstərirlər. Faktlar bir daha göstərir ki, şeirlər Hacı Rəhimə yazılıb. Həmən şeirlər Aşıq Nəcəfin yanından qayıdarkən yolda ermənilər tərəfindən vurulan Hacı Rəhimin oğlu Mehдинin cibindən çıxıb.

Tarixdə görünməmiş “erməni kəşfləri”

Tarixdə çox elmi kəşflər olub. Ancaq sən demə bir kəşf də var-mış: Erməni vəhşiliyinin icad etdiyi insan öldürmək kəşfləri. Bu vaxta qədər alman faşistlərinin vəhşiliyindən çox eşitmişdik. Sonradan məlum oldu ki, bunların çoxu sovet ideoloji aparatının uydurduğu yalanlar olub. Xocalı faciəsindən sonra bir daha anladım ki, yer üzündə erməni vəhşiliyi ilə ölçüyə gələcək ikinci bir dəhşət olmayıb.

Həm də ermənilər insanı öldürmək üçün ən ağılasıgmaz vəhşi kəşflər ediblər. İnsanın belinə qaynar samovar bağlamaq, körpələri dəmir boruya doldurub ağzını qaynaqlamaq, hamilə qadınların qarınını yırtıb hələ dünyaya gəlməməmiş körpələri süngüyə keçirmək, ölmüş insanın meyidini təhqir etmək və s. İnsanın qanını donduracaq bütün bu vəhşi kəşfləri ermənilər ediblər və yaxşı olardı ki, gözləri

kor, qulağı kar olan dünya bu kəşfləri nəhayət ermənilərin adına sənədləşdirəydi.

Uzun əzab və işgəncələrdən sonra daşnaklar Aşıq Nəcəfi Basar-keçərin yaxınlığındakı Çaxırlı kəndinin ərazisindəki “Küllü təpə”yə gətirirlər. Buradan Aşıq Nəcəfin kəndi Daşkənd də aydın görünürdü. Ömrün sonunun yetişdiyini görən Aşıq Nəcəf üzünü doğma kəndinə tutub, yanıqlı-yanıqlı oxuyur:

*Könül quşu, uç, get vətən elinə,
Mənə o ellərdən bir xəbər gətir.
Yetir əhvalımı nər igidlərə,
Qasımı, Ziyadı birtəhər gətir.*

*Görsən nalə çəkir oğulsuz ana,
Deginən ömrü getdi bəd-fəna.
Qoy düşmən gülləsi dəyməsin mana,
Daşkənddən içməyə bir zəhər gətir.*

*Nəcəf bilmir harda qaldı Gülistan,
Şəmiddin, Şəmistan, Mikayıl, Asdan.
İsmayıl körpəydi, çıxammaz yaddan,
Xudam, sən üzünə xoş səhər gətir.*

Nə aşıq Nəcəfi gülləylə öldürdülər, nə də İsmayılın üzünə xoş səhər açıldı. Nəcəfin oğlanları Şəmistanı, Mikayılı, Asdanı və İsmayılı əsir götürüb yaxınlıqdakı “Tüstülü” – Qırxbulaq kəndində bir dama salmışdılar. Onları atın qabağına salıb Aşıq Nəcəfin yanına gətirirdilər. Yolda körpə Asdan və İsmayıl erməni qanıçənlərinin atlarının ayaqları altında qalaraq həlak oldular. Şəmistanla Mikayılı isə Aşıq Nəcəfin gözləri qarşısında ayaq-baş diri-diri basdırdılar. Bu dəhşətlərdən ürəyi para-para olan Aşıq Nəcəf yana-yana bu şeiri deyir:

*Təzə-təzə göz açmışıq dünyaya,
Nə gün gördük, dövrən sürdük, ay oğul.
Şükür qıldıq, bağban olduq, bağ əkdik,
Xəzan vurdu, heç nə dərdik, ay oğul!*

Daha sonra üzünü erməni cəlladı Bolyanikə tutub deyir:

*Səni də, mənə də Allah yaradıb,
Gəl baş endir Yaradana, Bolyanik!*

*Vermə mənə bu zülümü, zilləti,
Batmaginən nahaq qana, Bolyanik!*

Son anlarında yenə üzünü vətənə sarı tutub nalə çəkir:

*Xəbər çatsa, bu halıma
Yaylaqların gülü ağlar.
Gözəllərin, göyçəklərin
Çin-çin olan teli ağlar.*

Bolyanikin arvadı da burada olur. Ərindən xahiş edir ki, bu aşığı öldürməsin. Erməni cəlladı naqanını çıxarıb arvadına tuşlayır və içindəki bütün güllələri arvadının ürəyinə boşaldır ki, niyə türk aşığının xahişini edir. Nəcəf görür ki, artıq xilas yolu yoxdur, vaxtı çatıb, üzünü vətənə tutaraq bir bayatı çəkir:

*El gəlsin, an üstəyəm,
Gedirəm, kan üstəyəm.
Nə çəkilməz dərdi bu –
Yaram yox, can üstəyəm.*

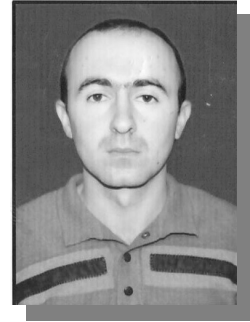
Erməni cəlladları aşığın sazını əlindən alıb sındıraraq yanan samovara doldururlar. Daha sonra qaynayan samovarı Aşıq Nəcəfin kürəyinə bağlayırlar. Sonra da aşığı samovar kürəyində qurğuşuna tuturlar. Xalqın böyük sənətkarını o zamana qədər insanlığın görmədiyi dəhşətli bir əzabla öldürülür. Bu hadisə erməni faşistlərinin xalqımızın başına gətirdiyi minlərlə faciələrdən yalnız biridir.

Əgər belə bir vəhşiliyi türklər törətsəydilər, ermənilər bütün dünyaya car çəkər, türkləri biabır etməkdən ötrü yüz yerdə heykəl qoyar, abidə ucaldar, daha hansı hoqqalar qalmazdı ki, çıxarmasınlar.

Təəssüflər olsun ki, faciələrimizdən çox danışsaq da, nədənsə ciddi bir iş görməyə çalışmırıq. Məgər Aşıq Nəcəf kimi böyük bir sənətkarın heykəlini qoymaq, yaxud, bu faciəyə bir abidə yaratmaq olmazdı? Ən azı erməni vəhşiliyini dünyaya göstərmək üçün buna çox ehtiyac var.

Hafiz KƏRİMOV

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət
Universitetinin müəllimi



XIX ƏSRİN TARİXİ-SİYASİ HADİSƏLƏRİ FONUNDA TİFLİS-BORÇALI MUSIQİ MƏDƏNİYYƏTİ

XIX-XX yüzilliklər ümumilikdə bütün Qafqazda, o cümlədən Tiflis-Borçalıda baş verən tarixi hadisələr, ictimai-siyasi münasibətlər, eləcə də ədəbi-mədəni proseslər baxımından olduqca keşməkeşli, taleyüklü və əhəmiyyətli bir dövr kimi səciyyələnir. Bu dövrdə tarixi-siyasi hadisələrin hansı mərhələyə qədəm qoyduğunu dərk etmək üçün XIX yüzillikdə Qafqazda öz hegemonluğunu qorumaq uğrunda İran, Osmanlı və Rus dövlətləri arasında baş verən qanlı-qadalı müharibələri, XX yüzillikdə isə iki dünya savaşını xatırlamaq kifayətdir. Qeyd olunduğu kimi, sözügedən yüzilliklərdə eyni zamanda Tiflis-Borçalının mədəni həyatında çox böyük canlanma və inkişaf baş vermişdir. Tiflis şəhəri o dövrdə bütün Qafqaz xalqlarının mədəniyyət paytaxtı idi. XIX əsr Tiflis ədəbi-ictimai mühitini araşdıran A.Mişiyev yazır: “Azərbaycan ədəbi fikrinin təkcə rus və Avropa mədəniyyəti ilə deyil, gürcü və erməni mədəniyyətləri ilə çoxşaxəli sıx təması XIX əsrin əvvəllərindən başlayaraq Qafqazın inzibati-mədəni mərkəzi Tiflisdə baş vermişdir. Diqqətəlayiq haldır ki, XIX əsr istər rus, istərsə də Azərbaycan, gürcü və erməni ədəbiyyatları üçün əhəmiyyətli dəyişikliklərlə və sıçrayış xarakterli inkişafıla səciyyəvi olmuşdur” (12, 4).

Tədqiqatçılar Borçalı ədəbi mühitinin formalaşmasında orta əsrləri birinci mərhələ, XIX əsri və XX əsrin 20-ci illərinə qədər olan dövrü ikinci mərhələ, 1920-1990-cı illəri üçüncü mərhələ, 1990-cı illərdən sonranı isə dördüncü mərhələ kimi xarakterizə etmişlər. Təsadüfi deyil ki, XIX-XX əsrləri əhatə edən ikinci və üçüncü mərhələlər Tiflis-Borçalı ədəbi mühitinin kamilləşməsi, zənginləşməsi dövrü hesab olunur. Bu böyük zaman kəsimində mədəniyyətin bir çox istiqamətində olduğu kimi, musiqi sahəsi də zəngin inkişaf yolu keçmişdir. Hələ 1798-1800-cü illərdə Tiflisdə tanınmış xalq nəğməkarlarından azərbaycanlı sənətkarlar Sayat Nova, Allahverdi, İsmayıl,

Hüseyn və başqalarının adı qeyd olunur. XIX yüzilliyin birinci yarısında müxtəlif sahələr üzrə inkişaf edən Tiflis şəhəri yüzilliyin ikinci yarısından XX əsrin əvvəllərinə qədər Qafqaz canişinliyinin mərkəzi olmuşdur. Bu dövrdə Tiflisin iqtisadi yüksəlişi və sənaye sahəsində irəliləyişi onu həm də mədəni mərkəzlərdən birinə çevirdi. Burada ədəbi orqanların nəşr edilməsi, müxtəlif tamaşaların təşkil edilməsi, ədəbi-bədii gecələrin keçirilməsi, sənətkarlığı artırmaq üçün əlverişli şəraitin olması digər yerlərdən sənətkarların Zaqafqaziyanın inzibati mərkəzinə ayaq açmasına, hətta bir çoxunun köçüb Tiflisdə yaşamasına gətirib çıxarmışdır (6, 82). Bu baxımdan ilk dəfə olaraq “Qafqaz musiqi cəmiyyəti”nin də məhz Tiflisdə yaradılması təsadüfi deyildi. Həmin illərdə Səttar, Allahverdi, Cəfər, Mirzəli, Əbdülbağı Zülalov (Bülbülcan) və s. kimi azərbaycanlı xanəndələr Tiflisdə böyük şöhrət qazanmışdılar (3,41). Yeri gəlmişkən, o dövrdə muğam sənətinə, xanəndəliyə, o cümlədən sazəndəliyə daha çox üstünlük verilmiş. Prof. V.Hacılar tar və kamançanın mədəni çalğı alətləri sayıldığını, Tiflisin ən mötəbər və imtiyazlı sakinlərinin qonaq otaqlarını qiymətli xalı-xalçalar üzərindən asılmış sədəfli tar və kamançalar bəzədiyini qeyd etmişdir (4, 33-34). Bununla yanaşı, tədqiqatçılar XIX əsrdə Tiflisdə aşiq mahnıları və dastanlarının geniş yayıldığını bildirirlər. Məsələn, “Aşiq Qərib”, “Əsli-Kərəm”, “Şah İsmayıl” Tiflisdə ən populyar dastanlardan olmuşdur və güman edilir ki, böyük rus ədibi M.Y.Lermontov orada olarkən həmin epik nümunələrdən təsirlənərək “Türk dastanı” (“Aşiq Qərib”) əsərini yazmışdır. Bundan başqa, M.Qriqoryan bayram şənliklərində ali nitqə malik aşıqların çıxışından, onların söylədiklərindən heç nəyi qaçırmamaq üçün insanın nəfəsini belə saxlayıb diqqət kəsilməsindən yazmış, XIX əsrin səksəninci illərində Tiflisdə fəaliyyət göstərən aşiq sənətini “gürcü estradasının ilk müjdəsi” adlandırmışdır (8, 59-62). Prof. V.Hacılar Gürcüstan Ədəbiyyat Muzeyinin əlyazmalar fondunda şair-müğənni Yetim Gürcünün 1895-ci ildə qələmə aldığı bir neçə dəftərinin mühafizə olunduğunu bildirir (4, 41). Qeyd olunur ki, Yetim Gürcünün öz şeirləri ilə yanaşı, iyirmiye qədər türk və erməni aşiq-şairlərinin türkdilli poetik nümunələrinin də yazıya alındığı həmin əlyazmada, hər şeirin hansı hava üstündə oxunması da öz əksini tapmışdır. Orada göstərilən “Dübeyti”, “Divani”, “Müxəmməs”, “Kərəmi”, “Təxnis”, “Təcnis”, “Üçləmə təcnis”, “Cığalı təcnis” və s. kimi adlar aşiq havaları və poetik formanı ifadə etməklə, o dövrdə aşiq sənətinin geniş yayıldığını açıq-aşkar təsdiq edir.

XIX yüzillikdə bir çox mədəniyyətlərin qovşağı olan Tiflisin rəngarəng ədəbi-ictimai mühiti fonunda Borçalı aşıqlığı da yavaş-yavaş öz inkişaf mərhələsinə qədəm qoyurdu. Tiflisin elitar cəmiyyətində xanəndəlik və sazəndəliyə daha çox üstünlük verilirdisə, Borçalı mahalında sırf ozan-aşiq sənəti öz kökləri üstə möhkəmlənirdi. Borçalı aşıqlığı birbaşa ozan sənə-

tindən qaynaqlanırdı. Borçalı türklərinin etnogenezində əsasən oğuz-qıpçaq boyları mühüm rol oynadığından, orta əsrlərdə burada ozan sənəti mövcud olub, oğuznamələr yayılmışdı. Mahalın antroponimləri, etnonimləri, toponimlərində “Kitabi-Dədə Qorqud” abidəsinin izlərinin müşahidə edilməsi, eləcə də, ulu dastanımızın dil xüsusiyyətlərinin Borçalıda müəyyən qədər qorunub saxlanması mütəxəssislər tərəfindən vurğulanmışdır. Məlum olduğu kimi, güneyli-quzeyli Azərbaycan aşığı mühitlərinin əksəriyyəti əsas etibarilə aşığılığın sufi-dərviş ocaqlarından gələn sənət tipinə aid edilir. Təsədüfi deyil ki, orta əsrlərdə ozan-aşığı keçidi baş verdiyi zaman Azərbaycanın digər mühitlərindən fərqli olaraq Borçalı mahalı Anadolu aşığılığında olduğu kimi, ozan ənənəsinə söykəndi. Prof. M.Qasımlı qeyd edir ki, “Borçalı aşığı mühiti təşəkkül tərzinə görə Azərbaycan aşığılığının təkkə kökənli aşığılar tipindən daha çox aşığılaşmış ozanlar qanadına daxildir” (9, 221). Buna görə də, Borçalı aşığıları təksəzlilik ifadəliliyinə əsaslanır və ifadə zamanı rəqs etməyə meyil göstərmirlər. Bununla yanaşı, özünəməxsus artikulyasiya prinsipi, ənənəvi oxu tərzinə görə zillənliyə meyl etməmək, aşığıların səssizliyi və boğaz qaynatmalarındakı özəl çalarlar və s. xüsusiyyətlər də Borçalı aşığılığında diqqət çəkən məqamlardandır.

Qaynaqlar təsdiq edir ki, müəyyən dövrlərdə tarixi-siyasi səbəblərdən dolayı Borçalı qarapapaqları elliklə müxtəlif yerlərə üz tutaraq qaçqınlıq-köçkünlük həyatı yaşamışdır. F.Valehoğlu yazır: “Türkmənçay sazişindən sonra, yəni Araz çayı İran və Rusiya arasında sərhədə çevrildikdən sonra müharibə şəraitində İrəvan xanlığına və Qarabağa köçən və Abbas Mirzənin qoşununda olan qarapapaqların əksəriyyəti Güney Azərbaycana yerləşmək məcburiyyətində qaldılar. ...800 qarapapaq ailəsi Nağı xanın böyük oğlu Mehdi xanın rəhbərliyi altında Urmiyə gölünün cənub sahillərində – Sulduz mahalında məskunlaşdı” (14, 108-109). Bununla yanaşı, tədqiqatçı XIX əsrdə Axısqa paşalığında iki nəsil qarapapaq yaşadığını, birinin İmirhəsən qarapapaqları və ya tərəkmələri, digərinin isə XVIII əsrin sonu XIX əsrin əvvəlində Borçalı, Qazax və Şəmşəddil distansiyalarından gəlib məskunlaşaraq sadəcə qarapapaqlar adlandığını bildirmişdir (14, 112). Qazax-Borçalıdan qarapapaqların Axısqa paşalığına göstərilən tarixdən xeyli qabaq gəldiyini yazanlar da var. Prof. Ş.Məmmədli rus-türk hərbləri ilə əlaqədar olaraq 1827-1830-cu, 1855-ci və 1877-1878-ci illərdə minlərlə Qazax-Borçalı qarapapaqlarının Qars vilayətinə qaçqın düşdüyünü yazır (11, 11).

XVIII əsrin sonu və XIX əsrdə Borçalı mahalının Qul Allahqulu, Şair Zabit, Güllər Pəri, İsmayıl Güllər, Miskin Vəli, Alxas ağa Hacallı, Şair Abbas Əli, Dost Pirməmməd və s. kimi saz ovqatında, aşığı üslubunda yazıb-yaradan saz şairləri olmuşdur. Əlbəttə ki, yuxarıda qeyd olunan keşməkeşli tarixi hadisələr bu sənətkarların yaradıcılığına təsirsiz ötüşə

bilməzdi. Məsələn, Güllər Pərinin qardaşı İsmayıl divandan qaçıb bir müddət Qarsa sığınır. Şairənin qardaşına yazdığı aşağıdakı bəndlə başlayan şeiri dillər əzbərinə çevrilir:

*Qarsa tərəf baxıb-baxıb ağlaram,
Vurulub köksümə yaralar, qardaş!
Sinəm üstün çalın-çarpaz dağlaram,
Dolanır könlümdə haralar, qardaş!*

Prof. Ş.Məmmədli bu şeirlə bağlı yazır ki, “Pəri qardaşının timsalında Borçalıdan müəyyən səbəblərə görə Qars, Sulduz tərəflərə keçmiş minlərlə həməllisinin didərgin taleyini yada salmış, ümumi həsrət duyğularını ifadə etmişdir” (11, 16). Çıldır aşığı mühitinə görə nüməyəndəsi Aşığı Şenliyin atası Qədir ağanın XIX yüzilliyin ilk yarısında Borçalı mahalından Çıldıra köçməsi faktı əksər tədqiqatçılar tərəfindən təsdiqlənmişdir. Aşığı Şenlik dəfələrlə Borçalıda olmuş, saz-söz məclislərində, el şənliklərində iştirak etmiş və burada özünə çoxlu sayda dostlar qazanmışdır. O cümlədən məşhur Borçalı qaçaqları Qasımlı Səməd ağa və Abdallı Kor İsmayıl Aşığı Şenliyin yaxın dostlarından idi və ustad aşığı onlara şeir də həsr etmişdi.

Çoxsaylı mənbələrdən aydın olur ki, XIX yüzillikdə Azərbaycan dili ümumən bütün Qafqazda böyük nüfuz qazanmış, əsas ünsiyyət vasitəsi olmaqla bərabər, həm də şeir-sənət dili olmuşdur. O dövrdə Azərbaycan xalq musiqisi və aşığı sənətinin digər xalqlar arasında geniş yayılması da Azərbaycan dilinin aktuallığını zərurətə çevirirdi. Bu baxımdan, Cənubi-Qərbi Gürcüstan adlanan Mesxet-Cavaxetidə yazıb-yaradan neçə-neçə gürcü və erməni sənətkarları məhz Azərbaycan aşığı sənəti ənənələrinə söykənirdi. Cənubi-Qərbi Gürcüstanın hələ XVIII əsrin ortalarında aşığılar vətəni olduğunu bildirən, XIX-XX əsrdə yaşamış bir çox saz-söz adamlarının həyat və yaradıcılığını tədqiq edən prof. V.Hacıların bir qeydi də maraqlıdır ki, “Bütün dövrlərdə mesxet-cavaxetli aşığıların sevimli çalğı aləti kimi yeganə komponenti saz olmuşdur. Bu cəhət onları kamançadan, çonqurdan, skripkadan, dəfdən və digər çalğı alətlərindən istifadə edən tiflisli aşığılardan ciddi fərqləndirmiş, burada yaşayan türk sənətkarlarının ifaçılıq tərzinə daha çox yaxınlaşdırmışdır” (4, 63-64). Qaynar ictimai-mədəni sferada fəaliyyət göstərən dəfdən və digər çalğı alətlərindən istifadə edən tiflisli aşığılar öz ifaçılıq tərzindən və yaşadıkları mühitin tələbindən irəli gələrək çox güman ki, aşığı havalarından başqa, xanəndəlikdə və xalq musiqisinin müxtəlif janrlarında populyar olan mahnılara da müraciət edirdilər. Təsədüfi deyil ki, bir sıra tədqiqatçılar o dövrdə yaşamış Səttar, Əbdülbağı Zülalov kimi peşəkar xanəndələri səhvən aşığı adlandırmışdır. Mesxet-cavaxetli aşığılar isə sırf Borçalı və

Çıldır aşığı ənənələrinin təsiri ilə təksəzlilik ifadəliliyinə əsaslanaraq ozan-aşığı üslubuna malik idilər. XIX yüzillikdə Rus işğalından sonra Axısqa bölgəsindən türk və müsəlmanlar kütləvi şəkildə sürgün edilir, onların yerinə müxtəlif xristian xalqlar köçürülürdü. Bununla belə, tədqiqatçı Ə.Şamil 1921-ci ilədək sözügedən bölgədə türklərin aparıcı xalq və söz sahibi olduğunu, Ö.F.Nemanzadənin rəhbərliyi ilə 1918-ci ildə Axısqa Hökuməti-Müvəffəqitisi adlı bir hökumət qurduqlarını diqqətə çatdırır (13, 17). Bir daha vurğulamaq istədik ki, XIX-XX yüzillikdə Axısqa-Axalkələkdə (Mesxet-Cavaxeti) fəaliyyət göstərən aşığılar bu sənəti aborigen əhəlidən – yerli türklərdən əxz etməklə Çıldır və Borçalı ifadəliliq məktəbinin sənət ənənələrini yaşadırdılar. Tədqiqatçıdır ki, istəyən aşığıların sənətkarlıq səviyyəsi, istərsə də, digər millətlərdən ibarət tamaşaçı-auditoriyanın bu sənəti duyması və sevməsi, onların saza-sözə həssaslıq dərəcəsi baxımdan sözügedən bölgədə aşığı sənətinin inkişafına böyük töhfələr verə biləcək mühit formalaşmışdı. Məsələn Aşığı Eto (Ekvtime Davlaşeridze) repertuarının zənginliyinə işarə edərək gündə yeddi-səkkiz saat olmaqla, doqquz gün heç bir təkrara yol vermədən çalib-oxuya biləcəyini söyləyib (5, 76-77). Biz bunun başlıca səbəbini mesxet-cavaxetli aşığıların həm Çıldır, həm Borçalı aşığılığından yararlanmasında görürük. Bu aşığı mühitlərinin hər biri özünəməxsus sənət kriteriyalarına, oxu-çalğı üslubuna, habelə yerli-regional repertuar şəbəkəsinə malik zəngin aşığı ocaqları idi. İki nəhəng mühitdən qidalanan Mesxet-Cavaxetiyadakı aşığılıq buna görə də olduqca professional şəkildə və kamil səviyyədə təzahür etmişdi. Xatırladaq ki, bu sənətkarların bir çoxu həm Çıldır, həm də Borçalı aşığıları ilə bərabər məclislər keçirmiş, dostluq münasibətində, yaradıcılıq əlaqəsində olmuşlar. Cənubi-Qərbi Gürcüstan aşığıları kimi, Tiflis sənətkarlarının da məhz Azərbaycan aşığı sənəti və musiqisinin təsiri ilə çalib-oxuduqları danılmaz faktlardır. Lakin bununla belə, həqiqəti olduğu kimi qəbul etməkdə və yazmaqda acizlik göstərən bir sıra gürcü və erməni tədqiqatçıları müxtəlif hiylələrlə bu məsələni başqa-başqa istiqamətlərə yozmağa çalışmışlar. Məsələn, gürcü alimi İ.Qrişavilinin aşığı sənətinin Gürcüstana farslardan keçməsi fikrini və məşhur Azərbaycan xanəndəsi Allahverdinin erməni adlandırmasını prof. V.Hacılar təəssüf hissi ilə qarşılamış və təkzib etmişdir (5, 16). Və yaxud erməni tədqiqatçısı M.Qriqoryanın aşığı poeziyasının Tiflis İrandan gəlməsi fikrini və “Koroğlu” dastanını, Karagöz haqqında rəvayəti “şərq əfsanələri” adlandırmasını prof. İ.Köçərli qısqancılıq, xəsislik kimi izah edərək, bunun düşünülmüş bir üsulla doğrunu gizlətməkdən başqa bir şey olmadığını qeyd etmişdir (8, 63).

Borçalı mahalında doğulub XIX əsrin ikinci, XX əsrin birinci yarısında fəaliyyət göstərən Səkinə Alməmmədli, Miskin Allahverdi, Cəfər Darvazlı, Nəbi Faxralı, İvad Qaraçöplü və s. kimi qələm sahibləri mühitin saz-söz

aurasının canlanmasına böyük töhfələr vermişlər. Tiflisin mədəniyyət mərkəzi olması XIX əsrin sonlarına doğru artıq Borçalıda da ədəbi inkişafa öz açıq təsirini göstərirdi. Ayrı-ayrı yerlərdən Tiflisin sorağı ilə gələn müxtəlif sənət nümayəndələri içərisində aşıqlar da az olmamışdır. Onlar aşığı sənətinə Borçalı mahalında daha çox həssaslıqla yanaşıldığını, aşığı poeziyasının və musiqisinin burada geniş yayıldığını görür, Borçalı sənətkarları ilə bərabər saz-söz məclisləri qururdular. O.Əhmədov yazır ki, “Qarsdan, Ərzurumdan, Təbrizdən, Dərbənddən, Şəmkirdən, Gəncədən, Urmiyadan, Sulduzdan gələn aşıqlar Tiflis draxtınlığında qərar tutur, ordan da Borçalı ellərində toy-düynələr keçirər, oğul evləndirər, qız köçürərdilər” (2, 46). Yuxarıda Aşığı Şenliyin Çıldır mahalından gəlib el şənliklərində iştirak etməsi, aşıqlarla, şairlərlə deyişməsi, qaçaqlarla dostluq əlaqəsi barədə müəyyən qədər bəhs etmişdik. XIX əsrin sonlarında Urmiyanın Dol dizəsi kəndindən gəlib öz dərin biliyi, zəngin repertuarı və yüksək səviyyəli sənətkarlıq qəbiliyyəti ilə Borçalı aşığığını rəvənləndirən ustad aşıqlardan biri də Dollu Abuzər olmuşdur. Aşığı Hüseynxan, Aşığı Nadir Qırxılı, Aşığı Məşədi Hüseyn, Aşığı Yusif Qasımlı, Aşığı İmran, Quşçu İbrahim və başqaları Dollu Abuzərdən dərs almışlar (7, 37).

XX əsrin əvvəllərindən etibarən Azərbaycanda sanki bir mərifətlik hərəkatı başlamışdır. Şəhərlərdə və bölgələrdə orta məktəblər, professional-texniki məktəblər açılır, müxtəlif elm sahələri inkişaf edirdi. Xeyli sayda mədəni-mərifət idarələri fəaliyyət göstərir, inqilabi-demokratik mətbuat orqanları çap olunurdu. Bu dövrdə Azərbaycan incəsənəti də özünün inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdu. Mədəni-mərifət cəmiyyətləri teatr sənətinin çiçəklənməsinə şərait yaradır, neçə-neçə görkəmli bəstəkarlar, xanəndələr və sazəndələr öz misilsiz fəaliyyətləri ilə Azərbaycan musiqisini sanki yenidən yaradırdılar. Bir sözlə, bütün vətənpərvər ziyalılar Azərbaycan elminin və mədəniyyətinin inkişafı uğrunda fədakarlığına çalışıb böyük xidmət göstərirdilər. Hələ XIX əsrdən zəngin neft sərvətinin açdığı imkanlar sayəsində sənaye şəhəri kimi tanınan Bakı, artıq həm də mədəni mərkəzə çevrilirdi. Cənubi Qafqaz regionunda əvvəl müstəqil dövlətlərin qurulması, sonra isə Sovet hakimiyyətinin bərqərar olması ilə Azərbaycan ziyalıları və sənətkarları Tiflis şəhərindən daha çox Bakıya meyl etməyə başladı. Get-gedə Tiflisdə azərbaycanlı sənətkarların sayının kəskin azalması, burada və ümumiyyətlə Gürcüstanda Azərbaycan xalq mahnı və muğamlarının sıradan çıxmasına səbəb oldu. Beləliklə, XIX əsrin Tiflis ədəbi-mədəni mühitində hakim mövqedə olan muğam-xanəndəlik sənəti, XX əsrdə öz avtoritetini Borçalı aşığı ifaçılıq məktəbinə həvalə etdi.

Beləliklə, nəticə olaraq qeyd edə bilərik ki, XIX əsrin birinci yarısından müxtəlif sahələr üzrə inkişaf edən Tiflis şəhəri həmin əsrin ikinci yarısında iqtisadi cəhətdən daha da möhkəmlənmiş və bütün Qafqazın elmi-mədəni

mərkəzinə çevrilmişdir. Bu dövrdə mədəniyyətin bir çox sahəsi kimi, musiqi sənəti də inkişaf etmiş, xüsusilə Azərbaycan musiqisi və dili bu sahədə hakim mövqedə dayanıb mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir. Neçə-neçə azərbaycanlı xanəndələr xalq mahnıları və muğamların Tiflisdə geniş yayılmasına böyük töhfələr verib. Qədim türklərin ulu məskəni Borçalı mahalında aşiq sənətinə Tiflisə nisbətən daha həssaslıqla yanaşılır, sırf ozan-aşiq ənənələri inkişaf edirdi. XIX əsrin ikinci yarısında yazıb-yaradan saz şairlərinin, həmçinin Türkiyə, Azərbaycan və İrandan gələn aşıqların fəaliyyəti nəticəsində Borçalı aşığı daha da zənginləşmiş, sənətdə və sənətkarlıqda kamilləşmə prosesi baş vermişdir. Azərbaycanda elmin və mədəniyyətin inkişafı ilə əlaqədar olaraq Azərbaycan ziyalıları və sənətkarları XIX əsrdə Tiflisdə geniş vüsət almış öz maarifçilik ideyalarının növbəti inkişafını XX əsrin əvvəllərindən Bakı şəhərində davam etdirməyə başlamışlar. Beləliklə, Tiflisdə mövcud olan zəngin Azərbaycan mədəniyyəti bu dövrdən bütün siqləti ilə Bakıya nüfuz etmişdir. Azərbaycan incəsənətinin inkişafında XIX əsrdə Tiflis ədəbi mühitinin yerinə-yetirdiyi funksiyayı, XX əsrdə şəraitin və gücünün imkanları çərçivəsində Borçalı aşiq mühiti ləyaqətlə davam etdirmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. **Çobanlı M.M.** Çağdaş Borçalı ədəbi məktəbi. Bakı: "Azərbaycan", 1994, 224 s.
2. **Əhmədov O.D.** Aşiq Hüseyn Saraclı // "Folklor və etnoqrafiya" jurnalı, 2006, № 2, s. 41-49
3. **Əliyev Ə.T.** Gürcüstan azərbaycanlılarının mənəvi mədəniyyəti. Bakı: "Elm", 1995, 128 s.
4. **Hacılar V.Ə.** Azərbaycan-gürcü folklor əlaqələri. Tbilisi: "Universal", 2007, 110 s.
5. **Hacıyev V.Ə.** Folklorumuzun üföqləri. Bakı: "Yazıçı", 1991, 148 s.
6. **Kərimli V.Q.** Azərbaycan və Gürcü xalqları arasında mədəni əlaqələrin inkişafı (XIX əsrin sonu-XX əsrin əvvəlləri): Kulturoloq. fəls. dok. e. d. a. ü. təq. ed. dis. Bakı: 2007, 144 s.
7. **Kərimov A.K.** (Azad Ozan Kərimli). Dollu Abuzər / "Qobustan" toplusu. 1993, № 1-2, s. 37-38
8. **Köçərli İ.T.** "Aşıqlar və qədim Tiflisin kölgə teatrı" məqaləsinin izi ilə // "Folklor və etnoqrafiya" jurnalı, 2011, № 01, s. 59-64
9. **Qasımlı M.P.** Ozan-aşiq sənəti. Bakı: "Uğur", 2011, 304 s.
10. **Məmmədli Ş.B.** Borçalı ədəbi mühiti. Bakı: "Elm", 2000, 224 s.
11. **Məmmədli Ş.B.** Borçalı-Ahıska-Kars ortaq ədəbi arealı. Tbilisi: "Kolori", 2004, 64 s.
12. **Mişiyev A.Q.** Azərbaycan yazıçıları və Tiflis ədəbi-ictimai mühiti (1820-1905), Tbilisi: "Qanatləba", 1987, 318 s.
13. **Şamil Ə.H.** Çıldır Aşiq İrfanı (şeyrləri, haqqındakı dastan-rəvayətlər), Bakı: "Elm və təhsil", 2016, 152 s.
14. **Valehov F.** (Hacıyev). Qarapapaqlar və onların XIX əsr hərbi tarixi. Bakı: "Səda", 2005, 248 s.

Aşıq Kamandar ƏFƏNDİYEV - 85**Emin ELSEVƏR**

(Mahmudov)

**Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin və
Gürcüstan Jurnalistlər
Federasiyasının üzvü.**

KAMANDARSIZ QALAN DÜNYA

Kamandar Əfəndiyev – XX əsr Azərbaycan aşığı sənətinin əlçatmaz zirvəsi, Ulu Borçalının – bu qayım-qədim diyarın başucalığı, Ulu Tanrının Borçalımıza bəxş etdiyi, yox, yox, bütövlükdə Türk dünyasına töhfə verdiyi Ulu Ozan dühası.... Daha nə demək olar?! Neçə-neçə nəsillər dönə-dönə bu mövzuya qayıdacaq, Kamandar irsindən, Kamandar xəzinəsindən, Kamandar məktəbindən



bəhrələnəcəklər. Fəxrimiz, vüqarımız, güvənc yerimiz olan, XX-XXI əsrlər Azərbaycan poeziyasının ən parlaq ulduzu saydığım, həyatdan vaxtsız köçmüş Zəlimxan Yaqubun təbirincə desək: “Təbrizdə də, Dərbəndə də, Naxçıvanda da, Borçalıda da, Qarsda da, Göyçədə də, Kəlbəcərdə də, Urmiyada da, hər yerdə də, əgər bu gün saysız dərəcədə aşığılar ordusu Kamandar yolu ilə gedirsə, onun bogazında oxumağa can atırsa, onun barmaqlarını barmağına köçürmək istəyirsə, bu o deməkdir ki, Aşıq Kamandar Adəmdən gəlib, Aşıq Kamandar Hatəmə gedir. Aşıq Kamandar Kandan gəlib, Aşıq Kamandar məkana gedir”. Aşıq sənətinin, aşığı poeziyasının mahir bilicisi, uzun illər boyu Aşıq Kamandarla çox yaxın ünsiyyətdə olmuş, ata-ogul münasibətləri saxlamış Zəlimxan Yaqubun Aşıq Kamandar dühasına verdiyi bu qiyməti, aşığın sənəti barədə söylənmiş, yazılmış, çap və dərc olunmuş heç bir xatirə, məqalə və

monoqrafiyasında görmədiyim üçün, “Ozan dünyası” dərgisinin 2014-cü ildə çapdan çıxmış üçüncü sayından götürüb bu yazıma daxil etdim.

”Ozan dünyası” dərgisinin 2012-ci ildə çap olunmuş nömrələrindən birində qəlbi Kamandar sevgisi, Kamandar məhəbbəti ilə aşib-daşan milyonlarla cənubluların layiqlilərdən layiqlisi Əli Cavadpur İskanlının “Kamandar can deyir ana Təbrizə” adlı yazısını oxuyub çox təsirləndim, çünki mən özüm də Təbrizdə olarkən o hissləri keçirmiş, Kamandar sənətinin Güney Azərbaycanda necə böyük ülvü məhəbbətlə sevilədiyinin şahidi olmuşam. Kamandar Cənubi Azərbaycana, Təbrizə gedə bilməyib, qoymayıblar, qadagan ediblər. Görün qan qardaşımız bu ayırdışməni, bu hüznü, bəli, bəli, bu kədəri necə ürəkəgrısı ilə təsvir edir: “Axı, bizim taleyimizin həsrət dadı, görüş dadından dadlı olub çox zamanlar. Qoy bu da qoşulsun o yüzlərin birinə. Səsi, avazı, sözü gəldi, on bir telli sazı gəldi, elə bil özü də gəlib.”

1999-cu ilin oktyabr ayı idi. Bir qrup gürcü jurnalisti ilə birlikdə mən də Təbrizə gedirdim – tərcüməçi kimi. Həmin ilin may ayında Tehranda olmuşdum. Lakin ən ülvü arzum, müqəddəs diləyim Təbrizi görmək idi. İndi isə, budur, o arzuma çatırdım, xoş bir təsadüf sayəsində illər boyu qəlbimdə bəslədiyim, lakin qoyulmuş qadagalar üzündən çata bilmədiyim diləyimə qovuşurdum. Təbriz səfərimə xüsusi hazırlıq görmüşdüm, gücüm çatan hədiyyələr almışdım. M.Şəhriyarın ev-muzeyinə hədiyyə etmək üçün Kamandar Əfəndiyevin fondumuzdakı lent yazılarını – bir “kasetə” sığacaq qədər mahnılarını – özümün yazdığım son havacatlarını da aparırdım. Gürcü həmkarlarımı vaxtilə İranın Fereydan əyalətinə sürgün edilmiş gürcülərin acı taleyi maraqlandırır, mənim istək və arzum isə tamam başqa idi – Təbrizi, qədim paytaxtımızı, Şah İsmayıl Xətəinin, M.Şəhriyarın, başqa ulularımızın qəbirlərini ziyarət edəcəkdim.

Təbrizə Astara qapısından gedirdik. İran Astarasına keçən kimi taksi sürücüləri üstümüzdə hücum çəkdi. Astaradan Təbrizə qədər təqribən 300 km yoldur. Nəbələd adam olduğumuzu görüb xeyli pul istədilər. Lakin elə bu məbləğin özü belə Tiflisdəki məzənnədən ikiqat az idi. Tehranda olanda bilirdim ki, İranda avtomobil yanacağı çox ucuz olduğundan, taksilərin qiymətləri də həddindən artıq aşağıdır. Ona görə də mən daha ucuz qiymətə aparacaq sürücü axtarırdım. Kənarda durub bu qalmaqala, hay-küyə qarışmayan bir qarayanız oğlan diqqətimi cəlb etdi. Ona yaxınlaşıb soruşdum ki, bizi Təbrizə apararsanmı? Dedi ki, mən özüm Təbrizliyəm, dünən buraya sənişin gətirmişdim. Boş qayıtmamaq üçün indi sənişin gözləyirəm. İstəsəniz sizi apararam. Deyəsən, adı Əli idi. Çox ucuz qiymətə danışib yola düşdük. Heyran gəldiyinə yenidən çatmışdıq ki, Əli maqnitafonu işə saldı, salona qəlbi rıqqətə gətirən saz

havası yayıldı, oxuyan Alqayıt idi. Özünü tanımasam da, məharətinə, ustalığına, nitq qabiliyyətinə bələd idim.

Gözəl ovqatda, xoş-əhval ruhiyyədə idim. Güney Azərbaycanda Quzey Azərbaycan aşığılarının bu qədər sevildiyini heç təsəvvürümə belə gətirə bilməzdim.

Yolda Əlidən xahiş etdim ki, Ərdəbildə bir qədər saxla, mənə Səfəvi hökmdarlarının dəfn olunduğu qəbiristanlığa apar, Şah İsmayıl Xətəinin qəbrini ziyarət etmək istəyirəm. Təəccüblə üzmə baxdı, mənim bu təssübkeşliyimə, canıyayanlığımıza çox sevindi.

Gürcü həmkarlarıma dedim ki, bu qəbiristanlıqda mənim bir qohumum dəfn olunub, bir neçə dəqiqəliyə ziyarət edib, tez qayıdıram. Məlum səbəblərə görə, kimlərin qəbirlərini ziyarət etdiyimi bilsəydilər, məndən inciyərdilər. Qərribə deyilmi? Yol gedən sərnəşinlərdən üç nəfəri Səfəvi hökmdarlarının içgəlcilik siyasəti ucbatından Fereydana sürgün edilmiş gürcülərin həyatından televiziya verlişi hazırlamağa gedir, bir nəfər azərbaycanlı jurnalist isə Vahid Azərbaycan dövləti yaradıcılarının qəbirlərini ziyarət edirdi.

Ərdəbildə yol çantamdan Kamandarın havacatlarından yazılmış kaseti çıxarıb Əliyə verdim ki, indi də bu lenti səsləndir, ruhumuz bir qədər şad olsun. Əli kaseti alıb düyməni basdı. Kamandar barmaqlarından süzlən həzin, insanı sızıldadan, göynədən melodiyalar salona yayıldı. Gürcülər də diqqət kəsildilər, sürücümüz Əli isə özündə deyildi, maqnitofonun səsinə lap zilə qaldırılmışdı. Mənzil başına çatıb yol haqqını ödəmək və xudahafızlaşmaq məqamı çatanda Əli üzünü mənə tutub dedi:

– Ağa, o kaseti mənə bağışla. Söz verirəm ki, bir-iki günə üzünü köçürüb qaytararam.

Xətrindən keçə bilmədim, düşündüm ki, Şəhriyarın ev-muzeyinə versəm, onu yalnız muzey işçiləri dinləyəcəklər, Əliyə versəm, bütün Təbrizdə, taksi sürücüləri arasında yayılacaq. Yol pulunu verəndə götürmədi, bildirdi ki, ağa, siz mənə Ustad Kamandar kimi bir aşığın lentini bağışladınız, mən heç sizdən pul götürərəmmi?! Gürcülər bir lent yazısına görə bu uzaqlıqda yola sürücünün pul götürmədiyinə mat-məəttəl qalmışdılar.

Aşıq Kamandar Əfəndiyev haqqında çox yazılıb, yazılır və yazılacaqdır da. Mən də uzun illər Aşıq Kamandarla təmasda, yaxın ünsiyyətdə olan telejurnalist kimi, böyük sənətkarla bağlı olan bəzi xatirələrimi yazmağı özümə borc bildim.

1964-cü ilin payızı idi. Ordudan tərxis olunduqdan sonra Qardabani rayonunakı Qaracalar orta məktəbində işləməyə başlamışdım. Bir gün məktəbin coğrafiya müəllimi Muxtar (Allah ona rəhmət eləsin) günorta

fasiləsi zamanı dedi ki, gəlin gedək bir az Aşıq Kamandarı dinləyək. Bir neçə nəfər müəllim yığılıb toy evinə getdik, toy evi kəndin lap yuxarı hissəsində idi. Həyətdə xeyli adam gözə dəyirdi. Bizi çox ədəb-ərkanla qarşıladılar, aşığın olduğu otağa apardılar. İçəri daxil olanda Bakıda tanış olduğum (o zaman Nizami adına Ədəbiyyat Muzeyinin aspirantı idi) Sabir Əliyevin aşıq qiyafəsində olan bir nəfərlə söhbət elədiyini gördüm. Səmimi görüşdən sonra Sabir məni həmin şəxsə təqdim etdi:

– Aşıq Kamandar, tanış olun, gələcək jurnalistdir, özü də dağlıdır, Başkeçiddən.

Bədənime isti tər gəldi, sevincdənmi, utancaqlıqdanmı, sifətim alışıb yanmağa başladı. Məlahətli səsinə, xoş avazını eşidib, üzünü görmədiyim Aşıq Kamandar durmuşdu qarşımda, mən də onun mübarək əlini sıxırdım. O zaman hansı hisslər keçirdiyimi təsvir etməkdə çətinlik çəkirəm...

...Aşıq tavar sazını götürüb öz pərəstişkarlarının qəlbini oxşadı, nə oxşadı. Mən əfsunlanmışdım, sazın insan qəlbinə sirayət edən, sinirlərinə su çiləyən, nəğmə çələngi toxuyan İlahi səsi məni öz dünyamdan qoparmışdı...

Bu görüş mənim Kamandarla olan ilk görüşüm idi, nə biləydim ki, bizim belə görüşlərimiz çox olacaqdır...

Sonralar, 1967-ci ildən Gürcüstan radiosunun Azərbaycan dilində verilişlər redaksiyasında işləməyə başladım, tərtib etdiyim konsert proqramlarında Aşıq Kamandar havacatları da xeyli yer tuturdu.

Bakıdan məktub almışdım, həmyerlimiz, “Azərbaycan müəllimi” qəzetinin məsul katibi, tanınmış jurnalist Şamxəlil Məmmədov göndərmişdi, Azərbaycan radiosunda səsləndirilmiş Kamandar Əfəndiyev haqqında radiooçerkin mətni idi. Yazını həftəlik plana saldım, oçerki daha canlı etmək üçün aşığın səsinə lentə yazmağı qərara aldım və diktorumuz Ələddin Həsənovla birlikdə Kamandar yurduna, sənət ocağına – Kəpənəkçiyə yola düşdük. Bəxtimizdən aşığı evdə tapdıq. Xoş-beşdən sonra gələcəyimizin məqsədini bildirdik. Çox sevindi, Şamxəlilə də, bizə də dərin minnətdarlığını bildirdi. Aşığın çıxışını, bir neçə havacatlarını lentə aldım. O zaman aşığın kiçik oğlu Cavanşirin lentə yazdığım bir saz havasını ən əziz xatirə kimi indi də şəxsi arxivimdə saxlayıram.

Çay süfrəsi arxasında Aşıq Kamandar üzünü mənə tutub dedi:

– Emin, səndən bir ricam var. Bəlkə də bilirsiniz, mənim bir şəyirdim var, sənə müəllim işlədiyin o Qaracalar kəndindədir, Kərəmin oğlu Zindofiri deyirəm. Yaxşı gələcəyi olacaq, onun bir neçə mahnısını yaz.

Dedim ki, Aşıq Kamandar, rica nəyə lazımdır, sənə bir sözün mənim üçün qanun əvəzindədir. Bir neçə gündən sonra studiyada Zindofirin üç havacatını lentə aldım.

Mən Gürcüstan radiosunda işləməyə başlayanda redaksiyamızın musiqi fondunda Aşıq Kamandarın xeyli lenti vardı. Bir neçəsi lap gənclik illərinin havacatları idi, bir neçəsi isə kamilləşmiş, püxtələşmiş Kamandar havacatları.

Bəli, redaksiyamızın studiyasında Aşıq Kamandarın havacatları üç dəfə yazılıb: ötən əsrin 60-cı, 70-ci və 80-ci illərində. Səksəninci illərdə Aşıq Kamandarın havacatlarını yazdırmaq səadəti mənə nəsib olub və mən bununla əlaqədar özümü xoşbəxt sanır və xüsusi qürur hissləri keçirirəm. Belə ki... 1985-ci, ya da ki, 1986-cı ilin may ayı idi. Qarayazıda və Qaraçöpdə tanınmış aşıklardan olan Arif Xəlilov bir gün redaksiyamıza gəldi, ifasında bir neçə havacat yazdırmaq istəyirdi. Studiyaya sifariş verdim, vaxt təyin etdik və onu sevinə-sevinə yola saldım. Aradan bir gün keçmiş Aşıq Kamandar da redaksiyamıza təşrif buyurdu, xoş-beşdən sonra mətləbə keçdi:

– Emin, ömür keçir, gün keçir, istəyirəm bu dədələşmiş yaşımda da bir neçə mahnı yazdıram. Dostum Sabir Əliyevin, Təhlə Novruzun və başqa şairlərin yeni sözlərinə havacatlar hazırlamışam. İmkanınız olsaydı, yazdırardıq, yadigar qalardı.

– Ay Kamandar, səndən ötəri bütün Gürcüstan radiosunu da ayağa qaldırmağa hazıram. Sabah yox, o biri gün səsyazma studiyası bütün gün bizim sərəncamımızda olacaq. Ürəyin neçə mahnı istəyir, yazmaq bizdən, – deyib, aşığı sevindirdim. Bu missiyanı yerinə yetirmək mənim üçün böyük şərəf işi idi.

Vədələşdiyimiz gün əvvəlcə Arif Xəlilov gəldi. Çox keçməmiş Kamandar da gəlib çıxdı. O, otağa daxil olanda Arifi xof basdı, bunu Aşıq Kamandar da hiss etdi, gənc aşığıla səmimi görüşdü, işləri ilə maraqlandı və yaranmış gərginliyi nisbətən aradan qaldırdı. Sonra məndən xahiş etdi ki, əvvəlcə Arifi yazıb yola sal, mən sonra yazılam.

Səs rejissorumuz Givi Caparidze, operator M.Çiçua idi. Proses yetərincə yaxşı alındı, Arifin 5 havacatını yazdıq, rəngi-ruhu bir qədər özünə gəldi. İnsafən, pis havacatlar da olmadı, aşığı bu lentlərdən sonra daha da populyarlaşdı.

Fasilədən sonra Aşıq Kamandarın havacatlarını lentə almağa başladıq. Əvvəlcə Sabir Əliyevin “Dəlidağ” şeirini oxudu, yox, oxudu demək çox azdır, çoxdu, çağladı:

*Dünya dolu dəli dağdır,
Hamısından sən dəlisən.
...Ay Dəlidağ, indi görək,
Sabir dəli, sən dəlisən?!*

– deyib qəlbimizi dağladı, saz dil açıb dilləndi, sözlər gülləndi, saz sözü tamamladı, söz sazi! Sonra “Dolana-dolana” mahnısı yazıldı:

*Alçaq dağadan duman qalxır,
Dağı dolana-dolana...*

– sətirlərini elə məharətlə, elə həzin oxudu ki, mən də, G.Caparidze də vəcdə gəldik. Giviyyə dedim ki, hələ dayan, ən şaqraq, qəlbi titrədən havaları hələ bundan sonra oxuyacaq.

Doğurdan da, qısa fasilədən sonra Kamandar Təhlə Novruzun “Bizim dağlar” qoşmasını “İbrahimi” havası üstündə oxumağa başladı. Yox, bu, adi səs deyildi, İlahidən gələn, qeybdən çatan ün idi, qeyri-adi oxu tərzidi, möcüzəyə bənzər bir nida, nalə idi. Kamandar qiyamət edirdi, Kamandar ürəklərdə od qalayır, qəlblər fəth edirdi, bulaq kimi qaynayır, çeşmə kimi çağlayır. Bir də başımı qaldırıb ətrafıma baxanda gördüm ki, studiyanın səsyazma hissəsinə xeyli adam toplaşmış, aşıq dinləyir. Aşıq sənətinə yad olanlar belə onun ecazkar səsinə, çalğısına qulaq kəsilmişdilər.

Mahnı yazılıb qurtaran kimi G.Caparidze qolumdan tutub məni ehtiyatla apardı, iri addımlarla Kamandara yaxınlaşdı, onun əllərini əlinə alıb möhkəm şıxdı, sonra o əllərə, o barmaqlara həsrət dolu nəzərlərlə baxdı və axırda diqqətini saza yönəltdi, əlavə heç nəyin olmadığını görüb, üzünü Kamandara tutdu:

– Badono Kamandar, mən çox orkestrlər, çox ansambllar yazmışam (mən tərcümə edirdim), sən bu sazında nə hikmət var ki, bu qədər dolğundur, hay-haraylıdır, bir orkesrt təsiri bağışlayır. Belə həzin, məlahətli, insan qəlbinə yol tapa bilən səsi isə mən bir bizim Hamlet Qonaşvilidə, bir də səndə görmüşəm. Əhsən sənə, qardaşım, əhsən səni yetirən xalqa!

Bu sözlərdən qanadlanan Kamandar dərin minnətdarlığını bildirdi, daha 4 mahnı yazdırdı, yazdırdı deyəndə ki, tüğyan elədi, müqəddəs sazımızın, İlahidən gələn səsimizin, Allah vergisi olan sözümüzün nəyə qadir olduğunu bir daha təsdiq etdi, sazına-sözünə şöhrət gətirdi və sonralar elə Gürcüstanın “Şöhrət” ordeni ilə də mükafatlandırıldı. Yüksək hökumət mükafatı M.F.Axundzadənin ev muzeyində təqdim olunarkən mənə söz vermək istəyən muzey direktoruna qətiyyətlə dedim:

– Mən özüm özümə söz verirəm, – və çıxış edərək Dədə Kamandarı təbrik etdim, ona cansağlığı dilədim və onun böyük sənətinin geniş kütlə arsında yayılmasında kiçik də olsa, xidmətim olduğuna görə özümü xoşbəxt hesab etdiyimi bildirdim.

O vaxtdan uzun illər keçib, indi nə Kamandarın ustadı Aşıq Sadıq var, nə sənət sirdaşı və böyük qardaş bildiyi Aşıq Əmrah, nə Xındı Məmməd sağdır, nə də Aşıq Hüseyn Saraçlı. Borçalı aşiq məktəbinin sıraları yaman seyrəkləşib, tufan birdən döyüb qapımızı, bizə başucalığı gətirən müdəbbir aşıqlarımızı bir-birinin ardınca sonu görünməyən ayrılığa yola salmışıq, Əmrahsız, Kamandarsız, Söyünsüz, Məmmədsiz, Nurəddinsiz və ... daha kimlər-kimlərsiz qalmışıq.

Mənə söylədilər ki, Aşıq Əmrahı son mənzilə yol salnda Aşıq Kamandarın köksündən bir ah qopub, bir nalə, bədahətən deyilmiş bu misralar ətrafa yayılıb:

*Mənim bu millətə yazığım gəlir,
Sənətdə Əmrahsız qaldı bu dünya.*

Sonrlar bu misraların şeir variantına “Ozan dünyası” dərgisində rast gəldim:

*Deməyin Kamandar göz yaşı silir,
Ləlin qiymətini sərraflar bilir.
Mənim bu sənətə yazığım gəlir,
Sənətdə Əmrahsız qaldı bu dünya.*

Borçalımızın poeziya tacı olan, Azərbaycanın Xalq şairi Zəlimxan Yaqub isə Aşıq Əmrahın məzarı başında belə deyib:

*Deməyin ki, vaxtı başa yetirdik,
Tar kamansız, kaman tarsız qalmasın.
Aman, ellər, xan Əmrahı itirdik,
Sənət mülkü Kamandarsız qalmasın...*

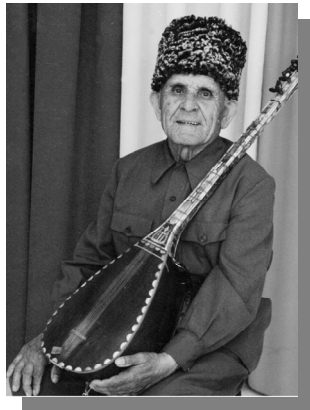
Ancaq, min-min təəssüflər olsun ki, Kamandarı da itirdik, rəhmsiz dünya nə ömrə rəhm etdi, nə yaşa, Kamandarsız qaldı dünya. Təsəllimiz təkcə bundadır ki, Kamandarsız qalan dünya onlarca Kamandarlar yetirəcək, çünki Ulu Borçalımız Ozan yurdu, oğuz yurdu, Dədə Qorqud yurdu, müqəddəs torpaqdır və neçə-neçə Sadıqlar, Əmrahlar, Söyünlər, Kamandarlar yetişdirib, onların sıralarını yeni-yeni imzalarla zənginləşdirəcək və qədim, ulu Aşıq sənətinə, folklorumuza, poeziyamıza parlaq töhfələr verəcəkdir. Bunu mənə tarixin pozulmaz yaddaşı, genimizin saflığı, xalqımızın fitri istedadı təlqin edir. Kamandarsız qalan dünya kamandarlırsız qalmayacaq.

Musa NƏBİOĞLU
Əməkdar Mədəniyyət İşçisi

ŞAİR ZƏLİMXANIN AŞIQ QARDAŞI

Hər dəfə onun haqqında söhbət düşəndə ağıma ilk gələn özünün şeirindən bu misralar olur:

*Özüm çopur olsam belə,
Suyu şirin aşığam mən.*



Və mən onu sözün həqiqi mənasında hər sözü-söhbəti şirin olan bir ustad aşiq, dəyərli məsləhətlərinə hər zaman ehtiyac duyulan, ağzı xeyir-dualı el ağsaqqalı kimi xatırlayıram. Elə şövqlə və elə şirin danışardı ki, adam sözünü kəsməyə cürət etməzdə, istəyərdin ki, saatlarla, beləcə, o danışa, sən də qulaq asasan. Elə ilk kəlməsindən adam onun sözünün sehrinə düşürdü. O qədər səmimi, şirin danışardı ki... Səhnədə isə bir özgə aləm idi. O, səhnədə görünən kimi tamaşaçıların əhval-ruhiyyəsi dəyişər, ovqatı təzələnərdi. Bənzərsiz ifası, özünəməxsus duzlu-məzəli söhbəti ilə bir andaca könüllərə hakim kəsilirdi.

Onunla hər görüşümüz şirin bir xatirə kimi qalıb yaddaşımda. Yaxşı xatırlayıram, bir dəfə oğlu Eldar müəllimlə gəlmişdi. Onda səksən yaşı vardı. Xeyli söhbət etdik. Arada indiyədək ona fəxri ad verilməməsindən haqlı gileyini də dilə gətirdi. Dedim, Ələsgər əmi, haqlısınız, siz fəxri ada çoxdan layiqsiniz. Amma sizin ən böyük fəxri adınız, ən böyük mükafatınız qazandığınız el məhəbbəti, tamaşaçı və dinləyici rəğbətidir. Heç unutmaram, sağollaşıb gedəndə dedi, bala, sən ilə bu səmimi söhbətdən sonra elə bilirəm ki, fəxri adı da, ən böyük mükafatı da alıb gedirəm...

...Söhbət hamımızın Çopur Ələsgər kimi tanıdığımız aşiq Ələsgər Tağıyevdən gedir. Məlumat üçün deyim ki, Ələsgər Mikayıl oğlu Tağıyev 1930-cu ildə Tovuz rayonunun Bozalqanlı kəndində anadan olub, ömrünün 60 ildən çoxunu aşiq sənətinə həsr edib.

1960-cı ildən Tovuz Aşıqlar ansamblının üzvü olan Aşiq Ələsgər 1962-ci ildə Azərbaycan Gənclər folklor festivalının, 1967-ci ildə Azərbaycan özfəaliyyət incəsənət festivalının laureatı olub, Ümumittifaq Festivalının 1-ci dərəcəli diplomuna, 1972-ci ildə Mədəniyyət Nazirliyinin və "Festival-72" özfəaliyyət incəsənət festivalının 1-ci dərəcəli diplomuna layiq görülüb.

1962-ci ildən “Təşviqat” qatarında respublika zəhmətkeşləri qarşısında müxtəlif rayonlarda konsertlər verib, Gəncə, Zaqatala, Şəmkir, Tovuz və başqa rayonlarda çıxışlarına görə dəfələrlə Fəxri fərmanlarla təltif olunub.

Azərbaycan Aşıqlarının 3, 4 və 5-ci Qurultaylarının iştirakçısı olub və 5-ci Qurultayda Rəyasət Heyətinin üzvü seçilib.

Moskva və Azərbaycan Radio və Televiziyasının “Qızıl Fond”unda səs yazıları saxlanılır, 8 valı vardır.

1972 və 1976-cı illərdə Moskvada, 1980-ci ildə Özbəkistanda keçirilmiş Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti ongünlüklərində, dövlət və rayon səviyyəsində keçirilən müxtəlif tədbirlərdə iştirak edib, Dövlət Filarmoniyasında dəfələrlə konsert verib. 1973-cü və 1983-cü illərdə Moskvada Ümumittifaq Xalq Təsərrüfatı Nailiyyətləri Sərgisində Folklor bayramında iştirak edib.

1989-1993-cü illərdə Tovuz, Ağstafa və Qazax bölgələrində cəbhə xəttində Milli Ordumuzun əsgərləri qarşısında dəfələrlə təmənnəsiz konsertlər təşkil edib.

Aşıq Ələsgər XX əsrin ortalarından bu yana o aşıqlardan olub ki, Xalq şairi Zəlimxan Yaqub demiş: “...meydana çıxanda, məclisə girəndə, səhnədə görünəndə gözlərdə gülüş, dodaqlarda təbəssüm qanadlanır. Yastı yerışı, şirin dili, yapışıqlı danışığı, özünəməxsus bənzətmələri, havacatında olan dad-tam onu dinləyənin ömürlük yadında qalır.” Z.Yaqub onu “Ustad Ələsgərin ustad adaşı” adlandırır, “şair Zəlimxanın aşıq qardaşı” deyə çağırırdı.

Folklorşünas alim, professor Mürsəl Həkimov onun haqqında belə deyirdi: “Aşıq Ələsgərin sənətkarlıq yolu özünəməxsus bir tərzdə fərqlənir. O, sözü ifa edəcəyi saz havasına düzgün seçir, sazı öz səsi üstündə kökləyir, olduqca şirin zənguləli və yerli-yataqlı oxuyur. Professional ifaçı aşıq kimi fərqlənir. Onun repertuarında Azərbaycan xalq dastanları, qaravəllilər, atalar sözləri, zərb-məsəllər, atmacalar, gülləndirmələr səslənməkdədir”.

Şair İlyas Tapdıq da onun haqqında həmişə yüksək fikirdə olub: “Aşıq Ələsgər Tağıyev səhnəyə gələndə şən alqışlar qopurdu; o, dastan söyləyəndə, deyişmələrdə gah Aşıq Əkbərlə, gah da Aşıq İmranla tərəfmüqabil olurdu. Səsinə tam arxayın idi; zil havaları, “Koroğlu” və “Misri”ni xüsusi ləzzətlə oxuyurdu. Olduqca nikbin görkəmi, cəsarəti və hazır cavablığı onu tamaşaçılarına, dinləyicilərinə sevdirdi”.

“Sazın-sözün məclisində qanmayan da, qanan da” olduğunu yaxşı bilən ustad aşıq hər zaman haqq-ədalət tərəfdarı olub, haqqı nahaqqın ayağına verməyib. Çünki “gördüyünü düz deməyə, bir deyənə yüz deməyə” cəsarət zatında, canında olub.

“Kimi iş görür, kimi mey içir, mən Çopura deyildir sirr”, – deməkdə haqlıydı ustad. Axı, o, Haqq aşığıydı və çox şeylərdən xəbərdar idi, çoxlarının əməllərindən, hansı yuvanın quşu olduğundan halıydı. Amma belələrinə özünəməxsus təmkinlə, səbirlə yanaşardı. Hətta haqqı tapdananda belə, haqsızlıq etməzdi... Çünki xırda hisslər, qisasçılıq və s. ona yad olan şeylər idi.

O, əmin idi ki, aşiq “söyləyib, oxuyub, çalarsa, hərdən dönüb şair olarsa”, ellər onun qədrini biləcək, şanı-şöhrəti bütün Azərbaycana yayılacaq:

*Ay Çopur, sözünə el versin qiymət,
Aşığın canıdır haqq və ədalət.
Ellərin qəlbində yaşayar əlbət,
İlhamı ellərdən alarsa aşiq.*

Mənsəbdə, şan-şöhrətdə gözü olmayan, “dosta mehriban, ilqarda möhkəm” olan, “ustadlardan dərslər alan”, “sözdə dərin aşığam mən”, – deyən, “zil havada alovlanan”, “bəmdə sərin” aşiq olan Çopur Ələsgər “Aşiq hanı mən biçimdə”, – deyəndə də haqlı idi. Çünki xalqının varlığıyla coşan qanına, Azərbaycan adlı xanımına güvənirdi. Ona görə də cəsarətlə deyirdi ki, meydanıma girən aşiq gərək yerini bilsin.

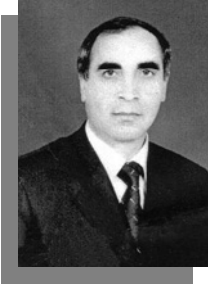
Və onun bir sənətkar olaraq özünə bu qədər arxayınlığı həm də ordan gəlirdi ki, onun meyli təbiətdəydi, ilahmını da “aranında-yaylağında tərkədiyi” torpaqdan alırdı, hər bağça, hər bağ ona gəl-gəl deyirdi.

Aşiq Ələsgər özündən əvvəlki ustadlara həmişə böyük sayğı ilə yanaşar, repertuarında onların yaradıcılığına böyük yer verərdi. Bu mənada o, bir növ aşiq sənətinin dünəni ilə sabahı arasında canlı körpü idi. Z.Yaqub da çox haqlı olaraq deyirdi ki, Çopur Ələsgər “ustad aşıqları yaşada-yaşada özü də ustada çevrildi”.

Çopur Ələsgər həm də bədii yaradıcılıqla məşğul olurdu. Yəni təkcə ifaçı aşiq deyildi, aşiq şeirinin müxtəlif formalarında ilhamla yazıb-yaradırdı. Səzlə sözü birləşdirməyi bacaran ustad aşığın bir neçə şeirlər kitabı işıq üzü görüb.

Çopur Ələsgər 2014-cü il oktyabrın 23-də dünyasını dəyişib. Amma onun əziz xatirəsi qədirlən sənətsevərlərin qəlbində yaşayır. Ustad aşiq özünün ölməzliyinə inanırdı və şeirlərinin birində də dediyi kimi, o, sənət dünyasında sönməz bir məşəldir:

*Çopur Ələsgərəm, söz dünyasıyam,
Mənalı dillənsən, tez qanasıyam.
Nurlu məşəl kimi hey yanasıyam,
Nə saralan, nə də solan aşığam.*



Seyfəddin QƏNİYEV
filologiya üzrə elmlər doktoru

“QƏLBİ DAĞA DÖNÜR HƏR AN BARATIN”

Ötən əsrin 70-80-ci illərində Şamaxı şəhərində yaşayan Şirvanlı Aşıq Barat aşıq mühitinin canlı salnaməsi, tarixi, klassik saz havaları, dastanlar, aşıq rəvayətləri əfsanələrimizin mahir bilicisi, canlı şahidi kimi yaşayırdı. O, ixtiyar yaşlı sənətkar kimi, bildiklərini o zaman sənətə qədəm qoyan gənclərdən əsirgəməirdi...



Özünün dediyi kimi, bəzi kitablarda onun anadan olduğu tarix müxtəlif cür göstərilərsə də (1915, 1916, 1920-ci il), əslində anadan olduğu tarix 1916-cı ildir. “Nənəsinin dediyinə görə, o, özü də Novruz bayramına bir həftə qalmış Küdrüdə, Cəyirli qışlağında anadan olmuşdur. O günlər ailədə bayram bayrama qarışmışdır”...

Atası Əhməd kişi, başqa həmyerliləri kimi, əkinçilik və heyvandarlıqla məşğul olmuşdur.

Aşıq Barat tərəkmə ailəsində böyümüş, ibtidai təhsil almışdır. Özünün də dediyi kimi, gənc yaşlarında “iki – Fin, Hitler” (*SSRİ-Finlandiya və SSRİ-Almaniya müharibələri nəzərdə tutulur* – red.) müharibəsinin iştirakçısı olmuşdur. Müharibədən dənəndən sonra cavanlıq həvəsi, aşıq sənətinə sevgisi yenidən ürəyində baş qaldırmışdır. Odur ki, ürəyindən keçənləri sündülü Aşıq Soltanmurada bəyan edir, ondan məsləhətlər alır. Sonra toy məclislərinə ayaq açır. Sənətə kamil yiyələnmək üçün Soltanmuradın məsləhəti ilə həmyerlisi Aşıq Abbasın yanında şəyird olur.

Tezliklə Şamaxı, Mərzə, Ağsu, İsmayilli və Quba rayonlarının kəndlərində tanınır və sevilir.

Haşiyə: Mən institutu fərqlənmə diplomu ilə başa vurub doğma rayonuma təyinat aldım. Bu zaman xeyirxahım, professor Ə.Cəfərzadə məni rayona yola salarkən belə bir məsləhət verdi: “Seyfəddin, bu məsləhəti neçə illər əvvəl qardaşım Əhməd müəllimə də vermişəm. Onun problemləri olduğuna görə bu işlə gec məşğul oldu. Sən, məşallah, həm cavan, həm də məsuliyyətliyə. İstedadına da bələdəm. Elə Əhmədlə birləşib şairlər yurdu, poeziya beşiyi, dərvişlər diyarı Şamaxıda bu sahəni tədqiq etməyə, araşdırmağa başlayın. Qardaşım Məmməd bu işə baş qoşsaydı, indiyə qədər Şamaxı rayonunda çox iş görərdi. Amma o, Şamaxıdan çox uzaqda olur, kəndləri, qəsəbələri gözə bilmir. Siz isə başdan-başla gəzər, lazımi insanlarla görüşə bilər, xeyli materiallar toplaya və ya keçmiş ustad aşiq, şairlərin doğmaları ilə əlaqə saxlaya bilərsiniz. Hazırda sağ olan, 70-80 yaşlı tanıdığınız aşiq, xanəndələr, ziyalılardan xeyli məlumatlar əldə edərsiniz.

O vaxtdan sonra biz əməli işə başladıq. Neçə-neçə aşiq, xanəndə, el şairləri, dərvişlər, qocaman ziyalılarla görüşüb, folklor materialları, xatirələr toplamağa başladıq.

İlk müraciət etdiyimiz sənətkarlar – **Aşiq Barat, Aşiq Şakir (Məl-həmli), Aşiq Şamil, Aşiq Ağalar, Aşiq Feyzi, Aşiq Pirməmməd, Aşiq Əhməd, Aşiq Xanmusa, Aşiq Kamil, Ağasəf Seyidov (balabançı), Murad Sənəmoğlu, Aşiq Fərhad, Aşiq Hacalı** və b. oldular. Həmin insanların yaddaşından klassik dastanları, aşiq, el şairlərinin əsərlərindən nümunələr, əfsanə və rəvayətlər topladıq.

Elə həmin illərdə Aşiq Barat təkcə Şamaxıda deyil, bütün Azərbaycanca sayılıb-seçilən, tanınan ustad sənətkar idi. Bu zaman ustad Aşiq Barat Şamaxı aşıqlarına başçılıq edirdi. Bu illərdə mən ustadın qızının ömür-gün yoldaşının – Hacı Məsinin köməyi ilə (Hacı Məsi mənim həmyerlim, ziyalı dostum idi) onunla daha da doğmalaşmışdım. Ustadın Şamaxıda keçirilən 70 illik yubileyinin ssenari müəllifi və aparıcısı da mən olmuşdum. Həmin yubileydə ilk dəfə Aşiq Baratın bir çox dostları – **Aşiq Kamil, Aşiq Fərhad, Aşiq Rza, Aşiq Əvəz, Aşiq Əliağa, Aşiq Atabala, Aşiq Əlifəğa, Aşiq Cavid** və b. ilə ilk dəfə Şamaxıda, ustadın yubileyində tanış oldum, çoxları ilə də dostlaşdım...

Ümumiyyətlə, Aşiq Barat 1970-ci ildən sonra respublikamızda keçirilən bütün tədbirlərdə, müxtəlif dövlət tədbirləri və televiziya verilişlərində iştirak etmiş, dövrü mətbuatda şəirlərindən nümunələr işıq üzünə görmüşdür. Məlum olduğu kimi, 1993-cü ildən Şamaxıda API-nin (indiki ADPU-nun) filialı yaradılmışdır. Daha konkret deyilsə, Şamaxıda elm,

poeziya məktəbinin təməli qoyulmuşdur. Həmin vaxtdan sonra Şamaxının bir çox ziyahıları – A.Allahverdiyev, İ.Nəzərov, Ə.Əkbərov, S.Ələkbərov, Ə.Mustafayev və b. ilə mən də orada alim kimi fəaliyyətə başladım. Şirvan ərazisində yaşayan şair və yazıçıları həmin filiala cəlb etməklə, XIX əsrdə S.Ə.Şirvaninin yaratdığı, XX əsrin 60-cı illərindən sonra Şamaxı ziyahılarının təşkil etdiyi “**Sabir ədəbi klubu**” üzvlərinin məclisinə qatıldım. Bir neçə il ərzində Şirvan bölgəsində yaşayan şair, yazıçı, aşığı, alim və xanəndələri bir araya gətirə bildik. Məclisin də adını “**Beytüs-Səfa davamçıları**” qoyduq. Əvvəl hər iki aydan bir məclis üzvləri ilə Şamaxı filialında bir araya gəldik. Bizim məclisimizdə mütəmadi iştirak edən insanlardan biri də Aşıq Barat idi. Şamaxıda institutun filialının açılışına ən çox Barat dayı sevinirdi. Hətta Şamaxıda olan bir çox şairləri, aşıqları da filiala o cəlb etmişdir. Həmin illərin şahidi olan şəkillər günümüzdə çox söz deyir.

Bu illər – 1971-1990-cı illər ərzində ustad Aşıq Baratın ömür yolunu, sənət keşməkeşləri, Şirvan aşığı mühitində uğurları, lirik yaradıcılığı, heç kimə bənzəməyən şəxsi repertuarı, dastan yaradıcılığı, xatirələri əsasında f.ü.f.d. T.Qəni ilə maraqlı bir monoqrafiya – “**Şirvanlı Aşıq Barat**” hazırlamışıq. Həmin əsərdə də qeyd olunduğu kimi, şaqraq, zil, xırdalıqlı səsi, xoş avazı ilə 40 ildən artıq respublikamızın müxtəlif bölgələrində yüzlərlə məclislər yola vermiş ustad sənətkar 80 ildən artıq ömür sürmüşdür. Azərbaycan aşıqlarının iki – III və IV qurultayının nümayəndəsi olmuş ustad aşığı dastanlarımızın və Şirvan aşıqlarının saz havalarının kamil bilicisi idi. Mən vaxtilə Şirvan aşıqlarının klassik saz havalarını dəqiqləşdirəndə, siyahıya alanda (“**Şirvan aşıqları**”. Bakı, 1994) bir çox qocaman Şirvan aşıqları ilə yanaşı, Aşıq Baratdan da bəzi mətləbləri dəqiqləşdirmişəm. Şirvan aşıqlarının babası hesab edilən ustad Aşıq Bilalın unudulmaqda olan bir neçə saz havası – “**Güdayi**” (iki növü – “**Güllü**”, “**Gülsüz**”), “**Ağsu aşırımı**”, “**Səhl-bayatı**”, haqqında məlumat verməklə yanaşı, həmin havaları ifa etdi, oxunan sözləri də əzbər söylədi. Qeyd etfi ki, “**Səhl-bayatı**” Şirvanda vaxtilə ifa olunan qədim saz havasıdır. Özü də şaqraq səslə balabanın zil yerində, dəqiq desək, muğamın “**Üzzal**” şöbəsində, özü də kədərli, qəmli bayatıyla oxunurdu: – Ustadlarım, Aşıq Abbas, Aşıq Şamil, Aşıq Soltanmurad deyərdilər ki, Dədə Bilal bu havada əsasən, aşağıdakı bayatıları ifa edərmiş:

*Mən aşığı, ağlağandı,
Qara qaş ağlağandı.
Gedək dərd bilənlərə,
Görək kim ağlağandı?*

*Məni görən ağlasın,
Zülfün hörən ağlasın.
Dünən görən çaş görüb,
Bu gün görən ağlasın.*

*Əzizim, örən dağlar,
Gülün yox, dərəm, dağlar,
Yağılar yolu kəsib,
Şahid ol, görən dağlar.*

Bəli, ustad sənətkar klassik aşığı havalarını belə bildiyi kimi, dastanlarımızın da ən yaxşı bilicisi idi. Rəhmətlik, həmişə fəxrlə onu da etiraf edərdi ki, ustadlarım, Aşıq Bilal, Aşıq Soltanmurad, Aşıq Abbas kimi, mən də nağılçı aşığı olmuşam. Şagirdlərimə də tövsiyə etmişəm ki, kamil aşığı olmaq istəyən dastanları yaxşı bilməli, ifa etməyi də bacarmalıdır. O zamanlar Şamaxı və onun kəndlərində, obalarında dastanlarımızın kamil biliciləri var idi. Məclisdə onların “qorxusundan” aşıqlar hər zaman dastanları söyləyərkən çox ehtiyat edərtilər. Cəyirli kəndində Kərəm kişi, Göylər kəndində Məhəmmədəmin kişi, Poladı kəndində Rəhim dayı, Quşçu kəndində Ağacan baba, Cəmcəmli kəndində Əsgər əmi, Qubalı kəndində Seyidəli Ağa dastanlarımızın kamil biliciləri və söyləyiciləri olmuşlar. Aşıq Barat özünün dediyi kimi, hələ gənc yaşlarında, sənətə gəldiyi zaman bu insanlardan həmişə təzə söz öyrənər və ya dastanlardan onun üçün qaranlıq, mübahisəli olan məsələləri (1980-ci illər) öyrənərdi. Hətta o da yadımdadır ki, o, Şamaxı Aşıqlar Birliyinin sədri olanda – klassik aşıqlar, dastanlar, el şairləri haqqında öyrəndiklərini bir dəftərdə ümumiləşdirmişdir. Özü də ustad sənətkar o zaman Şamaxı bölgəsində məşhur dastanları – **“Tahir və Zöhrə”**, **“Adıgözəl və Aslan şah”**, **“Kərəmin Beştaş səfəri”**, **“Tufarqanlı Abbas”**, **“Aşıq Ağaməmməd”** dastanlarını həmişə böyük şövqlə ifa etmişdir...

Aşıq Barat onu da deyərdi ki, bizim Cəyirli obasında aşığı sənəti çox sevilirdi. Hətta o zamanlar Aşıq Bilal bizim tərəflərdə çox toylarda olardı. Yaxşı yadımdadır, Aşıq Bilal bizim obada toy edəndə mənim də 18-20 yaşım olardı. İlk dəfə mən 1935-ci ildə Aşıq Bilalın ifasında **“Abbas və Gülgəz”** nağılını dinləmişəm. Özü də dostum, qohumum şair Həcət Paşanın atasının toyunda.

Ümumiyyətlə, ustad sənətkar 1950-ci ildən sonra müstəqil aşığı kimi məclislərə qatılandan sonra Şirvan, Muğan, Quba-Dərbənd ərazisində yaşamış, fəaliyyət göstərmiş sənətkarların hamısı ilə yaxın və ünsiyyətdə olmuşdur. Onlardan öyrənmiş, bildiklərini onlara öyrətmişdir. Ötən əsrin

60-cı illərindən sonra həm respublikamız, həm də sovetlər birliyində keçirilən müxtəlif səpkili festivallar, simpoziumlarda iştirak edən ustad sənətkar neçə-neçə mükafatlar, diplomlar, fəxri fərmanlar qazanmışdır. O da yadımdadır ki, o, bizim filialın keçirdiyi bir çox tədbirlərin – “M.Ə.Sabir”, “S.Ə.Şirvani”, Aşıq Bilal, “Mirzə Məmmədhasən”, “Kalvalı Əli” tədbirlərinin fəal iştirakçısı, ağsaqqalı olmuşdur.

Bizim Şamaxı filialı təşkil ediləndən sonra mənim alim, ziyalı, şair dostlarımla köməyi ilə burada birmənalı şəkildə elmi, ədəbi, pedaqoji mühit təşkil etdik. 1990-cı ilin əvvəllərində təşkil etdiyimiz bu mühit 2012-ci ilə kimi (20 il) geniş şəkildə fəaliyyət göstərmişdir. Böyük həvəs və çətinliklə yaratdığımız bu ədəbi mühitdə Şirvan nisbəli şairlərin şeirləri daxil edilən “Beytüs-Səfa” davamçıları” adlı topluda Aşıq Baratın da şeirləri ilk dəfə işıq üzü görmüşdür. Aşıq Barat yaradıcı sənətkar olmuşdur. Özünün dediyi kimi, “əsasən, ötən əsrin 50-ci illərindən sonra şeirlər yazmağa başlamışdır. Amma yazdığı şeirləri çap etdirməyi heç düşünməmişdir”: “Aşıqların III qurultayı ərəfəsində ilk dəfə şeirlərimi bir yerə toplamağa professor Əzizə Cəfərzadə və qardaşı Əhməd müəllim səy göstərmişdir. Yadımdadır, mən, Aşıq Şərbət, Aşıq Maqsud, Aşıq Məmmədağa, Aşıq Xaniş şeirlərimizdən bəzi nümunələri yığıb onlara təqdim etdik. Şeirlərimizin bir neçəsi “Sovet kəndi” qəzetində çap olundu. Mənim də “Nə döndü” şeirim orada çap olundu. Bu, mənim ilk çap olunan şeirim oldu. Ondan sonra bir neçə müxbir mənim şeirlərimi çap etdirmək adı ilə alıb aparıb. Amma heç bir xəbər olmadı. Bir də yadımda qalanların bir neçəsini yazdırıb sizə vermişəm”.

Səksən ildən artıq ömrünün əlli ilindən çoxunu Şirvan aşıq mühitinə, saz-söz dünyasına həsr edən qocaman sənətkar Şirvanın bir çox aşıq və xanəndələri ilə yanaşı, balabançıları ilə də məclislər, tədbirlər yola vermişdir. Daha dəqiq desək, **Əli Kərimov, Cənnətəli Hacıyev, Ağasəf Seyidov, İzzətəli Zülfüqarov, Qələmşah Quliyev, Firudin Əkbərov, Sədi Seyidov, Ağaverdi Şahverdi oğlu, Fikrət, Nizam Ağasəf oğlu Kərimov, Məhəmməd Aşurov, Mirağa Niftəliyev, Məlik Bədəlov, Rasim Ələsgərov, Xeyrulla İsmayılov, Xasay Ələkbərov** və b. balabançılarla Aşıq Barat yüzrlərlə məclis yola vermişdir.

Sazımız – sazbəndimizAşıq Cabbar CABBAROV**SAZBƏNDƏLƏRİN ŞAHİ –
USTA XUDU**

Həyatda hərə bir sənətlə ucalır, usta Xudu da sazla, daha doğrusu, saz-bəndliliklə şöhrət qazanıb. Dədə Qorqud yadigarı olan sazımızı əlçatmaz zirvəyə qaldıran, təkcə Azərbaycanda deyil, onun hüdudlarından çox-çox



uzaqlarda da məşhur sazbənd kimi tanınan usta Xudu Mahmudovla ilk tanışlığım 1974-cü ilin sentyabr ayının ortalarında olub. Sorağını isə 1972-ci ildə Bakıda institutda oxuduğum illərdə almışdım. Kimi dindirirdin, deyirdi Usta Xudunun bağladığı sazın əvəzi yoxdur. Hərda ötən saz görürdük, deyirdilər Xudunun sazıdır. Əlinə alanda yerə qoymaq istəmirdin.

1973-cü ildə institutu bitirdikdən sonra o zamankı Maarif Nazirliyinin təyinatı ilə Laçın rayonuna müəllim təyin olunmuşdum. 1974-cü ildə Usta Xudunun yanına getmək qərarına gəldim. Yevlaxda qatara minərək, Qovlar stansiyasından düşüb Tovuzun Məşədilər kəndinə getməliydim. Nəbələd kor olar deyiblər, vaqon bələdçisi məni Zəyəm stansiyasında yuxudan oyatdı, bir də yol maşınları ilə Qovlar stansiyasına qayıdan kimi, taksi sürücüləri məni dövrəyə alıb hara getməyimi soruşanda dedim ki, Usta Xudunun yanına gedirəm. “Moskviç” markalı bir maşının sürücüsü dedi, Usta Xudunu tanıyıram, evinə dəfələrlə aşıqlar aparıb-gətirmişəm. Səni də apara bilərəm. Maşına oturdum, Yanıqlı Sovetliyinin Məşədilər kəndinə çatdıq. Sürücünün pulunu verəndə dedi, əgər tez qayıdacaqsansa, gözləyim. Dedim, mənim yolum uzadır, Laçın rayonunun Ağbulaq kəndindən gəlmişəm. Rayon mərkəzindən Ağbulaq kəndinə 60 km-dən də çox məsafə var, bu gün çatdıra bilmərəm. Sürücü

Usta Xudunun evini mənə göstərib sağollaşdı. Sel yolu dağıtdığına görə, çayın üstündəki ağac körpünün üstündən keçib Xudugilin həyətinə daxil oldum. Xudunun anası ilə görüşdüm, dedi, bala, narahat olma, Xudu rayona gedib, bir azdan gələr. Çox darıxırdım, uşaqları soruşdum, dedi, bostandadırlar. Usta Xudunun yoldaşı, qızı ilə kartof qazırdılar, kartofun tağları o qədər uzanıb ləklərin üstünə elə sərilmişdi ki, qazmaq olmurdu. Çətinliyi görən kimi, dedim, evdə dəryazınız varsa, gətirin. Dəryazla tağları elə biçdim ki, ləklər tər-təmiz maniesiz bir şəkilə düşdü. Biz qurtarha-qurtarda Usta Xudu gəlib çıxdı. Xoş-beşdən sonra bostana baxanda gözünə inanmadı, dedi, biz qonağı işlətmirik, niyə əziyyət veriblər. Dedim, özüm təkid etdim. Evə gəldik, çay-çörəkdən sonra özüm haqqında məlumat verdim. Laçın rayonunun Ağbulaq kəndindən gəldiyimi bildirdim. Usta Xudu dedi, Laçın rayonundan birinci dəfədir ki, yanıma sən gəlmişən. Sənə elə bir saz bağlayacam ki, sorağı hər yana yayılsın, özü də səni 2-3 gün buraxan deyiləm. Doğrusu, elə bil üstümə gün doğdu. Soruşdu ki, mənim düzəltdiyim sazı harda görmüsən. Dedim Bakıda Aydın Çobanoğlunda, Əli Quliyevdə, Xanlar Məhərrəmovda. Bunu eşitcək gedib düzəltdiyi sazlardan birini gətirib verdi mənə, dedi, çal görüm xoşuna gəlirmi. Dedim, usta, özün çal, söz çevirmədən sazın naləsi evi бүрүдү, “Aran gözəlləməsi”, “Orta saritel”, “Yanıq Kərəmi”, sənə nə deyim, elə bil sənət dünyasında mənə yeni bir səhifə açdı. Mən ustadın vurduğu xalları ancaq beynimə həkk edirdim. Elə oldu ki, Usta Xudunun böyük oğlu Arif də gəlib çıxdı. Xudu kişi sazı Arifə verdi, o da özünəməxsus ifası ilə bizi feyziyab etdi. Onda Fərman balaca idi. Aydın da lap uşaqlığın çiçəklənən dövrünü keçirirdi. Sonra Usta Xudu məni emalatxanasına aparıb, Gürcüstandan gətirdiyi saz materialını tökdü qabağıma, dedi, hansı xoşuna gəlirsə, ondan sənə saz bağlayacam. Damalı, naxışlı materialı seçdik. Qısa müddətdə elə doğmalaşmışdıq ki, ayrılmaq istəmirdik. Dedi, istəyirsən qal, sazını düzəldim apar. Dedim, müəllim işləyirəm, 3 günə icazə almışam, gedəcəm. Dedi, o zaman 25 gündən sonra xəbər verən kimi gələrsən. Öpüşüb-görüşdük, məni öz məşını ilə gətirib Qovlar stansiyasından yola saldı.

25 gün tamam olmamış məktub gəlib çatan kimi, Usta Xudunun yanına getdim. Usta Xudu evdə idi, Xanlar Məhərrəmov da gəlib çıxdı, bizi çox səmimi qarşıladılar. Xanlar Arifə saz da çaldırandan sonra Usta Xudu mənə bağladığı sazı gətirdi. Əvvəl özü çaldı və Xanlara dedi: əlini qoy sazın qolunun başına, bu sazın xumunun nəyə qadir olduğuna şahid ol. Xanlar əlini sazın qoluna söykədi, Usta Xudu sazı dilləndirdi. Sonra Xanlar da çaldı, mən də çaldım, hamımız bu saza heyran qaldıq. Usta Xudu dedi: səni bir həftə buraxan deyiləm. Çox xahişdən sonra sağollaşdı

Xanlar Məhərrəmovun maşınına minərək yola düşdük. Yolda Xanlara dedim, bir hava oxu maşında. Xanlar bir “Cəlili” oxudu. Deyərdim ki, sazsız hər asıq elə oxuya bilməz. Qovlara çatdıq, orda görüşüb ayrıldıq.

Usta Xudunun tapşırığı oydu ki, sazın ora-burasını qurdalama, 3-4 aydan sonra gətir yanıma, sazın nizamlanmasını özüm edim, saz tam ötüşə hazır olsun.

1975-ci ilə qədəm qoyanda sazı Usta Xudunun yanına gətirdim. Sazı elə nizamladı ki, saz süxənvərlik eləməyə başladı, nə başladı. Saz elə ürəyimdən xəbər verirdi ki, istədiyim xalları çox asanlıqla mələhətli bir səslə alırdım. Ancaq mənə bundan bir qədər böyük bir saz da lazım idi. Məsələn Usta Xuduya deyən kimi, gedib 3 ədəd mən deyən ölçüdə saz gətirdi. Dedi, çal, hansını bəyənsən götür. Bəyəndiyim sazı götürdüm, yenə 3-4 gün Xudu məni buraxmadı, qayıdan vaxt dedim, 2-ci sazı alıram, özün də bəzəyəcəksən. Sazları aparandan sonra Ağbulaqdan Aşıq Atlıxan dedi, Usta Xudu səni yaxşı tanıyır, həm də dostsuz, mənə də bir saz al gətir. Sazımı sədəfləməyə gətirəndə Aşıq Atlıxana da Usta Xududan bir saz aldım. Laçında Aşıq Xəlilə, Ağbulaqdan Vaqif müəllimə, Mişni kəndindən Aşıq Fənarə Möhübbət qızına, Ağcakənddən Aşıq Səfərə, Şeylanlı kəndindən Aşıq Şakirə, Qarakeçdi kəndindən Şəhriyar Bədixan oğluna, Ağbulaqda Aşıq Familə də mən Usta Xududan saz alıb aparmışam.

Hər dəfə də gedəndə Xudu məni 3-4 gün buraxmırdı. Üst-üstə hesablasam 30-40 günə qədər Usta Xudunun evində qalmaqla yanaşı, sazbəndliyin dərin sirlərini mənə əyani göstərib izah edirdi. Hətta mənə məsləhət bildi ki, sizin rayonunuz uzaqdır, gəlib-getmək müəyyən vaxt və xərc tələb edir. Bunları öyrətməkdə məqsədim odur ki, nasaz sazları sazlaya biləsən. Elə də oldu. Mən özüm həm sazları təmir edib, həm də yenilərini bağladıqca böyük ustada rəhmət diləyib, ruhu qarşısında baş əyirəm.

...Günlərin bir günü aldığım 2-ci sazı sədəflətmək üçün Usta Xudunun yanına apardım. Evdə də dedim, mən 3-4 gün qalacam, səmimi görüşdən sonra Usta Xudu mənə dedi, mən bir həftə bundan qabaq Laçına, ordan da Mirik kəndinə gedib həmin gün də qayıtdım.

Dedim, Mirik kəndi ilə bizim kəndin arasında 25 km məsafə var, mən neçə dəfə evinizdə qalmışam, mənə göstərdiyiniz qonaqpərvərliyin qarşısında nə qədər acizəm ki, sizin qarşıladığınız kimi, mən sizi qarşılamayam. Digər tərəfdən, sizin kimi böyük bir ustadın evimə gəlməsi, ailəmizi tanıması məni dağın başına qoyardı. Siz özünüz deyirdiniz ki, bir dəfə sizə gələcəm, gəlib evimizə dönməmisiniz. Ustad dedi: Mən özüm də çox arzusunda idim ki, gəlib sizə dönəm, vacib iş olduğu üçün qayıtmalı oldum. Bir dəfə gələrəm.

Axşam bir saz götürüb yataq otağıma apardım, zilini zilə, bəmini bəmə kökləyəndə, ustadın gəlib belə tələsik qayıtması münasibəti ilə “İncəgüllü” havası ilə başladım:

*Usta Xudu, yolun düşüb Laçına,
Kaş yön tutub bizə sarı gələydin.
Düz çıxaydıq “İşıqlı”nın başına,
Zirvəsində bəyaz qarı görəydin.*

*Neçə dəfə qonaq gəlmişəm sizə,
Sazınla möcüzə yaratdın bizə,
Dil-ağız etmirəm, demirəm üzə,
Çıxaydım əvəzin, barı, görəydin.*

*Düzəltdiyin sazla ucalmışam mən,
Sənət meydanında güc almışam mən,
Cabbaram, demərəm qocalmışam mən,
O kasıb süfrəmdə varı görəydin.*

Oxuduqdan sonra Usta Xudu üzünü həyat yoldaşına çevirib dedi: Cabbar müəllimin ustadına gətirdiyi beçə balını gətir bura, çay içək, qoy ürəyi rahatlaşsın. Cibindən şəkili çıxarıb mənə verdi ki, şəkililə qoşalaşdır, yadigar qalsın. Əlaqəni bizim evimizlə belə də davam etdir.

Ustad sazı bəzədikdən sonra getdim sazı gətirməyə, orda Kərəm Nəsimov, Sakit Köçəri, Aşıq Hacı Abdıyev və Alxan Niftəliyevlə tanış olduq. Çalğı-çalğıya qarışdı, bu görüşümüz də belə başa çatdı.

Əgər mən Usta Xudu barəsində olan xatirələrimin hamısını yazsam, bir kitaba sığışmaz. Ona görə, bilmirəm hardan başlayım, hardan qurtarım. Çox şükürlər olsun ki, Usta Xudunun sənət estafeti Arif, Fərman, Aydın kimi övladları tərəfindən davam etdirilir. Fərman hazırda respublikamızda yeganə sazbənddir ki, həm də gözəl solo-saz ifaçısıdır. Belə ustad övladları ilə fəxr edirik.

Sazbəndliyin şahı sayılan Usta Xuduya Allah rəhmət eləsin, qəbri nurla dolsun.

Azərbaycan yaşadıqca Xudunun sənəti də əbədi yaşayacaqdır.

22.04.2016-cı il.

Kimlər gəldi, kimlər getdi...**İSFƏNDİYAR RÜSTƏMOV**

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərdi təqaüdçüsü, Əməkdar Mədəniyyət İşçisi, Azərbaycan Aşıqlar Birliyi İdarə heyətinin üzvü, ustad aşıq İsfəndiyar Rüstəmov 2018-ci il fevralın 9-da vəfat edib.

İsfəndiyar Ədil oğlu Rüstəmov 1937-ci ildə Gədəbəy rayonunun Gərgər kəndində anadan olub. 1954-cü ildə orta məktəbi bitirdikdən sonra həyatını bütövlükdə aşıq sənətinə bağlayıb. 1958-ci ildə Bakıda keçirilən festivalda birinci dərəcəli diplom və döş nişanı ilə təltif olunub. Aşıq Ələsgərin 150 illik yubileyi münasibəti ilə Bakıda və 1972-ci ildə Moskvada keçirilən tədbirlərdəki çıxışları isə onu bir sənətkar kimi daha da məşhurlaşdırıb.



1975-1977-ci illərdə keçirilən Ümumittifaq festivalındakı uğurlu çıxışlarına görə İ.Rüstəmov Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Fəxri fərmanına layiq görülüb.

Ömrünün 60 ildən çoxunu aşıq sənətinin inkişafına və təbliğinə həsr edən ustad aşıq hələ 1964-cü ildə Gədəbəydə gənc aşıqları ətrafına toplayaraq aşıq ansamblı yaradıb və uzun illər bu kollektivə və Aşıqlar Birliyinin Gədəbəy rayon şöbəsinə başçılıq edib. Aşıq İsfəndiyar Rüstəmov sənətdə fəaliyyətə başladığı gündən respublikamızda və onun hüduqlarından kənarda keçirilən müxtəlif festival və müsabiqələrdə Azərbaycan mədəniyyətini, aşıq musiqisini layiqincə təmsil edib, müxtəlif diplom, fəxri fərman və qiymətli hədiyyələrlə təltif olunub, tamaşaçıların rəğbətini qazanıb.

Dəfələrlə respublika və beynəlxalq miqyaslı tədbirlərin iştirakçısı olub. Moskvada keçirilən “Göy qurşağı” festivalı, Ümumittifaq Xalq Təsərrüfatı Na-iliyyətləri sərgisinin açılış mərasimi, Özbəkistanda keçirilən Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənəti ongunlüyü, Dərbənddə keçirilən “Narınqala” aşıq musiqisi festivalı, Türkiyə, İran və digər ölkələrdəki folklor festivalları bu qəbildəndəir.

Aşıq İsfəndiyar Rüstəmov 2002 və 2004-cü illərdə Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən keçirilən gənc aşıqların I və II respublika müsabiqələrinin münisiflər heyətinin sədri, 2003 və 2005-ci illərdə keçirilən milli musiqi alətləri ifaçıların I və II respublika müsabiqələrinin münisiflər heyətinin üzvü olub.

Aşıq İsfəndiyar Rüstəmovun sənətə xidmətləri layiqincə qiymətləndirilib. O, “Əməkdar Mədəniyyət İşçisi” fəxri adına və Prezident təqaüdünə layiq görülüb, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin Fəxri diplomu ilə təltif olunub.

Ustad aşıq İsfəndiyar Rüstəmovun əziz xatirəsi yaxınlarının və doğmalarının, onu tanıyanların və bütün sənətsevərlərin qəlbində daim yaşayacaqdır.

“Ozan dünyası”

AŞIQ XANMUSA MUSAYEV

Şirvan aşiq mühitinin ən görkəmli nümayəndələrindən olan ustad aşiq Xanmusa Musayev 2018-ci il yanvarın 22-də vəfat edib.

Aşiq Xanmusa Musaxan oğlu Musayev 1922-ci ildə Şamaxının Şamlı kəndində anadan olub. İbtidai təhsilini bitirdikdən sonra məşhur balaban ustası İzzətali Zülfüqarovla bərabər sənət aləminə

qədəm qoyub. Aşıqlıq sənətini əvvəlcə atası Musaxan və əmisi Cənnətalıdan öyrənib, eyni zamanda aşiq Xanbaladan dərs alıb. Daha sonra isə Cəyirli ustad aşiq Abbasdan sənətin sirlərini daha mükəmməl öyrənib.

Aşiq Xanmusa uzun müddət Qobustan rayon Mədəniyyət evində aşıqlar ansamblına başçılıq edib.

O, iki dəfə ümumittifaq müsabiqəsinin laureatı olub, dəfələrlə Mədəniyyət və Turizm nazirliyinin, Bakı şəhər Mədəniyyət və Turizm idarəsinin fəxri fərmanı və diplomlarla təltif olunub. 2016-cı ilin iyulunda ölkə Prezidentinin sərəncamı ilə ona “Əməkdar Mədəniyyət İşçisi” fəxri adı verilib.

Aşiq Xanmusa bədii yaradıcılıqla da məşğul olub, aşiq şeirinin müxtəlif şəkillərində şeir qoşub, qəzəllər yazıb, kitabları çap olunub. Onun həyat və sənət yolundan bəhs edən “Şirvanlı aşiq Xanmusa” və “Mən getsəm də, bu dünyada qalacaqdır aşıqlığım” adlı kitablar nəşr olunub. 2016-cı ildə isə Azərbaycan Aşıqlar Birliyi ona həsr olunmuş “Günümüzün ustad aşıqları: Xanmusa Musayev” adlı kitab nəşr etdirib. Özünəməxsus bənzərsiz ifa tərzilə xalq məhəbbəti, el sevgisi qazanan Aşiq Xanmusa sinəsi sözlə dolu aşiq, dastanlarımızın gözəl bilicisi idi. Şirvan aşiq mühitinin klassik ənənələrini yaşadaraq sənətin dünənini ilə sabahı arasında mənəvi körpü rolunu oynayan sənətkar ustadlardan öyrəndiklərini böyük həvəslə gənclərə öyrədirdi.

Ustad aşiq Xanmusa Musayevin əziz xatirəsi doğmalarının, əzizlərinin və bütün sənətsevərlərin qəlbində daim yaşayacaqdır.

“Ozan dünyası”

VÜQAR MAHMUDOĞLU

Azərbaycan aşığı sənətinin istedadlı nümayəndəsi, ustad aşığı Vüqar Mahmud oğlu Niftəliyev 2018-ci il yanvarın 10-da dünyasını dəyişib.

Vüqar Mahmud oğlu 1970-ci ildə Şamaxının Şıxzerli kəndində öz dövrünün məşhur aşıqlarından olan və bu gün də minnətdarlıqla



xatırlanan ustad aşığı Mahmud Ələsgəroğlunun ailəsində dünyaya gəlib. Aşığı sənətinin sirlərini hələ kiçik yaşlarından atasından öyrənib, istedadı və yüksək ifaçılıq qabiliyyəti ilə gənc yaşlarından seçilib, tanınıb. Bənzərsiz ifası qısa müddətdə ona böyük hörmət və şöhrət qazandırır.

Onu təkcə Azərbaycanda deyil, İranda, Türkiyədə, Gürcüstanda və Orta Asiya respublikalarında da bir sənətkar kimi yüksək dəyərləndiriblər. Bir sıra Avropa ölkələrində Azərbaycan mədəniyyətini ləyaqətlə təmsil edib, sazımızın şöhrətini daha da ucaldıb.

Şirvan aşığı havalarının bənzərsiz ifaçısı kimi tanınan Vüqar Mahmud oğlunun respublikamızda keçirilən dövlət əhəmiyyətli tədbirlərdə, yubileylərdə, festivallarda və el şənliklərindəki hər çıxışı onun şöhrətini daha da artırır.

Aşığı Vüqar Mahmud oğlu sənətin dərin bilicisi olmaqla yanaşı, həm də səmimi dost, sözü ilə əməli bir olan bütöv şəxsiyyət idi. Sənətə gələn gənclərə böyük qayğı göstərirdi.

Onun əziz xatirəsi həmkarlarının, doğmalarının, əzizlərinin və bütün sənətsevərlərin qəlbində daim yaşayacaq.

“Ozan dünyası”

Aşıqların yaradıcılığından seçmələr



Aşıq Cabbar LAÇINLI

ZƏLİMXAN

Xalq şairi Zəlimxan Yaquba

*Sən gələndə sazın-söziün sehrinə,
Bənzədin ümmana, selə Zəlimxan.
Laçının, Şuşanın dərdinə yandın,
Hələ olmamışdın belə, Zəlimxan!*

*“Dilqəmi”də Xan Əmrahı anlatdın,
Bizə möcüzəli dünya yaratdın,
Qaysaqlamış yaramızı qanatdın,
Göz yaşımız döndü gölə, Zəlimxan!*

*Lülüpər başıdı, Qırxqız ayağı,
Baxışların məğrur Vurğunsayağı,
Laçın dağlarına dediyin ağı,
Döndü bir çəmənə, çölə, Zəlimxan!*

*Şair bir tarixdir, heç zaman itmir,
Hər ağac calağa uyuşub bitmir,*

*Gəlişin gözümdən getmir ki, getmir,
Lənət var Şeytana, fələ Zəlimxan!*

*Dədə Qorqud ocağıdır, ocağın,
Kaş sağalıb eşidəydim sorağın,
Cabbar deyər, qoy xoş olsun növrağın,
Mizrab çəkək birgə telə, Zəlimxan!*

ŞAIRİN

*İnsanlar sevincə qərq olub bu gün,
Hamısı bağına basır şairin.
Kimi şəkilini başının üstə,
Kimi xalı üstə asır şairin!!!*

*Gəlişilə açılıbdı çöhrəmiz,
Bu sevincdən bar veribdi pöhrəmiz.
Eşidəndə işə düşüb nehrəmiz,
Elə bil üstündə əsir şairin.*

*İlləri adlayıb, günlər qovduğu,
Məclislər keçirib, dövrən qurduğu,
Köhlənlər belində mənzil vurduğu,
Arxadan boylanıb busur şairin.*

*Başıqarlı uca dağlar yoxdusa,
Yaşıl çəmən, buz bulaqlar yoxdusa,
Aşırıq Cabbar, göy yaylaqlar yoxdusa,
Gül-çiçəyi düşüb əsir şairin.*



Altay MƏMMƏDLİ

SAZIM

Naşı məclisinə güzər eyləməz,
Arif məclisində dillənən sazım.
Dərin dəryalarda inci axtarar,
Vüqarlı dağlardan sellənən sazım.

Əsrlər boyunca mərd dayanıbdı,
Ellər məclisində sayalanıbdı.
Qorqudun ruhundan mayayalanıbdı,
Ələsgər şeiriylə güllənən sazım.

Ozanlar döşündə dağlar aşıbdı,
Gah layla çalıbdı, gah savaşıbdı,
Altay, Koroğluynan qoşalaşıbdı,
“Cəngi”yə, “Misri”yə zillənən sazım.

YARANIBSAN

Yerişi-duruşu qəməzəli gözəl,
Hansı bəxtəvərə pay yaranıbsan.
Yerdə bərabərin var deyəmmərəm,
Göydə mələklərə tay yaranıbsan.

Məni bənd eylədi eşqinin toru,
Gözlərin can alır, çeşmədən duru.

Səpilib üstünə Günəşin nuru,
Ulduz yaranıbsan, Ay yaranıbsan.

Süzgün baxışları çalanda bildim,
Ağlımı başımnan alanda bildim,
Altayam, bu dəmdə, bu anda bildim,
Aşib-daşan coşqun çay yaranıbsan.

DAĞLARIN

Xəstə könülləri yanmasın deyə,
Yayda da qar olur başı dağların.
Söz açır təbiət gözəlliyindən,
Xınalı qayası, daşı dağların.

Nuhun gəmisindən ah-aman qopur,
Kainat qoynundan bir cahan qopur.
Dərya dalğalanır, min tufan qopur,
Axanda gözündən yaşı dağların.

Ellərə pay tutar baxça-barından,
Yaşar zaman-zaman düz ilqarınnan.
Qartal üz döndərməz qayalarinnan,
Keçsə də çovqunlu qışı dağların.

Qoruyubdur Kərəm kimi qaçağı,
Çınqıl qayasında puç olub yağı.
İlin bahar fəsli olsan qonağı,
Açıqdı qabağı-qaşı dağların.

Çiçəyin ətrini çəməndən soruş,
Yaylağı dumandan, ya çəndən soruş,
Altayam, dağları gəl məndən soruş,
Bilməz qiymətini naşı dağların.

GÖZƏLDİ

Bir mələkdi, göy üzünən enibdi,
Gözləri çeşmə tək duru gözəldi.
Yerişi ceyrandı, baxışı maral,
Günəş çöhrəsinin nuru gözəldi.

Necə sığal çəkib telə bəxtəvər,
Elə bilbal qatıb dilə bəxtəvər,
Hər kimə yar deyib belə bəxtəvər,
Salsa kəməndinə, toru gözəldi.

Sinəsi bəyazdı dağlar qarından,
İlahi bəziyib naxışlarınnan.
Bir parça od qopub baxışlarından,
Yandırsa Altayı, qoru gözəldi.

GÖYÇƏK

Sərv boylu, incəbelli mələksən,
Nazlanıb gedirsən yolları göyçək.
Tanrı gözəl verib öz müjdəsini,
Düzübdü üzünə xalları göyçək.

Xumar baxışlısan, incə bellisən,
Qaşları qələmkar, siyah tellisən,
Dişlərin mərcandı, şirin dillisən,
Qaymaq dodaqların balları göyçək.

Həsrət versən, şad ürəyi qəm ollam,
Altaya yad baxsan, bəxti kəm ollam,
Dünyada bəxtəvər aşıq mən ollam,
Dolasan boynuma qolları göyçək.

DÜNYANIN

Arif olan bacasndan pay ummaz,
Qapısı üzünə bağlı dünyanın.
Qeyrətinə yaxşı bələd olmuşam,
Nadana kökəsi yağlı dünyanın.

Ayağında çarıq, əlində əsan,
Ədalət gəzirsən, hey axtarırsan.
Mömin olub zülmətində qalırsan,
Gərdişi qaralı-ağlı dünyanın.

Altay, əsrlərdən, illərdən bəri,
Nizam görməyibdi heç kim bəşəri.
Bir şah vardı, bir də onun nökrəri,
Bax belə yazılıb nağlı dünyanın.

İSTƏDİM

Dilim söz tutanda, aqlım kəsəndə,
Atamdan üçtelli bir saz istədim.
Sinəm üstə dindirəndə telləri,
O böyük Tanrıdan avaz istədim.

Toylara yollandım, elə vuruldum,
Ustad deyə şirindilə vuruldum.
Bülbül olub qızılgülə vuruldum,
Bütün fəsilləri mən yaz istədim.

Altayam, sinəmdə söz düzüm-düzüm,
Haqq-ədalət oldu söhbətim-sözüm.
Nə vardı, nə zərdə olmadı gözüüm,
Tale çox verəndə, mən az istədim.

Eyvaz ƏYYUB

SÖZÜ DƏ MUROVTƏK VÜQARLI ŞAİR

Elə bölgələr var ki, orda söz qoşmağa, şeir yazmağa qeyri-adi bacarıq kimi baxırlar, ancaq bizim Kəlbəcərdə şeir yazmaq, söz qoşmaq heç də qeyri-adi bacarıq kimi yox, normal və hamının edə biləcəyi bir iş kimi qəbul edilir. Kəlbəcərdə şair kimi tanınmaq üçün sözün bütün mənalarda şair doğulmaq lazımdır. Kəlbəcərin bir unikalılığı da onda idi ki, burda sözə bağlılıq, poeziyaya hörmət nəsildən-nəsilə ötürülərək genetik fakta çevrilir.

Son dövrlər ədəbi mühitdə diqqəti cəlb edəcək istiqamətlərdən biri, bəlkə də əsaslı şəkildə nəzərə çarpanı üslubların və düşüncələrin müxtəlifliyidir. Burada bir ləngərlik, bədii inersiya, hisslərin, duyğuların çeşidləri nəzərə çarpır. Təbii ki, bununla da ədəbiyyatda yeni nəfəs, yeni manera ortaya çıxır. Heç şübhəsiz ki, klassiklərimiz, ədəbiyyatımızın ən görkəmli nümayəndələri belə məhz bu axtarışdan sonra parlamışlar.

Son dövrlərdə ədəbi mühitin zənginliyində ürəyini sözə verən şairlərdən biri də duyğular səltənətində özünə şeir boyda ev quran Rəsul Murovdağlıdır.

R.Murovdağlının şeirlərinin əsas leymotivini milli düşüncə, folklor gələnləri təşkil edir. Xalq şeirinin ən işlək janrı olan qoşma onun ən çox müraicət etdiyi janrdır. Onun qoşmalarını digər şairlərin qoşmalarından fərqləndirən odur ki, ritmi, intonasiyası, ahəngdarlığı ilə birlikdə Kəlbəcər təbiətinə bənzəyir. Misralar bir-birinə elə bağlanır ki, sanki büllür Tərtər çayı əl çatmaz dağların belinə kəmər kimi dolanır:

*Bir az sevincim var, alın əlimdən,
Zərəfat yaraşmır dilimə mənim.
Əzin ürəyimin sevinc tağların,
Yığın qəm şələsin belimə mənim.*

El dərdi, yurd həsrəti Rəsul Murovdağlının şeirlərinin varlığına köçüb. Doğrusu, bu yazını yazanda bu başlıq altında yazmağı düşünmüşdüm: “Vətəndən uzaqda qalan şairim”. Ancaq müəyyən səbəblərdən o başlıq altında yox, məhz “Sözü də Murovtək vüqarlı şair” sərlövhəsi altında yazmağı daha məqsədəuyğun hesab etdim, çünki şairin ləqəbi Murovdağlı olmaqla yanaşı, şeirləri də Murov kimi qəlbi və əlçatmazdır. Bəli, az öncə yazımda da qeyd etdim ki, R.Murovdağlının yaradıcılığının

əksəriyyətini Kəlbəcər həsrətli şeirlər təşkil edir. Axı, insan gözlərini dünyaya açdığı, havasını udduğu, suyunu içdiyi, gülünü-çiçəyini qoxladığı, ilk məktəbə qədəm qoyduğu yurdunu necə unuda bilər:

*Gəlin yarın, ürəyimi yoxlayın,
Ürəyimdən Kəlbəcəyə yol gedir.
Arzularım boynun büküb hey baxır,
Xəyallarım ana yurda lal gedir.*

*Daşa dönüb, qayasında qalmadım,
Çiçək olub, çəməninə solmadım.
Bircə xoşbəxt arı qədər olmadım,
Yuvasına dodağında bal gedir..*

*Fərqim yoxdu bu dağlarda bir ovdan,
Dərdlərimə üz çəkərəm qırovdan.
Uşaq vaxtı gətirmişdim Murovdan,
Rəsul indi Murovdağa çal gedir...*

Körpə uşaq öz anasını axtardığı kimi, Kəlbəcər deyir, Kəlbəcər haraylayır:

*Edib ürəyimi dərd oyum-oyum,
İzin ver, havanı qoxlayıb doyum.
Dağların mehiylə ətrini duyum,
Bir damcı qoxunu ömrümə pay ver,
Ay anam Kəlbəcər, hayıma hay ver!*

Dünya yaranandan, insan oğluna beşikdən qəbirə qədər yoldaşlıq edən onun tanınmasında böyük rolu olan sözdür. Bəzən isə söz nadanın, anlamazın dilində qorxulu silaha, əfi ilana oxşayır. Ancaq söz aqılın dilində möhtəşəmdir, gözəldir və ölməzdir. Rəsul Murovdağlı da sözdən həqiqi mənada böyük ustalıqla istifadə edir və fikirlərini özünəməxsus şəkildə ifadə etməyə çalışır, kimsədən bir şey ummur:

*Hər nə vermişənsə bəsdi, ilahi,
Birin bəs elədi, yüz istəmədim.
Yazdım varaqlara qəlbimdə nə var,
Özgədən bir kəlmə SÖZ istəmədim...!*

Rəsul Murovdağlının şeirlərin oxuqca, bir daha məşhur fikirə qayıdıram ki, şair anadan şair doğulmalıdır. Çünki şairlik ilham qanadları altında seçilmiş bəndələrə Allah tərəfindən verilir. Ancaq şeir yazan kəs bu istedadla kifayətlənməməlidir, öz üzərində işləməli, dünyada gedən ədəbi prosesi izləməli, bütün izimlərdən halı olmalıdır. Öz çevrəsində qapanıb qalmamalıdır.

Rəsul Murovdağlının “Hicran əsiriyəm dərd qalasında” kitabını sözün həqiqi mənasında birnəfəsə oxudum. Çünki kitabda nəşr olunan şeirlərin ovqatındakı kədər, misradaxili emosiya, yurd-yuva nisgili bir kəlbəcərli kimi mənə çox doğmadı.

Poeziyamızda təcnisin öz qanunauyğunluqları, daxili bir rittmi var ki, bu da hər təcnis yazana müyəssər olmur. Gərək misralarda işlənən cinaslar sözün daxili harmoniyasını əks etdirə bilə. R.Murovdağlının təcnislərində cinaslar ilham köhlənin yalmanına yata-yata mənzil başına çatır. Bəzən şahə də qalxa bilir:

*Xəyalım dağlarda dönübdü ova,
Ovçu ol, biraz da ov ara, baxtım.
Şil-şikəst arzuma qəm dəryasında,
Ümitsiz gəldiyim avara baxtım.*

*Ömürdən bir daş da , ay ağa, düşdü,
Sındı arzularım ayağa düşdü.
Piltə də, çıraq da a yağa düşdü,
Gecə işıqlandı a vara baxdım.*

Rəsul Murovdağlı gənc olmasına baxmayaraq, ilhamının qulu olan şeirləri ona geniş oxucu kütləsi qazandırır. Dünyagörmüş müdrik biri kimi, didaktik üslubda yazdığı şeirlər, onu həm də yaşlı nəslin nümayəndələrinə, söz xirdarlarına sevdirmişdir.

Rəsul Murovdağlı yaradıcılığını incələyib, misralarının “altını qazıb”, çox “itmişləri” tapmaq olar. Sonda əziz dostuma uğurlar diləyib biçdirirəm ki, Kəlbəcər ədəbi mühitinin yeni yaradıcılığa başlayan yazarları üçün, Aşıq Şəmşir, ustalığı, Ənvər Rza, Məmməd Aslan peşəkarlığı, Sücaət, Bəhmən, Əyyub, Yusif Hüseyn zərifliyi əsas istinad nöqtəsi olmuşdur. İnayram ki, Rəsul Murovdağlı da ustadların saldıdığı körpüdən keçib, apaydın bir sənət yoluna yolçuluq edəcək.

MÜNDƏRİCAT

Baş redaktordan	3
Aşıq Şəmşirin 125 illik yubileyi qeyd olundu	4
Aşıq ədəbiyyatı antologiyası” üçcildliyi	
ictimaiyyətə təqdim olunub.....	7
M.Qasımlı. Milli dəyərlər bayramı.....	9
F.Xubanlı. Aşıq Ələsgər yaradıcılığının tədrisi	16
Qənbər Şəmşiroğlu. Aşıq Əmrahın Kələbəcərə ilk səfəri.....	22
Səməndər Məmmədov. Ölüm bilsəydi ki, kimi öldürür... ..	24
Şirindil Alışanlı. Kərkük sevdalı filoloq	29
Sərraf Şiruyə. Aşıq Nəcəfin övladları gözünün	
qarşısında necə qətlə yetirildi?	34
Hafiz Kərimov. XIX Əsrin tarixi-siyasi hadisələri	
fonunda Tiflis-Borçalı musiqi mədəniyyəti	41
Emin Elsevər (Mahmudov). Kamandarsız qalan dünya	48
Musa Nəbioğlu. Şair Zəlimxanın aşiq qardaşı.....	55
Seyfəddin Qəniyev. “Qəlbi dağa dönür hər an Barətın”	58
Aşıq Cabbar Cabbarov. Sazbəndələrin şahı –	
Usta Xudu	63
İsfəndiyar Rüstəmov.....	67
Xanmusa Musayev.	68
Vüqar Mahmudov.	69
Aşıq Cabbar Laçınlı. Şeirlər	70
Altay Məmmədli. Şeirlər.	72
Eyvaz Əyyub. Sözü də Murovtək vüqarlı şair	76

OZAN DÜNYASI

(elmi-publisistik, ədəbi-bədii jurnal)

Texniki redaktor: Elşad Çobanlı

Yığılmağa verilmiş 15.03.2018

çapa imzalanmış 12.04.2018

Şərti çap vərəqi 5. Sifariş № 82.

Kağız formatı 70x100 1/16. Tiraj 250

Əlaqə tel: +994503453652

musa58@bk.ru

*Jurnal «**Elm və təhsil**» nəşriyyat-poliqrafiya müəssisəsində
hazır diapozitivlərdən çap olunmuşdur.*